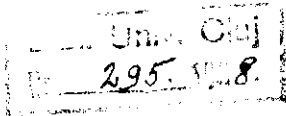

491907 $\frac{1}{3}$

Revista de Catalunya

INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ARTICLES DE L. NICOLAU D'OLWER, A. ROVIRA I VIRGILI, J. SERRA HUNTER, MAURICI SERRAHIMA, ANDREU A. ARTÍS, FERRAN SOLDEVILA, FERMÍ VERGÉS, SEBASTIA GASCH, JOAN SACS, J. BOFILL I FERRO, DOMÈNEC GUANSE, LLUÍS MONTANYA, PAU VILA. CONTE DE MERCÉ RODOREDA. VERSOS DE CARLES RIBA.

BARCELONA

GENER 1938

N.º 82

258

4919076

REVISTA
DE
CATALUNYA

INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Barcelona, 15 Gener 1938

Volum XVI

Any X N.º 82

UN ALTRE FRONT

FA més d'un segle, justament l'any 1824, una revista barcelonina, *El Europeo*, introduïa a Catalunya i a tota Espanya, com dues novetats fecundíssimes, l'Estètica i el Romanticisme. Passat el decenni absolutista, *El Vapor* repregué la mateixa via, i foren les seves planes, encara totalment castellanques en prosa, on vibrà el primer crit de la nostra poesia renaixent: l'oda *La Pàtria* de Bonaventura Carles Aribau. Consolidada ja la renaixença, les revistes dedicades a les coses de l'esperit, surten en llengua catalana, es succeeixen i multipliquen. Diríem, però, que de revista catalana n'hi ha hagut sempre una, la mateixa, acomodada en la seva estructura i el seu contingut a les necessitats de l'hora — com aquells rius que discorren per paratges diversos ara s'escanyen i salten torrenciosament rostos avall, ara s'eixamplen majestuosos i lents a les planures; sovint muden de nom, en canviar de comarca, i de vegades el conserven després d'un curs subterrani, en el qual semblaven definitivament perduts. *Lo Gay Saber*, *La Renaixença*, *L'Aveng*, *Catalònia*, *Joventut*, *Catalunya*, *Empori*, *La Revista*, *REVISTA DE CATALUNYA*...

Nom temptador aquest. El duu, en castellà, una revista d'"intereses morales y materiales" l'any 1862, el pren, en català, una de "ciències, arts i lletres" del 1896 al 1897, i finalment, sota el jou de la Dictadura, l'any 1924 neix una

nova REVISTA DE CATALUNYA, la d'Antoni Rovira i Virgili, fita remarcable del nostre moviment intel·lectual, interrompuda violentament després de l'octubre del 1934, quan havia rebut el patrocini del Departament de Cultura de la Generalitat. Al cap d'un any i mig de guerra, la Institució de les Lletres Catalanes en reprèn la publicació. Catalunya combat a tots els fronts, i aquest n'és un.

La sublevació militar feixista, feta en nom d'uns interessos tardanament camuflats d'idees, fou un alçament contra la Llibertat, contra la Intelligència — contra Catalunya també. El capitost militar que el primer d'octubre del 1936, en el Paranimf de la Universitat de Salamanca, després d'insultar Catalunya, va respondre a una rèplica d'Unamuno amb el crit de ¡Muera la inteligencia!, va definir, millor que cap proclama ni declaració oficial, el caràcter veritable del nou Estat espanyol. És, repetit a més d'un segle de distància, el mateix odi de l'absolutisme fernandí a la “funesta novetat de discurrir”. Repetit? Potser simplement continuat. A través de tot el segle XIX — les rels, però, s'enfonsen lluny dins la història, — al costat d'una Espanya liberal “oberta a les llums de la intelligència”, n'hi ha hagut una altra de més poderosa, hermèticament tancada a tot el que no fos la defensa de privilegis materials convertits en dogmes. Si aquella ha tingut sovint l'agosament, la petulància i la ingenuïtat novençana, aquesta s'ha distingit per la cautela, la persistència, l'orgull, la crueltat.

Un dels principals greuges que els sublevats retreuen contra la República és que ella, trencant la tradició monàrquica de l'unitarisme castellanista, satisfesia — ni que fos en tímid inici — els desigs de llibertat col·lectiva dels pobles

ablògens. Per això, Catalunya ha estat una peça angular de la guerra, i la recent instal·lació del Govern Central a Barcelona reconeix i subratlla que la guerra cal dirigir-la, per a guanyar-la, de Catalunya estant. En dos dies Catalunya va liquidar el conflicte a casa seva i va empènyer tot seguit les milícies enllà de les fronteres d'Aragó. Si arreu d'Espanya la subversió militar hagués estat vençuda igualment de pressa, no haurien patit, mesos i mesos, ni la república democràtica el contracop dels qui aprofitaren la guerra per a una revolució partidista, ni Catalunya la depredació sistemàtica de la seva economia i del seu patrimoni espiritual.

És aquest patrimoni espiritual que, sobre tota altra cosa, ens cal defensar i enriquir. Catalunya ha combatut i combatrà fins a la fi en la guerra de tots i per la causa de tots, però combat a més per la seva pròpia causa.

Vivim un moment crucial de la nostra història. Potser ha arribat l'hora que Catalunya esdevingui "el cap i el cor de l'Espanya regenerada", com presagiava Menéndez Pelayo. El cert és que si de la victòria Catalunya no sortís enfortida ni la República orientada vers l'organització federativa i democràtica, la pau només seria una treva i els poders oligàrquics aviat reprendrien força. Cap i cor de l'Espanya regenerada o senyora i majora dels seus destins, Catalunya només ho serà si no li desdibuixem la fesomia, si la conservem fidel a ella mateixa. La nostra responsabilitat de catalans és feixuga i indefugible.

Quan la guerra agermana el nostre esforç al dels altres pobles de la República en l'inexcusable empresa de vèncer, quan el contingent de refugiats que vénen a compartir fraternalment el nostre sòl i el nostre pa ultrapassa el volum de les invasions històriques, més obligats estem, catalans

que som, a mantenir desvetllada la consciència de la nostra personalitat colectiva i a enriquir-ne el contingut espiritual. Catalunya no és sols un territori; és una nació creada i mantinguda pel sentiment de solidaritat d'uns homes que parlen la mateixa llengua, pensen a través d'ella i alenen esperances comunes perquè mantenen records comuns. Catalunya pot ésser-ho tot, menys no catalana. Trist guany el seu, si, a l'hora de la victòria damunt l'adversari, es trobés vençuda per dins, la seva personalitat destruïda o minimitzada!

Exponent d'aquesta personalitat, bandera desplegada al vent vol ésser la REVISTA DE CATALUNYA.

Sense esperit de persistència, sense continuïtat en l'esforç, sense el renunciament a la fàcil gloriola d'iniciatives dispersadores, no es refà la vida ni la personalitat d'un poble, que és la tasca a la qual tots els catalans ens sentim compromesos. Testimoni i exemple d'aquest convenciment, la Institució de les Lletres Catalanes, en emprendre com una tasca peremptòria la de publicar una revista, resol mantenir el nom i àdhuc continuar la numeració de l'antiga REVISTA DE CATALUNYA. Ho justifica la identitat del disseny i el fet que, junt amb la col·laboració que les noves promocions hi duen, el lector avesat hi retrobarà, com velles coneixences, les signatures d'etapes anteriors.

Fent honor al seu nom i a la seva història, la REVISTA DE CATALUNYA no serà un portantveu de cenacle ni tampoc una revista totalitària, enderiada a imposar una ideologia ni un credo estètic. Dos fars, que duen per nom Catalunya i Llibertat, il·luminaran el seu camí: a la claror d'ells, i amb l'ull amorosit i comprensiu de l'humanisme enforcarà els problemes dins la més ampla llibertat d'escoles, sense dogmes polítics ni socials ni artístics. Compensació d'aques-

ta llibertat atorgada als seus col·laboradors, la revista els exigirà, inexorable, la qualitat, el to.

Tanmateix en la seva nova etapa la REVISTA DE CATALUNYA tindrà característiques ben pròpies. Revista d'idees i de lletres, només la tècnica, l'especialització i el pur reportatge en restaran exclosos. Assaigs literaris, filosòfics, històrics, econòmics, àdhuc científics, hi faran costat a la creació literària. No és una revista de guerra, però no vol ésser tampoc una "evasió" de la guerra. La guerra, la guerra per la República i per Catalunya, està tothora present al nostre esperit: la respirem en l'aire que vibra amb el tràgic badall de les sirenes, la sentim en la terra, que el canó trontolla sota els nostres peus. Escrivim dins el ritme trepidant de la guerra; escrivim perquè és la nostra vocació, i també perquè és el nostre deure d'oferir a Catalunya, en hores tràgiques i glorioses, el millor que tenim — el nostre esperit.

L. NICOLAU D'OLWER

DE LA GRANDESA D'ÀNIMA

“X no va pas a l'hora en la qüestió de la guerra. Encara que només fos com a cristià, hauria de mostrar més grandesa d'ànima i no tornar sempre amb planys pacifistes sobre la inutilitat dels sacrificis, etc., barrejant a tot això el Papa i el guardià del museu que no vol deixar-lo dibuixar. D'aquesta guerra de durada i d'usura, no veu més que l'absurd sense discernir-ne la grandesa. Estem, Aliats i Boches, presos dins un terbolí que se'ns emporta tots, *que destrueix per a recrear*. És engegat i és impossible de tornar a l'*statu quo*. Són dues forces en presència i cal creure en la nostra, cegament, *i no discutir mai*.”

D'una lletra de Forain a Jean-Loup, 18 novembre 1917

EL CLIMA DE LLIBERTAT, FACTOR VITAL PER A LA NACIO CATALANA

I. — L'ESPERIT DEMOCRÀTIC I LIBERAL DE CATALUNYA

CATALUNYA sens llibertat viure no pot", escrivia la Diputació del General de l'antic Principat — la qual constituïa de fet el Govern català — en un document de l'any 1462. CCU Cluj / Central University Library Cluj

Aquesta bella frase que brilla enmig d'una noble prosa d'estil flamejant — la millor prosa política que mai s'hagi escrit en llengua catalana — expressa amb concisió i relleu insuperables una llei psicològica que condiciona el descabdellament de la nostra història a través dels segles i de les generacions.

Catalunya, en efecte, és una nació que per a viure i florir i fruitar necessita un clima de llibertat. No s'avé als règims de despotisme i d'imposició. S'hi sent cohibida, neguitosa, ferida a les entranyes. Si l'afirmació segons la qual els períodes de major llibertat són també els de major civilització. és discutible aplicada en general a tots els pobles del món, és perfectament certa aplicada a alguns d'ells i assenyaladament a Catalunya.

Per una virtut moral — que és potser, si voleu, un de-

fecte pràctic, — Catalunya no té capacitat ni voluntat d'adaptació als corrents absolutistes i antiliberals que en determinades èpoques han prevalgut. No fa com altres pobles, que reconstrueixen llur estructura política i la sotmeten a les rígides formes autoritàries, tot salvant els valors constants de la vida nacional. Catalunya, quan és sotmesa a aquestes formes, es replega en una defensiva obstinada, es reclou en ella mateixa, perd l'estímul de la grandesa i acaba per colgar en el fons subconscient del seu ésser, com en un fosc amagatall, el tresor de la jerarquia de nació, en el qual hi ha el secret de la seva glòria.

Tal és l'explicació fonamental de la gran crisi de Catalunya iniciada en el segle xve S'establia en el món d'aleshores un clima d'absolutisme, d'autoritarisme, d'unitarisme polític i religiós. I el nostre poble no era fet per a aquell clima. No va poder ni va voler seguir el nou corrent, i aquest el va arreconar com una nosa al marge del camí per on avançaven triomfalment la monarquia absoluta, l'Església intolerant i la llengua imposada.

El corrent nou entrà a Catalunya pel portell obert a Casp i s'accentuà progressivament en els regnats dels quatre monarques de la dinastia de Trastamara, que era d'origen extrapeninsular, però que ben aviat va esdevenir castellanitzada, castellanista i castellanitzadora.

En veritat, Castella va seguir el corrent de l'època, i Catalunya, no. Cal consignar aquest fet per damunt dels blames i de les lloances. Per a la nova època, Castella estava tan ben dotada com mal dotada estava Catalunya. Les qualitats nacionals castelleses s'avenien molt més que les catalanes a les grans empreses de domini, a l'esplendor del poder universal i a la concentració de la sobirania, que eren

les tres màximes ambicions de les monarquies absolutes.

Estendre per terres i mars, en el veïnatge peninsular i en la llunyania continental i transmarina, el propi govern, la pròpia religió, la pròpia política, la pròpia llengua, era una empresa que havia de desvetllar els més profunds instints de l'ànima castellana. La vastitud de l'empresa no va deturar Castella; les dificultats que li sortien al pas no la descoratjaren. L'alta ambició tenaç és una qualitat castellana que, si hagués estat més ben servida per altres qualitats, hauria fet de Castella el primer poble del món en l'edat moderna.

II. — LA UNITAT PENINSULAR

El corrent que s'escampava per Europa empenyia cap a la unitat ibèrica. Una o altra de les nacions peninsulars havia d'intentar aquesta obra. No va intentar-la Bascònia, la petita nació cantàbrica girada de cara al nord; ni Portugal, la nació atlàntica girada de cara a ponent; ni Catalunya, la nació mediterrània girada de cara a llevant. Havia d'intentar-la Castella, la nació central, que guaitava alhora a tots quatre costats de la Península amb la cobejança de senyorejar-la i de sobreeixir-ne, no pas amb finalitats culturals, comercials o colonitzadores, ans bé amb una finalitat cabdal de poder, de domini, d'imperi militar.

¿Podia ésser Catalunya la nació que emprengués la unificació peninsular? S'hi oposava la geografia, i encara s'hi oposava més la psicologia. No era un problema de força; era un problema de vocació. La Catalunya nacional era més forta que la Castella nacional. Però va ésser més feble que la Castella imperial. Els catalans no sentien l'impuls d'es-

tendre als altres pobles ibèrics l'autoritat, l'esperit i el llenguatge de Catalunya. No sentien l'impuls de la unitat peninsular. Mancança de previsió? Insuficiència d'imaginació? La causa era una altra: incompatibilitat de la idea unitària amb la idea liberal de Catalunya. El nostre poble podia concebre la unió, no pas la unificació. Mentre que la unió catalano-aragonesa, en el període de més de tres centúries que va del comte Ramon Berenguer IV als Reis Catòlics, no va fer cap avanç interior ni exterior cap a l'unitarisme — el problema del Rosselló i de Mallorca tenia més aviat un sentit d'integració nacional catalana — la unió ibèrica va tendir a convertir-se en unificació política, religiosa, cultural i lingüística.

La unificació peninsular es presentava lligada als corrents absolutistes i imperialistes afavorits pel Renaixement. Havia d'ésser un producte del nou clima polític d'Europa. La supremacia de la nació unificadora implicava per a aquesta la possessió o la instauració d'un règim de tendència absolutista. I, per a Catalunya, no hi havia cap hegemonia externa que pogués compensar-la de la pèrdua del seu règim intern de llibertat.

Imaginem-nos que Castella, enmig d'un plet dinàstic, hagués tingut un Compromís com el de Casp, i que un príncep català s'hagués assegut en el tron castellà. La dinastia catalana introduïda així a Castella, ¿hi hauria exercit una acció semblant a la que exercí a Catalunya la dinastia de Trastámara? Ben segur que no. I si un nét de l'imaginari primer monarca català de Castella s'hagués casat amb una princesa catalana i del matrimoni n'hagués sortit la unió peninsular, ¿la reial parella hauria fet la unió sota el signe de l'acció absorbent de Catalunya? Hem de respondre igual-

ment que no. Cal, doncs, convenir que no van ésser els atzars i les circumstàncies històriques la causa principal que la unificació peninsular fos iniciada per Castella i no per Catalunya. La causa principal va ésser que Castella s'havia aclimatat al nou corrent, sentia i volia aquesta obra, mentre que Catalunya no la sentia ni la volia, almenys en la forma que va prendre, que era la forma de l'absolutisme monàrquic.

Unir els Estats de la Península sota el ceptre d'un rei absolut i sota l'acció de la pròpia hegemonia nacional és una cosa que no passà mai pel pensament de Catalunya, ni com un somni. El més imperialista dels catalans, Ramon Muntaner, no va més enllà d'un pannacionalisme basat en la llengua i la dinastia nostres. Els pocs catalans que en temps dels Trastamara invocaven la unió de les dues grans Corones peninsulars, ho feien com a servents i macips de la política que havia de supeditar Catalunya als Reis Catòlics, els quals van realitzar la unió, no a favor de Catalunya, ni amb equilibri dels dos elements, sinó a favor de Castella. És el cas del prelat Joan de Margarit, canceller i mentor de Joan II i de Ferran II, quan dedicava el seu *Paralipomenon Hispaniae* a Ferran i Isabel perquè amb llur matrimoni, deia, van fer la unió de l'Espanya citerior i l'Espanya ulterior, és a dir, de Catalunya-Aragó i Castella.

III. — ENTRE LA DEMOCRÀCIA I L'ABSOLUTISME

La transició de l'edat mijana a l'edat moderna presenta, com un dels seus fenòmens transcendentals, la lluita entre les tendències democràtiques i les tendències absolutistes. A les darreries del segle XIVe i en els dos primers terços del XVe

el corrent democràtic va sotragar els pobles, molt especialment el poble de Catalunya. Semblava pròxima la realització d'aquella profecia del nostre Francesc Eiximenis — republicà trescentista — que anunciava en el seu *Regiment de Prínceps* l'extinció de les dinasties i de les monarquies i la formació d'un imperi universal on tot serien "Comunes", és a dir, Repúbliques en el sentit modern del mot: "d'aquí avant no hi haurà reys, ne ducs, ne comtes, ne nobles, ne grans senyors, ans d'aquí avant fins a la fi del món regnarà per tot lo món la justícia popular, e tot lo món per consegüent serà partit e regit per comunes, axí com huy se regeix Florença, e Roma, e Pisa, e Sena, e d'altres ciutats d'Itàlia i d'Alemanya."

En el període que va de Pere III el Cerimoniós a Ferran II el Catòlic, veiem a Catalunya els esclats, de vegades dramàtics, d'una doble revolució democràtica i igualitària: la dels menestrals a les ciutats i viles, i la dels pagesos al camp. Els menestrals reclamen la igualtat política i els pagesos la llibertat personal. Aquells volen exercir el govern municipal; aquests volen conrear la gleba en millors condicions econòmiques i com a homes lliures. Són les forces populars, són els homes de treball, els que inicien un nou règim de llibertat i igualtat a Catalunya.

Allò era l'adveniment de la democràcia. Allò era la implantació dels principis que més tard van ésser el senyal de la Revolució francesa. Allò era la pujada i la victòria dels factors revolucionaris que hom troba al fons de la societat medieval.

En la quinzena centúria el món va estar a punt d'entrar de ple, per molt de temps, en una època de demoliberalisme. I Catalunya, per la seva tradició, pel seu esperit i per la

seva estructura social, era un dels pobles més ben preparats per a rebre el nou règim. El principi de l'absolutisme monàrquic era aliè a l'ideari català i a la realitat catalana. Francesc Eiximenis, Tomàs Micres i Joan Cristòfol de Gualbes el combatien fortament en la doctrina, i el nostre poble el repellia en la pràctica. Catalunya va anar aleshores, en el sentit democràtic i igualitari, més enllà que qualsevol altre poble. "Els més", com diu un document oficial de l'època, van voler governar els nostres municipis. I en el camp, després de dues revoltes, els remences van ésser emancipats.

IV. — CATALUNYA, REPUBLICANA

Catalunya era i és, en veritat, un poble republicà. Per això l'aspiració a la República es manifesta en les seves grans crisis de resistència a la monarquia absoluta i unitària. L'any 1462, revoltats contra Joan II, els catalans projecten de convertir Catalunya en República i només en desisteixen davant la necessitat d'obtenir, per mitjà d'un monarca, l'ajut exterior. L'any 1640, revoltats contra Felip IV, preparen la instauració de la República, arriben a proclamar-la l'any 1641, i tornen a desistir-ne per la mateixa necessitat, que els porta al reconeixement de Lluís XIII de França com a comte de Barcelona, és a dir, com a príncep de Catalunya. Cap al final de la guerra de Successió d'Espanya, resorgeix la idea de constituir Catalunya en República lliure. Vuitanta anys més tard, els convencionals francesos, creguts que la tradició democràtica i nacional de Catalunya era encara viva, projecten així mateix la constitució de la República catalana. I és a Catalunya on en el

segle XIXe s'inicia el moviment republicà peninsular i on adquireix la màxima puixança.

Els testimonis de les crisis històriques de Catalunya — els hostils, els simpatitzants i els indiferents — constaten amb impressionant coincidència la persistent adhesió del poble català a les idees de llibertat i democràcia i la seva inclinació cap a la forma de govern republicana. Si els monarques de la dinastia nacional, com Alfons III i Pere III, parlaven de l'esperit liberal de Catalunya amb elogi i orgull, els monarques de les dinasties estrangeres al·ludien aquest esperit amb ira i odi. Joan II, en les Corts de Montsó, del 1469, acusava els catalans que lluitaven contra ell de no voler que ací hi hagués del príncep altra cosa sinó el nom i d'haver-se constituït "*en forma de común regimiento* (és a dir, de República) *tanto por ellos deseado*". Parlant d'aquell moment històric, l'erudit francès Joseph Calmette escriu en la seva obra *Louis XI, Jean II et la Révolution catalane*: "El llarg exercici d'un règim com el que acabem d'esbossar a grans traços, una cultura intel·lectual intensa, una prosperitat agrícola remarcable, una expansió comercial de primer ordre, tot, fins a l'ús d'una llengua nacional, feia de Catalunya, amb Barcelona per capital, la igual de les Repúbliques italianes."

Durant l'any 1640, la tendència republicana dels catalans era encara més accentuada i vistent. Les negociacions de la Generalitat amb França van començar sobre la base que Catalunya es constituiria en República, i aquest era el pensament central de la política de Claris. Això ha quedat escrit en els documents — públics i secrets — d'aquell període, i era aleshores ben albirador per part dels observadors del moviment. De Madrid estant, el dia 1 d'octubre

del 1640, escrivia al francès Peny (antic secretari de l'ambaixada francesa a Madrid) un confident seu que signava Guillermo Francisco: "*L'on dit que le dessein des Catalans c'est de se faire Republique, et de se gouverner eux memes.*" Quina magnífica expressió sintètica de l'ideal polític dels catalans!

Molt abans de la instauració de la República a Espanya apareix a Catalunya per quatre vegades — el 1462, el 1641, el 1713, el 1793 — la perspectiva de la República com a natural coronament d'un règim tradicional de llibertat. L'any 1462 l'ideal de República catalana va ésser una aspiració; l'any 1641, una realitat incipient; l'any 1713, una possibilitat diplomàtica; l'any 1793, una suggerència estrangera. I encara l'any 1873, sota la primera República espanyola, fou intentada diverses vegades la proclamació de l'Estat Català.

V. — CATALUNYA, REVOLUCIONÀRIA

En la lluita entre la democràcia i les forces de reacció en l'època del Renaixement, Catalunya era dins la Península la més forta i genuïna representació de la democràcia. Ocupava ja aleshores el lloc d'avantguarda que hi va tenir en el segle XIXe, que hi continua tenint avui i que — així ho hem de creure — hi continuarà tenint demà.

La causa que la Catalunya del segle XVe defensava dugué el nostre poble als tres moviments revolucionaris catalans d'aquell segle: el municipal, l'agrari i el nacional. Aquests moviments tenien una rel comuna, que era l'esperit demoliberal, i una finalitat coincident, que era la constitució de Catalunya en una República de menestrals i pa-

gesos lliures, en una autèntica República de treballadors.

No hi va haver, però, un suficient enllaç ni la necessària solidaritat entre els tres moviments. Dos d'ells, el de la menestralia i el de la pagesia, entren algunes vegades en relació estreta amb el poder monàrquic i n'obtenen la protecció interessada i fallaciosa a canvi de servir inconscientment els designis antinacionals. Però mentre que el moviment de la menestralia, radicat principalment a Barcelona, rectifica a temps aquesta perillosa política i entra, amb motiu del conflicte entre Joan II i el príncep de Viana, en l'àmplia solidaritat catalana d'aquella hora, el moviment de la pagesia, menat per alguns mals pastors, es gira contra el moviment nacional i es posa al costat del monarca, al qual la Diputació ha declarat enemic públic. Les desviacions que van sofrir els moviments populars catalans de la quinzena centúria presenten molta analogia amb les desviacions que en certs moments han sofert els tres moviments populars catalans de la centúria actual: el republicà, l'obrer i el catalanista.

VI. — TRES SEGLES D'ABSOLUTISME

Aquella causa que Catalunya defensava responent a la llei íntima de la natura pròpia, va ésser vençuda. La lluita entre la democràcia i l'absolutisme va decidir-se a favor d'aquest últim. En entrar a l'edat moderna, els pobles d'Europa van caure sota l'opressió dels Estats monàrquics i imperialistes. I dintre cada Estat, el poder reial absolut va triar, com a preferit instrument d'acció, el poble i els homes més adequats a la realització dels seus designis i als corrents de la nova època.

En el segle xv^c va decidir-se, per tres centúries, el règim

polític que havia de predominar en el món: la monarquia absoluta. Els illots de resistència democràtica i nacional van anar reduint-se en extensió i en intensitat. Un dels més importants i més resistents d'aquests illots va ésser Catalunya. A les primeries del regnat de Carles I, el moviment social era latent al Principat i esclatava violentament al País Valencià i a Mallorca. Cal remarcar que el moviment de les Germanies, i abans el de la Busca contra la Biga i el dels remences, van ésser autèntics moviments de revolució social, els primers i els únics de la Península fins a l'edat contemporània.

Contra una creença generalment acceptada, hem d'afirmar que Catalunya no va caure, durant el segle XVIe, en un estat de resignació davant les tendències absolutistes i unitàries de la dinastia austríaca. A despit de la davallada del sentiment nacional, sobretot pel costat de la llengua literària, la Generalitat i el Consell de Cent de Barcelona van resistir-se, de vegades amb tota energia, a les imposicions dels reis i dels virreis. Els conflictes eren tan freqüents, que els uns s'enllaçaven cronològicament amb els altres. En temps de Felip II i Felip III arribaren a tenir tanta gravetat, que en dues o tres ocasions va estar-se molt a prop d'una revolta armada per l'estil de la que per fi va esclatar sota Felip IV, l'any 1640.

Sota Felip II, l'any 1591, hi va haver un conflicte que recorda, en certs aspectes, el 6 d'octubre del 1934: les autoritats reials donaren ordre de detenció contra un dels diputats del General, i aquests, amb nombrosa gent armada, es feren forts en el palau de la Diputació i procediren a l'ocupació de les cases veïnes per les necessitats de la defensa contra l'atac de les forces del rei. Aquesta situació va

durar moltes setmanes, fins que els personatges en perill van poder sortir de la ciutat. Heu-vos ací un episodi no gaire conegut, que mereix d'ésser esmentat i d'entrar en els relats corrents de la nostra història.

VII. — GRANDESA I LLIBERTAT

Castella va poder arribar a una innegable grandesa en el període dels Austries. França ha pogut ésser un gran poble sota els Borbons absoluts i sota la República democràtica. Catalunya, per a ésser gran, necessita ésser lliure. Li escau tan poc l'ésser dominada com l'ésser dominadora, i li repugnen ensems la tirania interior i l'exterior.

Les fonts de la vida espiritual catalana s'estronquen quan manca a la nostra terra la saó de la llibertat. En aquest eixut hi ha la principal causa que els rics esplets de la nostra cultura medieval es convertissin en l'erm desolat de la decadència.

En desaparèixer o afeblir-se la llibertat, es trenquen o es relaxen dins l'ànima catalana els ressorts de la vitalitat, de l'alegria, de l'optimisme, de la puixança. La vida dels catalans, llur vera vida nacional, es fa trista i llòbrega. La idea que sense la llibertat la vida humana no té valor, la trobem ja, amb un relleu patètic i amb una freqüència d'obsessió, en els documents de l'any 1462. Parlant de les llibertats — les col·lectives i les individuals — els diputats del General diuen: “Si desemparar-les haviem, no volríem pus viure”, i en un altre lloc: “Sens les quals viure no desijam.” Els homes que aleshores dirigien la Generalitat — entre els quals s'alça la gran figura del President Antoni Pere Ferrer — tenen la clara visió que la grandesa i l'existència de la

nació catalana es perdran si les llibertats es perden: “Nostres llibertats, les quals no entenem perdre per res, car per aquestes llibertats és lo Principat de Catalunya en qual ésser i reputació és; perdudes aquelles, seria anihilat i a no res reduït.” Així mateix Pau Claris, l’any 1640, oposa a l’amenaça de destrucció de les llibertats catalanes, la decisió heroica de lluitar fins a la mort: “Si hem de morir, morirem cantant com el cisne.” Per a aquells catalans nacionals, morir en defensa de la llibertat i de la pàtria era cent voltes preferible a viure sota el jou.

I noteu bé això: que al costat de les llibertats col·lectives, Catalunya ha defensat sempre les llibertats individuals. Entre els motius concrets dels conflictes històrics amb la monarquia espanyola, hi ha la defensa tenacíssima, per part dels catalans, dels principis que les Constitucions contemporànies han consignat com a drets de l’home i del ciutadà.

Més que els desordres i les lluites interiors i més que la minva de la prosperitat econòmica, van causar la decadència nacional de Catalunya els corrents generals de l’absolutisme monàrquic, incompatible amb la fortitud i amb la grandesa del nostre poble. Castella havia sofert, en els segles XIV.^è i XV.^è, més pertorbacions interiors que no pas Catalunya; va tenir-ne encara en el primer quart del segle XVI.^è I, això no obstant, aconseguí en la nova època la seva pujança màxima, no exempta — val a dir-ho — de tares i nafres mig amagades sota l’enlluernadora lluisor.

VIII. — LA NOVA GRAN PUGNA

En els nostres dies, dins la primera meitat del present segle, es produeix una situació semblant a la del segle xve Es troben altra vegada cara a cara els dos enemics: el demoliberalisme i l'absolutisme. Després dels successius esclavissaments de l'edifici monàrquic, que van des de les revolucions nord-americana i francesa fins a la gran guerra dels anys 1914-1918, l'absolutisme ja no està representat per la monarquia; ho està pel feixisme en els seus diversos matisos i noms.

La sort de Catalunya com a nació i la dels catalans com a homes, està estretament i indissolublement lligada al resultat que tingui la nova gran pugna. I les conseqüències d'aquesta duraran, si no tres centúries, com les del triomf de la monarquia absoluta en el segle xve, un temps molt llarg que comprendrà algunes generacions.

En cas de triomf del feixisme, ni els nostres ulls (si restessin oberts per a guaitar la immensa dissort), ni els dels nostres fills, ni els dels nostres néts, no tornarien a veure damunt del món ni dins Catalunya el clima de llibertat, que és un factor vital per a la nació catalana. Aquells catalans que volguessin adaptar-se al règim feixista, haurien de canviar de pell, de llengua i d'ànima; és a dir, haurien de deixar d'ésser catalans. L'opressió seria molt més dura que la dels temps dels Austries i els Borbons. Aleshores, en no poder viure com a nació, Catalunya vivotejà com a regió, i la seva llengua va ésser més aviat menyspreada que perseguida. Ara Catalunya no podria existir ni com a regió pàl-

lida, i la seva cultura i el seu idioma serien perseguits fins a la destrucció total.

Potser, en la nova època que vingués, altres nacions entrarien en un període d'esplendor més o menys veritable i durable. Catalunya, no. Catalunya s'asfixiaria sota el règim feixista, més per l'aturada interna del seu respir que per la compressió externa de la violència. Catalunya, en el segle xxe com en el xve i com en tots els segles, "sens llibertat viure no pot".

A. ROVIRA I VIRGILI

DE LA GRANDESA D'ÀNIMA

“Em sembla que la tasca dels qui són a la re-
raguarda és mantenir sempre vivent i forta la
cultura i dur a tots els milers que tornen a casa
arrencats del passat i sovint orientats, no pas
cap a un futur, sinó tan sols cap al moment,
la plenitud i l'escalf d'una nova pau; però sobre-
tot, preparar aquesta nova pau per mitjà del que
són i del que fan i del que pensen. Encara que no
puguem saber quan vindrà aquesta pau, un dia
o altre vindrà, i llavors el futur pertanyerà, no al
país que guanyi o que perdi, sinó al que hagi po-
gut organitzar la nova pau de la manera més
perfecta i resti vencedor en les lluites de la pau.”

*D'una lletra d'Otto Braun als seus pa-
res, 19 desembre 1915, en campanya.*

ASSAIG SOBRE L'ATZAR I LA CONTINGÈNCIA

I

H i ha temes filosòfics que poden ésser tractats per dos mètodes: el mètode vulgar, del sentit comú i de l'opinió corrent, i el mètode reflexiu, sistemàtic i científic, que porta la seva exploració fins a les fonts últimes de les qualitats de les coses. Sobre els problemes que suggereix la vida ordinària, una comparació dels dos procediments és sovint de més utilitat que la posició antinòmica de l'un a l'altre. Aquest és un postulat de la filosofia de la vida que troba en l'opinió col·lectiva l'assimilació última dels residus del pensament científic en allò que té d'irracional i inefable, i en la certesa objectiva la forma d'un procés ascendent que va de les formes més rudimentàries de la coneixença a la conceptuació ideal i metafísica.

II

La doctrina filosòfica de la contingència ha pres els seus inicis en les teories vulgars de la sort, i de la fortuna bona o adversa, del destí que regeix l'existència dels homes i dels pobles, de la fatalitat que anul·la els projectes individuals

i socials i de la casualitat que espatlla l'obra racionalment començada i en canvi fa reeixir les empreses més fantasioses i més absurdes. La trajectòria de la vida humana és sempre la resultant de dos sèries de factors; una sèrie està formada per elements racionals, ço és, coneguts o cognoscibles, de virtualitats més o menys calculables, en una paraula, possibles d'ésser sotmeses a experiment o previsió; i l'altra sèrie, indefinida, contingent, condicionada, integrada de relacions que canvien segons les circumstàncies, i que el subjecte no pot mai endevinar, almenys d'una manera segura. Ha d'haver-hi, sens dubte, un ordre, un sistema tancat, o una cadena de fets, sotmesos com tots a la llei de causalitat, però dels quals coneixem sols dos aspectes d'indole semblant, la coexistència i la successió. L'exploració científica pot arribar a descobrir les forces físiques i els motius morals que contribueixen a l'aparició d'un fet o a la producció d'un acte, però quines d'aquelles forces o motius triomfaran en la lluita... això és ja una pretensió exagerada, i el temperament més dogmàtic no pot resistir l'evidència de la seva irrealització.

L'home es sent atret per aquesta dualitat de concepcions de l'Univers; no pas perquè responen a postures diferents irreconciliables, però igualment reals en la vida, sinó perquè totes desperten un mateix anhel de saber i de comprensió, ja s'accepti la tesi que la realitat és adient a la intel·ligència i per tant explicable, ja ens decantem per l'antítesi que troba en el món residus inintel·ligibles, falles a les lleis naturals i contradiccions en el valor absolut dels principis de la raó.

III

La sort és un concepte il·lògic que la ciència rebutja, el mateix que els similars: destí, atzar, fat, casualitat. Hom es resisteix a creure que un mecanisme pugui funcionar adequadament sense obeir a una llei interna que expliqui el sentit o la seva raó d'ésser. Totes les categories que l'anàlisi ontològic destria en un procés, no són més que les diferents parts o moments de la seva naturalesa complexa. Com més avall descendim en l'ordre dels conceptes més ens allunyem d'aquella simplicitat primitiva que cospa la intel·ligència en les idees generals. Aquest fet explica a bastament la impossibilitat d'una intuïció del *nexus* causal en la majoria dels fets que cauen en l'esfera de la consciència personal i la còmoda posició del sentit comú que en un moment d'ingènua credulitat afirma l'existència d'una causa misteriosa o oculta a la qual reconeix el dret d'intervenir en els propòsits i les actuacions humanes.

Per tal d'esvair aquest concepte de l'irracional treballen des de segles les diferents disciplines científiques. La Lògica tracta d'eliminar la creença vulgar en la sort bona o mala de les persones, acudint a la teoria del determinisme universal, i l'Ètica procurant fer veure que la dissort o la felicitat de l'home és gairebé sempre la conseqüència inevitable de l'exercici de la seva voluntat. Contra aquesta tesi, però, s'han aixecat la filosofia de la contingència quan vol estendre al món natural la llibertat que és llei essencial de l'esperit, i el fatalisme moral que en compensació nega l'autodeterminació de la persona humana. Un home de tremp d'esperit enlairat no confia mai en la sort. Busca la

tranquil·litat en altres indrets. Tot ho supedita a l'esforç voluntari i a l'energia personal, i tan sols es considera amb dret a esperar resultats bons d'accions i propòsits purs i males conseqüències d'actes o intencions punibles. La valoració moral és més exigent que la tècnica científica. La societat titlla de fracassats o abúlics els qui tot ho esperen de la casualitat i de la fortuna, i al contrari el sa optimisme menysprea la sort o la mediatitza pel treball i per la virtut.

Tot el que s'ha dit d'aquesta noble actitud moral es tradueix en aquesta fórmula: aprendre a superar les circumstàncies i mostrar-se sempre amo i senyor de si mateix. El pessimisme arrenca d'una posició hipercrítica inadequada. Potser també es nodreix d'un estat psíquic d'impotència. Però les dues rels, lògica i afectiva, es mantenen sempre en un contacte continu, qualsevulla que sigui l'orientació ètica del subjecte. La crítica, quan excedeix les fites que l'objectivitat assenyala, esdevé confusionària i desencoratjadora i s'inclina sovint a adoptar una solució, baldament no s'adiqui al veritable sentit de la controvèrsia, i s'assembla més aviat a l'adhesió purament afectiva que a l'evidència lògica de l'argument. Aleshores aquella solució és la irracionalitat del fet o la incomprensió del principi.

IV

La raó principal de la nostra creença en l'atzar, hem de buscar-la en la nostra ignorància de les veritables causes que han actuat en la producció d'allò que considerem inesperat o casual. La impossibilitat de saber totes les coses, la dificultat d'un coneixement adequat de moltes, la necessitat de parar la recerca per falta de mitjans, la diferència de graus en la

confiança de les nostres afirmacions que fan que la ciència tingui una doble limitació, en superfície i en profunditat, justifiquen a bastament la formació de concepcions utòpiques a l'entorn de l'origen i destí de l'home. Vana pretensió és la d'aquells savis que volen tenir de totes les coses la mateixa certitud o aspiren a la troballa de lleis o principis malgrat les deficiències de l'observació i de la tècnica experimental. Tota investigació toca un límit... Més enllà d'aquest límit, l'ignorant i el savi es troben en les mateixes condicions. Posats a fer conjectures o a establir hipòtesis, la inseguretat i fins la invalidesa de les conclusions és la mateixa tant per a l'un com per a l'altre.

Un segon punt de vista assenyala la dependència en què es troba la credulitat irracional de les condicions intel·lectuals de l'individu. Moltes vegades atribuïm a la fatalitat coses que per a altres no constitueixen cap secret. Si la curiositat depèn en gran part de la situació mental del subjecte, amb més raó podem dir-ho de la intel·ligibilitat dels esdeveniments. Per aquells que tenen una percepció clara de l'encadenament dels fets, hi ha probabilitat màxima o certesa aproximada allà on per altres hi ha solament dubte o confusió.

V

En el contacte que el coneixement estableix entre el qui coneix i la cosa coneguda hi ha com una mena de resistència semblant a la que hi ha entre l'home com a natural i l'home com a esperit. És la conquesta que heroicament realitza el subjecte coneixedor de la realitat inescapable de les coses inconegudes. L'aspiració de la intel·ligèn-

cia és sempre a l'adequació, o sia, l'equació entre el coneixent i el conegut. Voldriem que res de la cosa que coneixem no quedés fora de l'abast de la nostra percepció. Sovint, però, una part de la cosa resta en la penombra, siguin les que siguin les facultats de què disposa l'esperit en la seva funció investigadora. Les raons que ens inclinen a afirmar no tenen llavors la nota d'objectives, sinó que recolzen totalment o parcial en la nostra subjectivitat. Són raons que valen per a nosaltres, no valen per a tots; són veritats d'aparença, no arriben a veritats de fet; entren pel camí de la probabilitat i sovint no passen d'ésser versemblances. Kant (*Logik*) ha escrit sobre aquest punt unes belles i precises paraules. La certitud va acompanyada sempre de la consciència de la necessitat: la incertitud, en canvi, ho va de la consciència de la contingència. El que nosaltres pensem pot ésser o no i per tant no podem assegurar si serà o no serà. Quan una tesi és insuficient objectivament, però suficient subjectivament, la creença pren el nom de fe. Si és insuficient en els dos aspectes, s'anomena opinió. L'opinió és l'inici del coneixement i és com un pressentiment de veritat, o el primer pas per a arribar a la certitud. Hi ha dominis del saber en els quals l'opinió té una importància preponderant; altres en què l'opinió alterna amb la certitud, i altres en què l'opinió no pot existir. L'opinió té una característica que la fa inconfusible i és que la seva contradicció és també igualment legítima. L'opinió, però, substitueix el dubte en tota posició dogmàtica, perquè és una manera de coneixement, una ferma creença de veritat i un esforç per tal d'assolir la certesa.

La fe, en el seu sentit racional, no suposa més que l'absència de contradicció en la cosa pensada; no té cap element positiu de coneixement. Segons Kant és una creença

lliure que no pot ésser necessària sinó des del punt de vista pràctic *a priori*; creença per raons morals, i basada en la certitud que la tesi contrària mai no podrà ésser demostrada. Té, sobretot, una cosa que la singularitza i és la seva suficiència per a menar-nos a l'acció. Hi ha encara una fe racional, d'ordre que podríem dir-ne discrecional o ètic, que és la creença que es fonamenta en raons subjectives de tal naturalesa que des del punt de vista pràctic són equivalents als principis objectius. Això és pròpiament el que anomenem convicció (*Ueberzeugung*) diferent de la persuasió (*Ueberredung*), que és una creença motivada per principis insuficients i que hom ignora si són subjectius o objectius.

Tota aquesta multiplicitat d'estats de consciència, que constitueixen un veritable sistema de valors lògics, són com una fortalesa que defensa la raó contra l'indeterminat i l'arbitrari. Els fenòmens incesperats, els fets excepcionals i les coses fortuites són com una mena d'enemics de la intel·ligència que tracten d'oposar-se a aquestes dues altes finalitats: la conservació de les veritats assolides i la providència de les veritats futures. L'enemic, però, ataca constantment i algunes vegades també guanya la batalla. Els dos elements de la coneixença, diferentment graduats, expliquen aquells valors de resistència contra la ignorància, la falsedat i el sofisme; els dos elements, volem dir l'objecte i el subjecte; sovint la realitat i la idea; alguna vegada, també, la naturalesa i l'esperit. Des de la simple presència d'una imatge fins a la percepció directa de l'essència, la confiança en el coneixement va fent-se més segura fins a arribar a l'extrem de l'imprevist i de l'insòlit. Aquest és el gran secret de l'activitat dialèctica que realitza serenament la tasca del saber, sigui la que es vulgui la naturalesa de les coses con-

gudes. Sense aquest dinamisme lògic, que és com la vida normal de la mateixa intel·ligència, el poder mental de l'home no aconseguiria d'aixecar-se per damunt de la sensibilitat de la bèstia.

VI

La certitud exclou la contingència. La contingència és imprecisió i inestabilitat; la certitud és determinació i permanència. El judici que emana de la contingència és dubtós o probable; dubtós, quan les raons tenen el mateix pes; probable, quan ens acosten a la certesa. Cal remarcar, però, que la contingència és de diferents classes, admet en cert sentit diferents graus i té pel mateix motiu una eficàcia variable. Això permet de reduir considerablement l'esfera del dubte i de la probabilitat. En el món moral la contingència té un camp més ample que en el món físic; en el món ideal podem afegir que és pràcticament nul·la. El desig que empeny el subjecte a suprimir la contingència en tota recerca científica està limitat per la naturalesa de la relació objectiva entre les coses, fets o fenòmens el lligam dels quals prova d'establir la intel·ligència.

En aquest problema també el sentit comú intenta una explicació racional. Si no arriba a la certitud, s'hi acosta tant que pràcticament pot equiparar-se amb ella. Balmes l'anomenava certitud de sentit comú i la basava en l'existència d'un ordre de creences naturals i espontànies, a les quals s'aferra la intel·ligència sense una plena justificació de caràcter natural o metafísic. El cas d'una probabilitat mínima, tocant gairebé el camp de la impossibilitat i el d'una probabilitat màxima que frega el límit de la necessitat,

constitueixen, potser, el sector més extens dels judicis que diàriament formulem sobre els homes i sobre les coses. No és freqüent el cas d'una llei física descoberta d'un cop en el fenomenisme còsmic, ni el d'una llei moral (psicològica, social, històrica) que superi la variabilitat del caràcter i del temperament individual... La nostra confiança reposa constantment en la suma d'experiències que no contradiuen les lleis de la raó, i en una mena d'instint que es resisteix a admetre com a possibles aquells esdeveniments que tenen en contra llur tots els antecedents, condicions i circumstàncies que estan a l'abast dels nostres mitjans de recerca.

La sort i la contingència depenen en cada cas de motius extramentals, però l'esperit disposa sempre d'instruments de control. Hi ha un criteri psicològic que està representat per les diferents modalitats de la consciència que en forma de reacció acompanyen totes les formes de saber. És precís reconèixer que el coneixement, la veritat i la certitud tenen les seves ressonàncies psicològiques. Hi ha en nosaltres un fons afectiu que ens dona la sensació de calma o d'inquietud, una apetència que s'avança sovint al pensament, una activitat si volem irracional que tradueix en termes de consciència la naturalesa limitada de la raó de l'home. L'anàlisi, per afinada que sigui, no pot anar més enllà. Constata aquest fet últim, únic, irreductible, que és quan l'esperit es troba a si mateix i es reconeix autor i obra. En aquest moment, si encara resten forces a l'home i aquest sent la necessitat de seguir endavant, no és pas a la raó i a l'experiència que demanarà ajut, sinó a facultats extralògiques, les quals no poden conduir-lo més que a justificacions de caràcter sentimental o moral. Diríem que la porta de la contingència,

tancada fins ara o ajustada per raons de caràcter racional, resta oberta des d'aquest moment a l'arbitrarietat i al subjectivisme.

VII

Malgrat la propensió nomològica de la intel·ligència que fa del món una cosa harmònica i ordenada, l'esperit es posa sovint al marge de tota contextura rigorosament determinista. Ell, que és llibertat per essència, creu trobar també fora de si la indeterminació i el contingentisme. Aquesta tendència, qualificada amb noms diferents en el curs de la història dels sistemes filosòfics, és tan arrelada com la que ens aboca a veure per tot la norma i la llei. L'antítesi no existiria per a una intel·ligència infinita i en el cas d'una perfecta equació entre els dos noms, el de la Naturalesa i el de l'Esperit. La idea d'un Univers, hermèticament tancat, sense una esclatxa per on pugui penetrar la intel·ligència, sembla l'etern malson d'una expiació inexorable. El saber consisteix precisament en això: desintegrar la realitat, atomitzar-la, per dir-ho així, en termes de pensament, per tal de reconstruir-la i fer-la racional i comprensible. Essent inversos l'ordre ontològic i l'ordre lògic, el paralelisme entre ambdós estarà sempre sotmès a canvis i rectificacions.

Hom constata a cada moment nombrosos casos i mutacions en els quals sembla intervenir la sort. Negar aquest fet, almenys com a aparença, seria una ridicleusa. Heus ací una observació vulgar: el que perjudica a uns sovint afavoreix a d'altres. En la complexitat de la vida cal reconèixer un sector o domini on la relativitat regna com en el seu propi imperi. El nombre de causes que concorren a

la producció d'un fet podríem dir que és infinit. Preveure-les és impossible; trobar-les, encara més, i descobrir-ne el lligam interior equivaldria a posseir una intel·ligència perfecta. I ara cal preguntar què seria d'una gran part de les activitats humanes si en el món espiritual tot es produís segons normes rígides i inalterables. Començar a fer equivaldria a deixar que les coses es fessin per si soles. En canvi això contrasta amb la cura i el zel que l'artífex posa en la seva obra. La somnia, la pensa, la imagina; tres actes que són sovint un sol acte expressat en formes diferents. Després comença l'obra i la segueix, vigilant atentament que la Naturalesa no defaci el que és determini d'un voler segur i ferm. Cada composició humana de la mena que sigui és el producte d'una infinitat de petits actes de voluntat, similars, divergents, contradictoris, de tal forma que ningú des de fora no pot assegurar quina serà la tria que el subjecte farà de totes les determinacions possibles. Aquest i no cap altre és el domini del que anomenem atzar i contingència humanes.

Davant de semblant estat, que podríem dir-ne dispersió de pensament, ¿quina ha d'ésser l'actitud de l'home imparcial? Recerca científica? Exploració mental? ¿Comprovació experimental? Com i per què? Quan ens trobem davant de coses senzilles, d'elements primordials, de principis irreductibles, la tasca de síntesi és planera, la previsió possible i el control normal; però davant d'un fet conscient, com davant de tot fet vital, la complexitat supera tota consideració global o de conjunt. Un moment emotiu, un inici conceptual tenen de vegades tanta riquesa de contingut com un procés social o històric. Si en aquests darrers les causes ignotes han estat sovint aprofitades per a cobrir la inèpcia personal

o la incapacitat per raons objectives, val a dir també que en el món de la consciència individual, on la imaginació i la sensibilitat tenen una participació més decisiva, la idea de la sort pren un superior relleu i s'ofereix com explicació subsidiària dels fets que no toleren un ajornament de solució o de termini.

VIII

La idea persistent d'una harmonia preestablerta o d'una direcció prèviament assenyalada, i que ens amaga la il·lusió d'un poder personal, la conceptuarem sempre com un atemptat a la llibertat humana. Perquè, si bé ho mirem, no hi ha cap ordre existent amb anterioritat al saber i al voler de l'home que pugui ésser un obstacle al desenvolupament de la seva activitat. L'individu fa la seva via sota el control de la raó i de l'experiència; crea i sent la seva llibertat com un devenir personal, endut per la mateixa activitat del jo, condicionada, això sí, per la perfecció de l'obra projectada i desitjada. Il·lusió, diuen, produïda pel nostre delit de superació còsmica; costum arrelat en la consciència col·lectiva per la força de les generacions passades; creença que suplan- ta l'exercici fred de l'enteniment, perquè aquest no hi troba el motiu suficient per a arribar a l'afirmació... Si així fos, l'home es trobaria indefens davant de totes les antinòmies que crea el contrast viu de cada instant entre la voluntat de domini i les limitacions de la realitat assolida.

Les qüestions ideològiques es desplacen sovint del camp de la filosofia i de la ciència al de la poesia i de l'art. En la doble significació dels conceptes filosòfics hem de trobar la motivació d'aquest apropament que sembla voler arribar

a una total coincidència. El poeta juga constantment amb les idees de sort i de contingència; el poeta volem dir en el més alt sentit de la paraula. Ell troba, en la fluència de les coses misterioses i imprevistes, una font inestroncable d'inspiració i de plasmació conceptual. Creu trobar en l'atzar el veritable camí d'una franca alliberació de l'esperit. El món desconegut obre la perspectiva de noves idealitats; és com la justificació d'aquesta mena d'aventura que suposa sempre la recerca de l'Infinit. Però, a cada problema vivent, el poeta com el pensador hi encomana la seva ànima. Si no troba la llei en les coses, la crea el seu mateix esperit. Aquesta llei sí que no tolera variacions i contingències. És l'amor intel·lectual, la simpatia per càlcul, la passió racionalitzada, el que ajunta en un moment els interessos de l'art i de la ciència. Furgar en l'interior de les coses per tal d'eliminar la sort i trobar en justa compensació la veritable essència, és obra de tots. Uns la presenten, altres l'albiren, uns altres darrers la troben. Fer això, s'ha dit, és torturar la Natura. Quan la Natura es resisteix, i la raó de l'investigador, cansada, es dóna, la sensibilitat ocupa el seu lloc i neix aleshores el món de l'enigma i del misteri.

Un temps eren els déus que regien el destí dels homes. La ciència s'encarregà d'esvair la superstició mitològica i cada pas que aquella, orgullosa, avançava, aquesta retrocedia avergonyida. Bandejada les creences irracionals, s'acolliren al món de la imaginació i de la fantasia. Aquest món, però, és una cosa real i vivent. Malgrat que ell no es regeix per principis racionals o lògics, forma una part del nostre contingut espiritual. Col·labora en l'obra total de l'home i la seva intervenció és pel mateix motiu necessària. No és privativa de l'home vulgar aquesta propensió a l'irracio-

nal i al misteri. Hom pot suposar que el veritable coneixement acaba allà on entren en fallida la raó i l'experiència. En definitiva, les rels últimes del coneixement són els principis inexplicables i indemostrables.

IX

Aquest tema és un dels infinits temes que la filosofia i el saber vulgar treballen conjuntament per a resoldre. Cada nova solució planteja el problema d'una nova manera; al costat d'una conclusió, provisionalment acceptada, s'aixeca immediatament la seva objecció o antítesi. La polèmica reneix i comença novament la recerca. És el ritme inexorable del saber humà. D'una part la naturalesa de la raó, limitada i contingent; de l'altra, l'Infinit, i entre ambdós l'insòlit, l'insospitat, l'inesperat, com un enigma que plana eternament sobre l'espècie humana.

J. SERRA HUNTER

WERTHER, ROMÀNTIC

EL “Werther” fou un dia el tipus mateix de llibre romàntic. I encara que potser ara no podria aspirar a aquesta categoria típica — el romanticisme féu després molt de camí, — no hi hauria ningú que dubtés de classificar-lo com a tal; ni tan sols aquells que si els preguntessin què vol dir *romàntic* no ho sabrien explicar. Deia Josep Maria Capdevila — en un dels molts assaigs que no ha publicat — que en les obres eixides de les escoles romàntiques la cosa més distintiva, allò que les classifica, és la actitud de l'autor: molt més que no pas el mateix resultat estètic assolit. Aquesta observació és exacta, i és ella que guia l'instint del públic. Hi ha en les obres veritablement romàntiques una actitud de l'autor que no enganya, que no pot escapar ni al lector més obtús. Tampoc aquesta actitud no es pot definir així com així, però hi ha un aspecte almenys que es veu ben clar, i és que, sigui perquè realment ho hagi fet, o almenys per un propòsit literari, l'autor romàntic és aquell que se les dóna d'haver escrit a cop calent.

Heus ací perquè ningú no dubtarà de classificar com a romàntic el “Werther”. És molt probable que Goethe no dugués la idea d'escriure'l quan marxà de Wetzlar, a l'hora que ell mateix posà fi als tres mesos de somni que passà prop de la veritable Lota Buff i del seu promès Kestner. És cert que el suïcidi del jove Jerusalem, que li suggerí la

fi del llibre, no vingué fins prop de dos mesos més tard, i que ell trigà ben bé un any, potser dos, a posar-se a escriure; i que mentrestant havia passat un nou amor, el de Maximiliana de La Roche, que no coneixia en marxar de Wetzlar. Però quan s'hi posà fou per crear artísticament la visió de l'home que ell havia estat — o del que hauria convingut que fos — a l'hora que s'esdevenien totes aquelles coses; és a dir, per donar al lector la sensació de la més absoluta espontaneïtat, d'una confessió íntima, tal com raja, que ha de fer veure el que s'ocorre d'escriure a l'enamorat romàntic en les mateixes hores que passa les febrades de l'apassionament. Féu un diari — encara que no fos el seu. Ell no s'abandonà, però posà en el llibre la visió del seu abandonament, és a dir, que escriví com si s'hagués abandonat. Així creà "Werther". I per força li havia de sortir un llibre a cop calent, un llibre romàntic.

* * *

Però no sols de la banda de fora era romàntic. Pensem-hi una estona. El mateix Goethe diu que el "Werther" li serví per a guarir-se: es treia el mal — quin mal? — de damunt a mesura que l'anava pintant. I ha estat molt lloada la seva assenyada energia de passar les coses que el torbaven al món de la literatura. Potser massa lloada i tot, perquè quan es posà a escriure no sembla que li calgués ja gaire remei, almenys per a aquell mal d'amor de què en el llibre parla.

Però fins si ens la prenem al peu de la lletra, aquesta actitud de voler-se guarir escrivint una obra bella no és tan pura com això. Vull dir que ell, posat que el llibre fos el seu allibrament, no hauria assolit la calma per virtut

d'aquest esforç tot sol: calia que anés barrejat amb satisfaccions més arran de terra, que portessin una compensació per al seu amor propi.

Diu que Mistral, un dels homes més equilibrats que han existit mai, rebutjava en tots els actes de la seva vida, fins en la conversa, qualsevulla cosa que pogués alterar el seu equilibri moral. Humà com era, aquest equilibri li costava un esforç, i l'estimava massa per a deixar-se'l perdre així com així: per això defugia gairebé amb violència la sola proximitat del perill de perdre'l. Però després, en la seva producció literària, l'equilibri persistia: un hom no se sent mai inclinat a veure, en cap de les obres mestres que creà, el rastre d'una defensa contra el propi temperament o de l'expulsió d'un problema íntim a base de convertir-lo en literatura. Ara, que Mistral era un poeta clàssic en la més forta accepció de la paraula.

L'ardent Goethe que a vint-i-cinc anys escrivia el "Werther" no tenia aquesta mena perfecta d'equilibri: n'era molt lluny. Tingué, és cert, el seny de fugir de Lota quan veié que la passió ideal i noble podia tornar-se una passió veritable amb tota la barreja d'elements nets i tèrbols que comporta. Però aquest esforç que ningú no agraià, no se'l sabé empassar. I s'hagué de consolar ell mateix. Diu G. K. Chesterton, parlant d'una cosa molt diferent, una frase que ací és aplicable: "Deixeu que aquell que està trist se senti almenys important." Ací és la clau: Goethe, en l'hora àrida de l'esforç, se sentí important. I com que el seu esforç era de la mena que no produeix compensació, i la importància d'haver-lo fet no transcendia al públic, ell se sentí vexat. Li calia, per a restablir l'equilibri, fer com-

prendre a tothom el valor del seu esforç. Per això escriví el "Werther".

I per això el "Werther" no podia ésser una obra equilibrada — allò que en diem una obra clàssica. Hi havia una cosa que ho impedia: aquest partit pres d'idealitzar-se, de pintar-se en la bellesa de la seva actitud sentimental. És cert que Goethe treballava com un perfecte artista, com pocs n'hagin estat. Però l'afany de pura contemplació artística de la bellesa dels sentiments d'un Werther no era prou per a neutralitzar la simpatia de l'autor per ell mateix, ni la necessitat d'agombolar dolçament el seu amor propi adolorit, de subraïllar, per tal que tothom se n'adonés — i qui sap si Lota més que ningú — com era admirable el seu esforç de renunciament, quantes meravelles inconegudes amagava la seva ànima... El llibre havia de sortir romàntic per força. Més: havia de convertir-se en el model mateix del jovent romàntic. L'amor propi de Goethe quedaria així satisfet.

* * *

Goethe tenia una naturalesa massa sana, un temperament massa vigorós, per a deixar-se endur ell i edificar en ell mateix el protagonista adolorit i admirable, per a fer ell en la realitat els actes externs que el podien fer admirable per a l'espectador, i així sacrificar la seva vida real a una satisfacció d'amor propi. Per això deixà que l'endut fos el seu doble, Werther. És en aquest sentit que se salvà: és en aquest sentit que obtingué el deslliurament a mesura que escrivia. Però és també per això que, per a salvar-se, hagué de crear un home que es perdia, i hagué de llegar al jovent del seu temps el virus que pogué vèncer en ell mateix.

Sainte-Beuve, en un comentari que dedicà a la correspondència entre Goethe i Kestner (1), semblà que no s'adonà prou d'aquesta actitud. Diu així: *“Goethe, et il l'a dit, s'est gueri lui-même en faisant “Werther”; il s'est débarrassé de son mal en le peignant, mais il l'a en même temps inoculé aux autres; et alors pourquoi leur a-t-il indiqué un faux remède? Là est le vice de “Werther”. La vraie conclusion de “Werther” pour les artistes (car Werther est un artiste ou veut l'être) ce serait la conclusion qu'a choisie Goethe lui-même, s'occuper, produire, se guérir en s'appliquant ne fût-ce qu'à se peindre; et si tous, dans cette tâche, n'atteignaient pas aussi haut qu'un Goethe le peut faire, ils y gagneraient au moins de sortir de leur mal, de le traverser, et de se rattacher bientôt derechef aux attraits puissants de la vie.”*

Molt bé; però Sainte-Beuve no s'adona de com obrava sobre Goethe la composició del llibre: no s'adona de quin era el veritable alliberament que Goethe necessitava. No veu que si hagués estat aquest artista pur que s'ocupa i produeix per guarir-se, el resultat hauria estat molt diferent — i no sols en la solució — del “Werther”. No som ací en el cas d'un Dante que concentra en la seva obra totes les forces que no pot dedicar a l'amor, ni en el d'un Amiel que es descriu a si mateix per fugir de les tristeses del món de fora. El cas és més senzill, més vulgarment humà. Amb més o menys esforç, el problema de l'amor de Lota ja havia estat resolt feia dies. El que quedava era la sensació, desagradable per a l'amor propi, d'un esforç que ningú no admiraria — com no se sol admirar gaire cap esforç de

(1) “Causeries du lundi”, 5.e édition. — Ed. Garnier. — Vol. XI, pàg. 303.

renunciament. D'aquesta sensació desagradable és del que essencialment havia d'alliberar-se Goethe. Per això la desesperació i el suïcidi eren inevitables en el llibre, tant si feien bé com si feien mal a l'obra d'art: sense ells, l'amor propi no hauria rebut la compensació que feia admirable el renunciament i li permetia de sentir-se important sense haver-se de suïcidar.

Perquè Goethe hagués pogut acabar el llibre amb la pintura de la conclusió que ell donà al seu amor per Lota — l'oblit, — hauria estat necessari que aquella sensació desagradable no existís, o bé que Goethe hagués sabut dominar-la dintre d'ell mateix, com a home — independentment de l'artista. Si la sensació desagradable no hagués existit, Goethe no hauria hagut de menester gaire un llibre per a alliberar-se — ja veiem que de l'amor de Lota com a passió se n'anava alliberant sense gaires fatigues, — i és molt fàcil que no hagués escrit el "Werther". I si Goethe hagués estat capaç de dominar-se ell tot sol aquella impressió, hauria escrit un llibre equilibrat on l'únic rastre de l'esforç hauria estat — com en l'obra de tants altres grans escriptors — una mena de malencònica recança, però que no hauria romput l'equilibri. Potser és això el que volia dir Sainte-Beuve, però no ho precisa gaire: no és que aquest sigui *le vice de "Werther"*, sinó que és el vici, per dir-ho així, del seu autor. No és un defecte literari, sinó un resultat inevitable de la mena d'alliberament que Goethe, home, cercava quan escrivia el llibre.

* * *

Aquesta és la impuresa del "Werther", impuresa que neix en la intenció de l'autor — en la seva actitud. Si bé

és cert que ell cerca en un cert sentit de deslliurar-se d'uns sentiments a base de crear una obra d'art que en contempli la bellesa, no ho és menys per altra banda que no pot deixar d'idealitzar-se per consolar el seu amor propi ferit. D'altra manera no assoliria el resultat que cerca. Ell sap — tots ho sabem — que per idealitzar-se davant dels altres i davant d'ell mateix — i més si fos davant d'una noia, — no és gaire bon camí de presentar l'esforç per a extingir una bella passió, encara que això sigui raonable i també bell. Llavors adopta, potser instintivament, la solució egoista: que el seu protagonista s'idealitzi com a amant romàntic, mal que això el perdi. Així ho obté tot: ell queda tranquil i serè, i alhora no destrueix la bellesa morbosa del seu amor per Lota, que l'ha de fer admirable als altres i a ell mateix. Que el llibre surti o no equilibrat, no el preocupa: no és això el que cerca en primer lloc. I l'equilibri, en l'art, no apareix si no es cerca.

Sainte-Beuve sosté que el veritable “Werther” immortal no és el de la desesperació sinó el de l'alegria; després de lloar els enlluernadors primers capítols, diu: *“Voilà le vrai livre et son cachet immortel: le reste, desespoir final, coup de pistolet et suicide, y a été ajouté par lui après coup pour le roman et pour la circonstance: c'est ce qui ressemble le moins a Goethe, et qui se rapporte à l'aventure de ce pauvre Jerusalem; le côté faux, commun, exalté, digne d'un amoureux d'Ossian, non plus d'un lecteur d'Homère.”*

No hi ha dubte, ja ho hem vist, que Goethe cap a la fi del llibre anava accentuant la comèdia que li convenia. Un crític se n'ha d'adonar, i Sainte-Beuve se n'adona. Però no sembla que en vegi tota la pregona significació en relació amb el cas de l'autor, ni que tingui present com aquesta

segona part és el que millor explica la veritable relació Goethe-Werther. Perquè és precisament aquest nou to que s'accentua en la segona part — però que en la primera també circula per sota de les alegries — el que feia la feina d'alliberar Goethe; i això és el que ens permet de veure, fins a través del llibre, la impuresa de la seva actitud inicial.

Cal recordar una vegada més que, tot i el que diu en diversos llocs, Goethe no marxà de Wetzlar per evitar el suïcidi: si en tingué la idea, fou només com una cosa d'imaginació, sense cap perill immediat. Probablement només marxà per evitar que la seva passió per Lota prengués una forma aguda en la qual l'afany de conquesta fos irreprimitible. Per tant, no és simplement el suïcidi de Jerusalem el que ell afegí als seus records personals — com sembla que vulgui dir Sainte-Beuve, — sinó tot el desplegament de la passió, és a dir, més de mig llibre. Ell s'ho hagué d'empassar en la realitat, i no hi ha dubte que fent-ho viure a la menuda pel seu protagonista s'estalvià el que ara en diríem el *refoulement*. Això podria ésser una part del que ell mateix anomena *salvar-se*. Però ja sabem que no era això sol. Tot seguit veiem com en el seu doble pot aplicar-se a millorar les circumstàncies externes, fer que Lota estimi realment Werther per damunt d'Albert i només el sacrifiqui al compromís contret; pot fer, en un mot, que Werther triomfi allí on Goethe no havia triomfat. Sempre el mateix! Calia deslliurar l'amor propi d'aquella sensació desagradable... El lector, seduït per la simpatia envers Werther, no s'adona del sofisme: qui sap si la mateixa Lota l'arribaria a veure ben clar! En canvi, el més perjudicat se n'adona de seguida. Kestner — l'Albert del llibre, — en la primera lletra de queixa que envià a Goethe, ja li ho deia: “La semblança (amb Albert)

fa referència a l'exterior, i gràcies a Déu, només a l'exterior; però si us calia introduir-l'hi, ¿era necessari que en féssiu un ésser tan apàtic? Potser era amb la intenció de posar-vos amb orgull al seu costat, i per poder dir: Vegeu quin home sóc, jo!" Certament, com diu Sainte-Beuve, Goethe sacrificà a les necessitats de la creació artística la susceptibilitat dels seus amics. Però em sembla que no cal ésser gaire mal pensat per a veure que sacrificà també una mica de la susceptibilitat de Kestner a la satisfacció del seu amor propi.

* * *

Donat aquest desequilibri inicial, admesa l'actitud no prou desinteressada de l'autor, el llibre és allò que havia d'ésser, del principi a la fi. És un llibre romàntic.

Cal adonar-se que es pot parlar d'aquelles satisfaccions d'amor propi sense cap irreverència envers el geni. El geni és precisament el qui obté, a l'hora que resol en la seva obra un simple cas particular, un resultat d'ordre universal. Així Goethe, que només volia alliberar-se d'una mena de vexació que era desagradable al seu amor propi, no sols produí un llibre magnífic, sinó que dugué insensiblement el cas a un terreny general, i cercà a la vegada la solució al major problema de l'adolescència, i especialment de l'adolescència romàntica: el que plantegen els primers contactes de l'ideal amb la realitat. Llavors l'alliberament d'ell — l'alliberament d'aquelles terboleses — assolí una major transcendència, que superava l'anècdota; la seva lluita contra un amor, i la defensa instintiva del seu amor propi, queden situats al lloc que els correspon. La mà del geni ha capgirat les coses, i el cas particular passa a ésser un cas general.

Una de les gràcies de l'adolescència és la fe en l'ideal, en un ideal: perquè ho és, ha esdevingut un tòpic. Quan l'adolescència es va enfilant, va venint una impaciència per assolir aquell ideal, i com que alhora la naturalesa es desplega i el camí de l'amor s'obre, és molt fàcil la barreja de les dues coses. Per això un minyó jove i sa identificarà fàcilment l'ideal en la cara dolça i emocionada de la primera *amada no impossible* — que diria Richard Crashaw. Però això no és, a la llarga, una solució. I no ho és sobretot en un temps que l'estovament romàntic no permeti al jovent l'actitud sana de prendre les coses tal com son, encara que sigui amb esforç. Quan les coses es deixen en el terreny real, el minyó, si no té un problema plantejat que li ho torbi, es deixarà de divagacions i, sense cercar més lluites, es casarà, no pas amb l'ideal, sinó amb una noia trempada i seriosa. Si té un problema de passió que l'en priva, sabrà que no ha de quicixar-se per coses que sols a ell afecten, i que quan les coses vagin malament és ell mateix qui ha de refer-se l'equilibri cercant un objecte per a les forces seves que s'hagin quedat sense.

Però la teoria romàntica no ho vol pas així. El romàntisme és, per definició, contrari a allò que deia l'Albert Llanas: "Pren les coses tal com són, — o si no, vés-te'n del món"; vol que les coses siguin tal com haurien d'ésser i fa creure que en aquest món l'ideal és possible i exigible. Llavors, és clar, quan ve el fracàs l'actitud és sempre un desequilibri. En molts casos l'ideal es fon als dits, i llavors el minyó enamorat es quicixa que la noia no sigui com ell la vol, diu tot allò de la dona divina i enganyadora, i acaba, o bé cercant engrunes d'ideal en una renglera indefinida de dones, o bé enviant-les totes a passeig i donant-se definiti-

vament per decebut. Però en altres casos el minyó no sap desenganyar-se de l'ideal. I llavors, renunciada la solució equilibrada — clàssica — del propi esforç, el poderós impuls vers l'ideal l'ha d'estimbar indefectiblement. La dita d'Albert Llanas reprèn tota la seva assenyada força. Qui no pren les coses tal com són, per anar-se'n del món ha d'acabar. Així ho féu Werther.

Però a l'hora de l'adolescència, i sobretot de certes adolescències particularment brillants, plenes de força i de vida que vessa, no és tan fàcil el seny, i les posicions romàntiques resulten molt més atractives. A un minyó ple d'energies i d'aspiracions, amb totes les possibilitats de cara a la vida, i alhora voltat per la boira daurada i resplendent d'una perfecta joventut física, és difícil de demanar-li que es deturi tot d'una, amb un seny modest. Però alhora, aquest minyó no sabrà avenir-se a una estúpida recerca miserable. No pot deixar de creure en l'amor ideal, i a la vegada tampoc no es veu amb cor de dedicar-li inútilment la seva vida. Potser és aquest el veritable problema, i la tragèdia de tants adolescents ben dotats. I d'ací ve l'ençís de la còmoda solució que la creació del "Werther" dona a Goethe per al seu cas particular: li permet de fer la més frenètica apologia de l'amor ideal romàntic portat fins a la darrera conseqüència, i alhora no l'obliga a considerar aquest amor com una cosa decisiva en la seva vida; li permet de satisfer la poderosa atracció de l'home jove envers aquell amor, i de fer-ho veure *coram populo*, i el deixa així satisfet fins a la saturació d'amors ideals, i ben lliure de la necessitat de cercar aquests amors en una altra banda; i tot això sense haver fet res més que fruit enormement en l'elaboració d'un llibre magnífic. És en aquest sentit que es manifesta la

profunda sanitat de la reacció de Goethe. A mesura que escrivia, devia anar tenint ben clara la sensació que s'alliberava; que recollia tota la bellesa de l'amor necessària a la seva juvenesa, que tothom ho veuria, i que ell quedaria lleuger i fresc per a córrer a conquerir el món. De l'eufòria que això havia de produir en el seu temperament exuberant, en són testimoni moltes pàgines del "Werther".

Aquesta eufòria és la que dona al llibre la seva meravellosa vitalitat. I ací és on sembla que Sainte-Beuve no estigui prou lúcid. És evident que moltes pàgines de la primera part tenen sobre les de la segona l'avantatge que allò que és sa i normal porta sempre en art sobre allò que és malaltís i excepcional: que tenen, en un mot, un cert aire clàssic. Però l'eufòria de Goethe continuà fins a la fi — ell mateix ho diu, — i amb ella la meravellosa vivacitat — que arriba a ésser gairebé frenètica, — que no deixen mai de tenir les pàgines del llibre. No es pot dir mai, com ho diu Sainte-Beuve, que la part inventada sigui menys viva que l'altra i hagi de considerar-se com una mena d'afegit arbitrari. Encara que tingui una mena de bellesa diferent, i fins si es vol menys perfecta, menys equilibrada que la de certes pàgines del principi, això no li treu cap mica de vivacitat, de realitat artística, ni desfà per a res la unitat del llibre.

Amb això no nego pas que aquesta bellesa correspongui a un altre cànon estètic. Ja ho diu Sainte-Beuve, que és la que correspon a un admirador d'Ossian, no pas a un lector d'Homer, i en aquest sentit el seu judici és exacte. Però no ho és quan diu: "*Le reste... y a été ajouté pour lui après coup.*" No, certament. L'alenada és la mateixa, la manera de l'autor no canvia. És purament de la situació que ve el canvi, i això no prova res, perquè la desesperació perquè

l'ideal és inassolible exigia una visió prèvia de l'ideal com a tal ideal, que és la que es fa més visible a la primera part del llibre. És clar, en aquells moments de prodigiosa joia l'equilibri apareix, perquè les coses s'aguanten soles; però això no vol dir que així sigui perquè l'autor hagi fet allí l'única autèntica creació artística. No: ja ho hem vist; la cosa distintiva, l'actitud de l'autor, sempre és la mateixa: sempre és romàntica; i sota les belleses perfectes, rodones, de la primera part corre sempre el tremolor amenaçador del dal·tabaix — humà i estètic.

Són molts els moments on això es fa visible. El lector vulgar que anomena romàntic el "Werther" no s'equivoca. I si és cert que en moltes pàgines del llibre, sobretot vers el començament, Goethe obté belleses de detall d'aquella categoria superior davant la qual les classificacions s'esborren, ni aquests fragments en si, ni la major freqüència amb que apareixen en la primera part, permeten de separar dos "Werthers", com si diguéssim el bo i el dolent. És lícit de lloar la bellesa d'un capítol com un encert major de l'autor: no és possible de migpartir l'obra en nom d'un criteri estètic. Avui que ens podem mirar el romanticisme de més lluny que no ho feia Sainte-Beuve, no ens pot escapar el desequilibri inicial sota dels equilibris momentanis, ni tampoc la perfecta illació de tot el llibre, que duu sense cap vacil·lació, sense destorbs ni errades de lògica, al desenllaç.

* * *

La lògica del llibre, donats els antecedents, és perfecta. Goethe es mostra ja en aquesta obra l'evocador lúcid d'una gradació en el descens, en la caiguda, que més tard havia d'escriure el descens tràgic de Margarida. La moral, partint

de les premisses que l'autor ens dóna, és també inatacable: formulada d'una manera vulgar, fóra: "Qui se surt del bon sentit, acabarà per suïcidar-se." Que Werther és un minyó que no té gaire bon sentit, ni quan diu aquelles coses tan boniques del començament, em sembla que no cal demostrar-ho: no pot escapar ni al lector menys sensible. L'actitud de l'autor, que he provat de precisar, és ja d'ella mateixa prou forassenyada; i tota l'obra hi és construïda al damunt. Així la manca de bon sentit del protagonista és fonamental en l'acció, i d'ella ve, amb tota la lògica, el desastre. Això fóra la moral del llibre, i no hi ha res a dir.

Però a Goethe, com a tots els autors i encara molt més, pel cas particular en què ací es trobava, el que l'interessa és de fer quedar bé el protagonista; aquesta simpatia inevitable de l'autor pel personatge central es comunica necessàriament al lector, i la moralitat se'n va en orris. De fet, el protagonista és, en una novella, *aquell que té raó*. I fins quan l'autor vol treure una lliçó de la conducta dolenta del seu personatge, o posar-lo en ridícul, no se'n podrà sortir si no té la traça de treure'l del lloc central. Mentre és protagonista, tots els seus torts no podran desfer la simpatia, explícita o amagada, del lector, i res no podrà evitar que ell, els seus actes, siguin *la raó* en la novella. En aquestes condicions, fins obres que han estat escrites amb una nobilíssima intenció moralitzadora han de fracassar per força. Al protagonista, li podran venir pel seu mal cap tota mena de dissorts, amb una lògica absoluta: però l'autor haurà comunicat al lector la simpatia que pel protagonista té, i llavors, adéu, lliçó! Per molt que l'autor prediqui, la simpatia se sobreposarà a la lògica i el lector no traurà cap fruit dels sermons.

Si això passa en aquesta mena de casos, què no passarà en el del "Werther"! Per molt que el suïcidi sigui una conseqüència absolutament lògica dels desviaments del protagonista — i això és el que dóna al llibre la seva solidesa artística, — la intenció de Goethe no era pas de presentar aquest suïcidi com un alligonament per al lector. Tot a l'inrevés. Amb absoluta lucidesa, quan ell personalment renunciava a fer les coses forassenyades que duen al suïcidi, no volia pas privar el seu amor propi de fruir-ne frenèticament, fins a quedar satisfet, amodorrat de satisfacció. I així, en contar la trista història de Werther, sabia triar amb aquella mateixa lucidesa quins eren, i com havien d'ésser presentats en atribuir-los al seu heroi, els actes capaços de satisfer fins a l'embriaguesa l'amor propi d'un minyó que fos com tots els minyons i que alhora visqués, com ell vivia, a l'Alemanya occidental, i en el darrer terç del segle XVIII. I un cop triats i presentats amb un art meravellós i encara en un protagonista que l'autor fa expressament que sigui una mena d'ideal de perfecció — que d'altra manera no hi hauria aquella eufòria de creació, i la finalitat de l'obra no seria assolida, — qualsevol vagi a dir que allò són coses sense solta, i que cal fugir-ne perquè duen al suïcidi! El lector a qui Goethe s'adreça — que té, no ho oblidem, la sensibilitat del seu temps, el de l'autor, i la mena d'amor propi que en resulta, — aquest lector ha de donar la raó a Werther, i s'ha d'agafar amb un entusiasme foll a les premisses, sigui la que vulgui la conseqüència.

Heus ací, una vegada més, la raó del desequilibri del "Werther". Goethe és massa artista per a falsejar la realitat: el seu llibre és humà i és lògic. Però la seva intenció va per un altre camí: si aquella humanitat i aquella lògica triom-

fessin en definitiva, la finalitat essencial per a ell d'alliberar el seu amor propi no seria assolida. Llavors s'ha de trobar la manera de lligar les dues coses. L'actitud, la intenció, exigeixen una manera de fer especial — romàntica. Si escrivís en forma narrativa normal, Goethe no podria evitar de posar el seu doble enmig d'altres homes que parlessin pel seu compte, i que si no volien mancar a la lògica i a la versemblança — cosa que l'artista no podia voler — haurien hagut de qualificar l'actitud forassenyada de Werther. Llavors trià la forma autobiogràfica, que és tan cara al romàntics precisament perquè els resol aquest problema, i escamotejada així la part de realitat que li feia nosa sense haver de destruir la que era indispensable a l'obra d'art, l'autor es llença a fer dir al protagonista unes coses tan belles que sense haver de parlar ell ja n'ha fet un ideal: tot el que Werther faci, és clar, serà ben fet. La veritat i la lògica no han estat destruïdes, i el llibre és bell; però han estat en part amagades, desfigurades, per l'actitud perfectament voluntària i conscient de l'autor. Heus ací el desequilibri. I així, ni es pot parlar de falscament, d'afegits *après coup...* *pour la circonstance*, puix que l'armadura és sempre sòlida i lògica, ni tampoc es pot dir que la primera part sigui digna *d'un lecteur d'Homère*: la impuresa de la intenció de l'autor, sempre present, ho fa impossible. I per això "Werther" ha d'ésser, tot sencer, ben homogeni, un llibre romàntic.

* * *

D'ací vingué, en la pràctica, el resultat desastrós del "Werther". I d'ací ve també que, com és ben visible, avui hagi perdut el seu verí. Érem aleshores al temps de la influència de Richardson i de Rousseau, i l'enamorament ro-

màntic d'aquella mena que dèiem era universalment reconegut com la forma ideal d'enamorament. Goethe sabé fer que Werther fos el sùmmum d'aquest ideal; llavors fou cegament copiat i admirat, i tot el que ell digué, sostingué i féu s'acceptà com a bo i es convertí en la guia i el model dels enamorats romàntics.

En el temps que ara vivim, l'enamorament romàntic d'aquella mena ha perdut categoria: ja no és reconegut com a ideal a proposar. Goethe que escrivís ara, per fer admirar el seu protagonista, hauria d'anar per un altre camí. El jovent sa mai no pot acceptar totes aquelles deliquescències, ni que es senti a dintre tota la tendresa de sentiments del més romàntic dels enamorats. Però, a més, en el món d'ara el perill no és la deliquescència, sinó més aviat el cinisme, que és el que s'enduu el jovent desencarrilat. De manera que la lloanga del suïcidi feta per un pobre sentimental — que així el judicarien ara — resulta poc menys que un antídod contra la mania del suïcidi.

Les obres que donen de la vida una visió parcial — la que interessava Goethe, en aquest cas — i que per tant manquen a la veritat, no perquè la desfigurin, sinó perquè no la diuen tota, tenen el seu màxim rendiment destructor en el moment que llur visió unilateral coincideix amb una visió unilateral de la realitat en els lectors, orientada en el mateix sentit. Llavors extremen encara el defecte de visió en el públic. En canvi, quan troben en els lectors una orientació diametralment oposada — encara que sigui també errada, — les dues tendències es neutralitzen, i l'eficàcia destructora en resulta disminuïda i a vegades gairebé esborrada.

El lector d'avui — és a dir, el lector jove, el que en aquell temps s'impressionava fins a pensar en el suïcidi —

no troba en Werther un model que l'inclini a l'admiració incondicional, i menys a la imitació. Més ben dit: si l'hi troba — perquè una mica d'aquest sentimentalisme en el fons és universal, — les idees que circulen i que el nostre temps li dóna el fan reaccionar en sentit contrari; fins se li barreja el temor al ridícul, i la satisfacció d'amor propi que hi cercava Goethe avui no seria gens ni mica possible. El lector d'ara trobarà, això sí, en el "Werther" l'estudi del tipus d'home que s'abandona a la imaginació i a la voluptat del sentimentalisme, que acaben per destruir en ell la idea de la dignitat personal fins al punt de fer-li perdre el respecte per l'obra divina i la noció dels seus deures envers ell mateix. Aquest tipus no és avui gaire afalagador, però això no vol dir que no sigui veritable: un dia fou freqüent i molt admirat. I el lector d'ara, sinó el tipus en ell mateix, ha d'admirar la perfecció amb què reviu en la novel·la, i la vigorosa delicadesa amb què hi apareixen tots els símptomes del mal profundíssim que, paràsit de l'amor de sempre, un dia féu estralls per la seva mateixa dolcíssima aparença, feta d'una semblança d'amor basat en les imatges creades per la pròpia imaginació i en la manca, a desgrat de pretendre el contrari, de qualsevol mica d'esperit de sacrifici. No hi ha dubte, Werther parla i actua com hauria parlat i actuat un Werther viu, amb tot el seu morbós desequilibri, amb tots els refinaments del seu egoista lliurament a la sensibilitat, amb tota la inhumanitat del seu culte a l'emoció sentimental. L'autor reeixia d'una manera genial a descriure'l així. I de la pintura del tipus desequilibrat, cegament sentimental, malaltís, però això sí, viu, de l'enamorat romàntic i de les seves tràgiques aventures, neix l'interès que

encara avui té el llibre. Goethe, artista excepcional, deixà aquest tipus definitivament plasmat per a la història literària i per a la història dels costums i de les idees.

* * *

Si avui hi veiem tot això, imagineu-vos el que hi devien veure aleshores! Werther, l'heroi de la novella, tenia una manera d'ésser que es retirava en tot a l'autèntica i actual dels minyons de l'època en què aparegué: ells hi veien un home com ells, i per tant un ideal assolible. Però alhora duia el seu enamorament fins a la perfecció, era una síntesi completa de les virtuts de perfecte enamorat, i sense cap tara que pogués afeblir-lo. Els seus amors tenien tota la vitalitat concreta del cas particular — que no en va els havia creats un gran artista, — i a la vegada no hi havia cap de les imperfeccions que fan que sigui molt difícil de proposar-se com a ideal un autèntic cas particular. Excitava l'afany d'emocionar-se davant la perfecció, tan intens en l'adolescència, perquè l'autor havia anat fent una tria que només deixava les coses bones, i a la vegada aquesta tria i la perfecció que en resultava no eren tan estrictes que portessin la història cap a ésser una imaginació purament abstracta, que tampoc no pot ésser un bon ideal — si no és en unes curtes hores de somni. Així hi havia en Werther desinterès complet, però no tant que l'amorós no sofrís de renunciar a l'estimada, i fins de veure-la ballar amb un altre; hi havia puresa d'intenció, l'amor físic era romànticament relegat a un lloc inferior, però no havia desaparegut ni era mort. Hi havia un lliurament total a la contemplació de l'estimada, però l'embadaliment no feia perdre la lucidesa, i el recolliment devot deixava el pas, quan calia, a la franca

alegria, i fins a una ironia saludable, com llavors que Werther escriu: "Sí, amada Lota, de tot tindrè cura, tot ho menarè a bé. Solament, feu-me encàrrecs més sovint, us ho prego. Ben sovint. Ah!, i una altra cosa us demano: no ho feu pas més, això d'assecar amb sorra les targes que m'escriviu. Avui l'he portada amb precipitació als meus llavis, i després em xerricaven les dents" (1).

Aquest amorós perfecte havia d'ésser, per tant, un model, i és ben lògic que produís un corrent molt fort cap a la imitació. No era l'ideal de perfecció que un moralista proposa per millorar el lector, i que ja se sap que no arrossega gaire perquè el públic de lectors, encara que l'admiri, no sol estimar excessivament l'absoluta perfecció moral (i els que l'estimen no solen cercar-la en un model literari); sinó que era l'ideal magníficament recíbit de les reals i veritables aspiracions de tota la joventut del temps, prescindint de si els milloraria o no. Això sí que arrossega.

Ara, que això sol no explicaria prou que la imitació de Werther arribés a produir uns resultats tan estesos, i tan funestos. Totes aquelles aspiracions a un amor romàntic existien en el jovent abans que Goethe creés el seu heroi: ell no inventà gran cosa de nou, i fins les mateixes doctrines deliquescents amb què defensa el suïcidi no són gens goethianes, i semblen copiades de les que devia sostenir algun estudiant malaltís del temps: qui sap si el mateix Jerusalem. No penso que fossin elles la causa principal de tants suïcidis, perquè tot allò ja era en l'ambient, i el jovent ho podia pensar pel seu compte.

La causa de tanta imitació pot ésser, evidentment, en

(1) "Les desventures de Werther". — Trad. per Jean Alavedra. — Col·lecció Univers, pàg. 46.

bona part l'enorme prestigi que prengué la superba creació artística d'una mena de semidéu romàntic. Però en la història de la literatura trobaríem altres models perfectíssims admirables, que han arribat a tenir una influència transcendental, i que tot i això no han dut a la imitació tan immediata. Repetim-ho: el "Werther" no arriba a la categoria d'altres obres que han fet girar per elles soles el pensament— en amor, en filosofia... o en indumentària — de tota una època. Més aviat és, ja ho hem vist, una exaltació de coses que ja eren en l'ambient. Els més frenètics imitadors de Werther devien ésser els qui abans de llegir-lo ja pensaven gairebé completament com ell, i aspiraven ja a esdevenir uns herois romàntics.

I si pensem això, que ens sembla molt clar, veurem una altra cosa. Veurem que si certes grans creacions literàries han assolit de girar el pensament o la sensibilitat d'un temps, i en canvi no han produït, almenys en un grau tan agut, aquesta imitació directa, diríem *personal*, és perquè el lector d'aqueixes obres no podia sentir gaire fàcilment en ell — si no era en les hores de somni absurd d'adolescència — la vanitat d'haver esdevingut un heroi com el que hi admirava. La imitació dels herois és en general massa difícil, i així no pot fer prou il·lusió de voler somniar d'ha-ver-la assolida; el somni quedaria massa lluny de la realitat.

I heus ací, potser, la causa més pregona de la força destructora del "Werther". Aquell minyó era un minyó viu, real, contemporani. La perfecció de les seves dots no enclòia cap diferència essencial amb la de les dots d'un minyó normal: era només un afer de graus d'excel·lència, i és molt fàcil a un adolescent de veure's, en això, uns quants graus cap amunt. D'ací venia que no fos inversemblant per a un

jovencell de somniar que podia esdevenir un perfecte Werther. I a la vegada aquest somni no era tampoc inversemblant perquè els actes característics de Werther, aquells que creaven l'augment de la seva tragèdia i el convertien en heroi, eren actes a l'abast de tothom. Qualsevol minyó pot dur frac blau i armilla groga; qualsevol minyó pot guardar una llaçada o tenir penjada a la cambra una silueta; qualsevol minyó pot enamorar-se d'una noia promesa. I quan han estat fetes aquestes coses, qualsevol minyó, abrandat en l'emoció meravellosament rica de l'adolescència, pot sentir en ell, sense sortir de la més estricta versemblança, la sensació d'ésser l'heroi, el Werther del seu propi cas, i la necessitat d'arrodonir aquesta sensació embriagadora amb el darrer d'aquells actes, el més significatiu: el suïcidi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Així, Goethe obtenia fins al darrer extrem la tèrbola finalitat que cercava i que és la clau del desequilibri del seu llibre. Aquells minyons que, pletòrics de pròpia satisfacció, es decidien a l'últim signe exterior, el més tràgic, per a caracteritzar-se d'herois — de Werthers — duïen a l'amor propi vexat de Goethe l'amorosament suprem: la manera com ells acceptaven joiosament el desastre significava amb prou claredat que Goethe havia triomfat, havia assolit d'una manera absoluta — segurament fins molt més enllà dels seus propòsits — de fer admirar per tothom el doble que es donà en aquella hora que el seu amor propi, adolorit de no sentir-se admirat en l'esforç, reclamava l'afalac de l'èxit.

El resultat era definitiu. I en el camí d'arribar-hi Goethe havia trobat, ni que fos sense voler-lo, el major reeiximent. A l'hora de crear l'heroi, havia creat a la vegada uns dis-

tintius externs fàcilment assolibles que permetien de reconèixer-lo. N'eren el signe visible, el símbol, el *leit-motiv*. Quan ells apareixien, els aspirants a herois sentien que havien completat llurs aspiracions. I no anaven del tot errats, perquè el que hi havia a més d'això en el llibre era la representació de l'esclat rutilant d'una joventut; i ells també duïen a dintre una joventut que, si potser no era tan excepcional, era real i veritable. Era la seva pròpia: la sentien amb tota la seva força, amb tot el seu esplendor, i per a ells era, amb plena realitat, excepcional i única.

Per això aquells jovencells enamorats, quan es lliuraven a la deliquescència romàntica, no se sabien estar, en arribar al paroxisme de l'abandonament, de completar llur semblança amb el model, amb l'heroi, del qual sentien que els separava tan poca cosa, i d'evocar la més puixant de les representacions, el *leit-motiv* més suggestiu. I així agafaven una pistola i es llevaven la vida.

MAURICI SERRAHIMA

DE LA GRANDESA D'ÀNIMA

“Llegeixo Goethe i Hölderlin, recorro a coses d'aquestes sense reserva, em donen sempre nova força i vigor. Abans que tot, jo ho sento així, cal acomodar-se a una durada llarga de l'estat de guerra, acomodar-s'hi tant, que en general la suspensió espiritual sigui altrament que si un seguís mirant-s'ho en el fons tot plegat com a passatger. Qui pot preveure com, quan acabarà aquesta lluita sobrehumana, quines dimensions prendrà encara i sobretot, el que és més impensable, quina forma tindrà el món després! De vegades aquestes coses torturen fins a la follia, però cal dreçar el cap i ancorar-se amb la seva fe en aquest futur.”

*D'una lletra d'Otto Braun al seu amic
Otto G., 13 febrer 1916, en campanya.*

TANKAS DE LES QUATRE ESTACIONS ¹

La Poesia?

*Cal cercar-la on tu saps ja
que és, com la Gràcia
o l'aigua pura i dura
d'una font emboscada.*

BCU Cluj / Central University of Librarianship and Documentation
Per a Joana Raspall.

L'alba gelosa

*ha robat al meu somni
son bes, sa gorja.*

*Tres roses m'esperaven:
he perdonat el dia.*

Rius, i m'emportes

*al mar de les cent illes:
— la jovenesa.*

*Els pescadors que tornen
m'hi deixen solitari.*

Per a Rosa Ricart.

*Una sorpresa
de vent omple els baladres
ardents, que frisen
un instant, com les sedes
d'una dansa enganyosa.*

Per a Maria Isabel Boix.

*Penso en vosaltres,
ametllers de Siurana,
blanca esperança
d'efimeres banderes
en l'aspror irremeiable.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*La llangorosa
fi de la tarda em crida
no sé a quina
pau d'una falda antiga
on és naixença el somni.*

*Una altra fulla
desisteix de la branca;
cada vegada
el jardinet em sembla
més gran, i que ens oblida.*

Per a V. S.

*Una sorpresa
de vent omple els baladres
ardents, que frisen
un instant, com les sedes
d'una dansa enganyosa.*

Per a Maria Isabel Boix.

*Penso en vosaltres,
ametllers de Siurana,
blanca esperança
d'efimeres banderes
en l'aspror irremeiable.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*La llangorosa
fi de la tarda em crida
no sé a quina
pau d'una falda antiga
on és naixença el somni.*

*Una altra fulla
desisteix de la branca;
cada vegada
el jardinet em sembla
més gran, i que ens oblida.*

Per a V. S.

*Sobre el silenci
d'un rossinyol atònit,
plora la pluja
en la nit dels fullatges
i en la meva enyorança.*

*Sol baix com una
mà desesperançada;
se'n va, deixant-nos
dolçament a la trista
fosquedat de les coses.*

Per a Montserrat Martí.

*Vivents taronges,
estranyes dins la boira
— l'hivern em mostra
el candor i el coratge
i el color del meu somni.*

Per a Maria Dolors Torres.

Tama-no-o²

*Fil de maragdes,
ànima, fil de somnis!
Si et trenques, sigui
com en un rapte, l'últim,
més dolç, de la memòria.*

Per a Rosa Leveroni.

CARLES RIBA

NOTES

¹ Crec haver d'advertir, no precisament als coneixedors que existeixin entre nosaltres, sinó als temibles semiprofans, que no he intentat en aquests epigrames cap transposició ni interpretació de temes o figures de la lírica japonesa. Conec aquesta només indirectament i molt parcialment; i unes certes nocions lingüístiques han servit en primer lloc per a créixer en mi la cautela. Diré més: a penes si un parell de trets en aquests versos podrien ésser referits a un model, i encara isolats en ells mateixos dins una lliure manipulació personal. Si després de vacillar molt, doncs, denomino *tannkas* els meus epigrames, és pensant en el que estrictament designa el mot exòtic: un àmbit de 31 síHabea en una determinada i molt avinent distribució. He prescindit de recursos i ornats — com els “mots-coixí” i els mots de doble sentit — amb què, al llarg de segles d'un cultiu intervingut pel mateix Estat, la forma clàssica de l'epigrama japonès s'anà subtilitzant i paradoxalment empobrint. D'una manera similar emprem el terme *sonet* per a un àmbit de 14 versos rimats, que circumscriu un cert moviment asimètric característic de la matèria poètica: l'evolució que el gènere hagi pogut fer dins el país i dins la llengua que el crearen, no ens importa gaire; les condicions i finalitat de la seva creació, gens.

Deixat això ben clar, notaré encara que m'ha induït ara i adés a escriure un epigrama el desig de complaure; però no he sabut acontentar-me, i tant com era!, amb el dolç guardó d'un somriús: he volgut en escriure, avarament, el profit d'un exercici. Un exercici, diria, de dibuix. Quan una sensació, per exemple, s'expandeix dins l'ànima en sentiment o en somni, perilla de fer-se vaga, diluïda; però molt serà que no es glaci en una voluta de precios enginy o no s'exhaureixi en un llampec comprimit de metàfora pura, quan s'hi mescla tal o tal associació provocada en el subconscient pel xoc mateix, cosa que no sempre dona mal resultat, o pel mateix cavihador poeta, cosa que ha dut a delicadíssimes catàstrofes més d'una escola i d'una obra, al començament il·lustres, del gènere que ens ocupa. El meu exercici, doncs, fóra per a contenir una sensació, una representació, una reflexió, un fet d'amor o de recança, dins un traç, sobri i just, de paraula. L'epigrama és al capdavant això sol: una notació en el temps. Comprometent-se anecdòticament amb la circumstància, s'empetiteix; esdevenint estoig de sorpresa, desvalora l'objecte, arriba a deixar-lo suplantat per la seva mateixa expressió. La ventura consistiria a fixar l'objecte, suggerint, per formulació directa o associativa, la senzilla plenitud de la seva presència. De la seva presència i de la seva veritat humana.

² Lit. “fil de joiells”, en la lírica japonesa mot-coixí per “vida” o “ànima”, partint de la idea de la pluralitat d'ànimes.

EN UNA NIT OBSCURA

PER què sóc en aquesta cambra? — vaig preguntar-me tot d'una. Però, la resposta, el pensament va negar-la i, junt amb altres, s'ha perdut.

— Veus? — exclamà Loki, que seia a la meva falda. — Les finestres de la meva casa són per a fer bonic. Ni claror ni vent no les travessen... — i afegí amb una gran naturalitat: — Saps? Em van fer néixer perquè només visqués a la nit.

Jo he vingut de nit en aquesta casa que únicament té una cambra. Hi he vingut no sé com: gosaria dir sense passos. Veureu que... Però ¿què en trauria, d'explicar-vos el camí, si sempre serà el més perdedor per als qui no saben trobar-lo? I aquesta noia com no n'hi ha d'altres en cap somni, ¿qui podria imaginar-la, i menys encara descobrir-la, en aquest paratge inconegut on no priva que ens estimem el retruny dels canons? Jo he explicat a Loki què era la guerra. No ho ha entès. Millor, patiria i no cal.

Penseu que jo estava foll. Havia vist caure molts companys. D'altres, malferits, gemegaven mentre perdien sang. Un, ha quedat amb els ulls buits. Quecia la tarda quan el combat finia. I feia tres dies que hom no parava d'enterrar homes! En sortir la primera estrella el fragor de la lluita s'havia extingit, i el cel, trist i pàllid, es cobrí de núvols que engoliren l'estrella. No sé com ni per què vaig començar a caminar. — On vas? — va preguntar-me aquell company que tots els qui dalerem d'ésser sols amb els nostres odis tenim malgrat que no volem. Dos dies i dues nits hem estat costat per costat a la trinxera. El seu esglai, que feia per matar amb els mots *pàtria, ideal, llibertat*, m'encomanava coratge; tot i que a estones era viu en mi el desig de matar-lo per tal de no sentir-li la veu. — On vas? — No vaig respondre. Ha-

viem passat la nit clavats en un mateix lloc: tots els homes colze amb colze; els ulls sense veure-hi de tant mirar. Ni una mica d'alcohol per a agafar forces: només nervis i records. Bé, records, de moment ni això. Un exhauriment total. Una sensació d'animalitat. Com si tots els meus desigs convergissin en un de sol: dormir. Però els meus records són tossuts i vénen i se'm fan seu el pensament que s'omple d'ombres. A vegades, un home, sent una set infinita d'amor. És com un deliri. I et lances a estimar amb la seguretat que ha nascut el que cercaves: és quan et sents defraudat. Això, tots ho hem viscut. En mi, havia estat funest. Com més apassionats som, pitjor. Mireu, diuen que sóc un home valent. A mi em sembla una asseveració falsa; allò que ens enforteix són els desenganys. I si de fet el coratge es fonamenta en un menyspreu de la vida i de la mort, ja no té massa mèrit. Decebut en els meus somnis, m'ha esdevingut així. Vas per la vida un si és no és mecànicament. Tu saps que tens una ànima o que posseeixes una gran quantitat de passió: que no gosa mostrar-se perquè... Fujo d'allò que volia dir. La nit, doncs, venia fosca. Jo avançava, avançava... Enfollit per tots aquells dies de trets, d'explosions eixordadores. Ni un pam de terreny no havia estat cedit.

Però ara jo deixava tota la guerra entera.

Vaig aturar-me a escoltar la remor del riu que em barrava el pas. Jo no veia l'aigua, però en percebia la frescor, el perfum que aspirava fins a sentir-me'n amarat. La remor, monòtona, apai-vagava els meus nervis malalts. L'obscuritat per moments s'intensificava. S'aixecà una mica de vent, i a la remor del riu s'ajuntà la de les fulles sacsejades per ell. Vaig arrepenjar-me a un arbre. Ni una engruna de tabac per a fer una cigarreta! El cel, cobert de núvols, els devia veure córrer, no pas jo. Pensava: "Per tal que algú visqui cal que algú mori." Vaig riure per l'estupidesa del descobriment. I tot d'idees absurdes acudiren: desviar el curs del riu, canviar les muntanyes de lloc... De cop un pensament em traspalsà. ¿Quin riu és aquest, i per què és aquí si jo sé que aquesta terra és erma i desolada? ¿D'on ha sortit aquest arbre i tots els que endevino per la remor del vent entre les branques, si he fet quilòmetres i quilòmetres d'aquest país sense trobar un

bri d'herba? I us asseguro que no era cap miratge, perquè sentia la frescor de l'aigua aquí, contra la cara i el pit, que tot jo me'n sentia saturat.

Per tal de convèncer-me que vivia una realitat vaig continuar camí avall, sempre al costat del riu que, fos on fos que jo decantés, no em deixava. Els meus peus ensopegaven amb la malesa poc atapeïda per a privar-me el pas, quan vaig topar amb una paret alta, que era (jo no ho sabia en aquell moment) de la casa d'ella. Una paret alta, feta de troncs i, com aquella, tres: però amb dues finestres les primeres i una petita porta la darrera.

Vaig donar la volta a la casa: les finestres no tenien finestrons ni persianes, però estaven il·luminades, i aquesta és la raó per la qual vaig mirar a dins, on hi havia una noia que somreïa. Estava asseguda i jo no veia què tenia a les mans on s'havien aturat els meus ulls. Deixeu que us parli de la noia... I ¿què en trauré, de fer-ho? Si us dic que era molt bonica, us ho creureu o potser direu que és mentida, qui sap? Però la veritat és que ho era, si bé això (la bellesa) no ho és pas tot, en una noia. Jo, que després l'he estreta en els meus braços, que l'he sentida sospirar d'amor sota el meu pit, que m'he embriagat només amb el perfum dels seus cabells, puc dir-vos que la forma dels ulls o la perfecció dels llavis no ho són pas tot per a estimar.

Potser és la manera de dir les coses, o de mirar, o de somriure, allò que verament us embogeix... però les coses difícils d'explicar és millor deixar-les... o prendre-les un altre dia; un dia que no sapiguem què dir.

La noia va aixecar-se i es dirigí vers la porta, la qual cosa la féu desaparèixer al meu esguard, i sortí a respirar la nit que tota va omplir-se d'ella.

Llavors el meu desig m'hi portà prop. Va mirar-me sense gota d'esglai. La seva veu, dolça com l'amargor dels qui han sofert molt, vingué a mi.

— Vina...

Junts vam entrar a la cambra que després he recordat tant. La claror hi era tenuíssima i l'atmosfera suau.

— Seu. — M'indicà el seient que era molt baix. — Ara voldria... — continuà, i, com un fill petit que jo hagués tingut, s'as-

segué a la meua falda. — Voldria que no hi hagués llum. Només la claror de la nit... — i dolçament m'envoltà el coll amb els braços i la seva boca, contra el meu coll, digué coses.

— És com si t'hagués esperat de sempre, d'enllà del temps, de quan encara no esperava...

Jo pensava en amors meus llunyans que ja no em semblaven amors. Pensava en els meus odis que desapareixien. En les meves inquietuds que cedien amples camins al repòs. Hauria volgut saber per què era allí, qui havien estat els seus pares, quin cel l'havia vista néixer i quin país l'havia tinguda d'infant; però en-sembla temia de desfer tot el que no sabia si era veritat malgrat que jo estrenyia la noia contra mi amb tanta de força que el meu cor sentia el seu. Ella m'havia esperat sempre i jo l'havia desitjada de sempre: una noia així, feta de tendresces, que duqués pau al meu esperit, que el penetrés profundament, abans de fer-se'm seu per la carn.

A la paret d'enfront on s'iem hi havia un calendari amb els dies marcats amb una creu. Ella va heure esment que jo el mirava i m'aclarí:

— Comptava els dies, saps? Cada nit vinga comptar dies. No sabia quin camí et portaria vora meu. M'hauria agradat que fos pel de les estrelles.

— He vingut pel camí dels desigs i me'n tornaré pel camí dels records.

— Què són, records? — Em va semblar que s'esverava d'haver fet la pregunta i vaig deixar la resposta. Els seus llavis cercaren els meus i no sé que hi hagi res al món tan dolç com els seus petons.

En deixar-la fou el meu cos que partí. El meu pensament no m'acompanyava perquè era presoner, sense que per cap motiu hi intervingués la voluntat, en les presons de l'ànima de Loki.

Aquell dia fou de treva. Recompte de botí de guerra. Calia fortificar les posicions recentment conquerides. En enfosquir aparegué l'aviació enemiga. Ajagut a terra, jo pensava en Loki. ¿Per què aquest nom i no un altre, si jo tenia la més absoluta certesa que no era ella qui me l'havia dit? M'adonava que ella

esdevenia la meua preocupació dominant: que vivia *en* ella, *per* ella i *amb* ella. Que havia arrelat profundament en la meua ànima i s'havia ensenyorit del meu esperit. Com mai no m'havia passat amb cap altra dona; però és que ella ho era realment?

Com el dia anterior el cel es cobrí de núvols. El crepuscle estava impregnat d'una punyent tristor. Loki... ¿Per què dintre meu havia d'exercir aquesta atracció un nom tan absurd? Loki... i vaig adonar-me que l'estimava terriblement. Perquè era l'amor veritable, potser possible només, per la seva intensitat, enmig d'aquesta sensació de mort.

Loki... — I vaig agafar-la barroerament, que va doldre'm. — Loki... — L'havia trobada novament en la seva casa de finestres sense claror. — Escolta... tu saps què és la mort? Jo sóc aquí perquè faig guerra. — Li parlava talment a un infant. — He de defensar el meu país. La llibertat del voler del meu país. — Parlava amb idees del meu company, amb la fe amb què ho feia el meu company, de la qual el meu escepticisme es mofava. Jo havia anat a la guerra per desig d'aventura, per necessitat d'ambients nous, per fugir de mi mateix, que em detestava, i llançar-me al que fos mentre equivalgués a semblar-me que treia algun profit de la meua inutilitat. Em sorprenia de les meves paraules, de llur sinceritat, dites arran del rostre de Loki, dintre els ulls de la qual jo veia passar la guerra. — La guerra és dura, és cruel... Quina sort de poder tenir els teus braços i de sentir la teua veu! — En un estrany accés de desesperació: — La guerra ho destrueix tot, tot, tot! — i ara amb una gran tendresa: — Un dia puc morir-me, però què hi fa? Passi el que passi sempre seràs meva... Voldria tot el món contra mi i no m'espantaria perquè... *ell* no ho sap, que jo t'estimo tant... — Ignoro l'estona que vaig parlar. M'embriagava dels meus mots, que ella absorbia amb els ulls. Però la noieta del dia abans es tornava una dona. La seva bellesa, immaterial, esdevenia humana, i tots els meus sentits van desitjar-la. Els seus ulls clavats en els meus no podien cloure's. — Potser demà ja no tornaré... — No em comprenia? — Ets l'única cosa bona que he trobat en la meua vida... Tot el meu passat, tot el meu esdevenidor, són dintre aquesta teua mà pe-

tita... — I la meva mà, sense jo voler-ho de tant desitjar-ho, pujà per la seva cintura, lentament, fins a trobar un pit que daleraven els meus llavis.

I cadascun de nosaltres vam ésser de l'altre en un lliurament recíproc. Arran del seu respir vaig beure una paraula: vella com les coses. *Vida*. Va pronunciar-la amb tota l'emoció i amb tot el significat. *Vida*.

I jo vaig dir el seu nom, quan respirava sota el meu pit, en el punt que venia l'alba.

— Loki...

“Malgrat la forta resistència enemiga hem ocupat noves posicions.”

Els soldats avancen, llurs vestits confosos amb la terra. El sol fa brillar les baionetes. Entren en el lloc on hi havia hagut un poble. Hi ha un cavall mort que barra el pas i els obliga a dividir-se. Els soldats han vingut de lluny. Llurs cases han quedat enrera. N'hi ha de tots els camins, però per a arribar fins aquí han hagut de travessar rius i caminar per carreteres amples. Vénen amb llur joventut que ara comença a tenir passat. Si després d'això viuen, hauran après d'ésser homes... Els carrers desfets s'inunden de soldats. Cal triar on poder improvisar el quarter general. Ahir, d'aquest poble, sortien cortines de foc. Avui el sòl és ple de runes en silenci. El dia és ben clar i el cel és d'un blau diàfan. La majoria de presoners enemics han mort gangrenats.

Sento un dolor rabiós a l'espatlla: com si amb ganivets em burxessin una ferida oberta. La infermera que té cura de mi és una dona de mitja edat. Té el rostre encès, i els cabells, un ble dels quals s'escapa de la còfia d'una blancor dubtosa, són entre rossos i blancs. Té una gran pràctica, es veu, i m'ha explicat que sempre la destinen als hospitals de sang més pròxims a les avançadetes. Em pren el pols, em posa la mà al front (una mà endurida i rasposa), amb un aire masculí de persona sense dubtes. Es pot conservar l'energia i l'enteresa enmig de tants...? I no acabo la pregunta. El dolor a l'espatlla em faria renegar.

Però estrenyo les dents i em recordo de Loki. ¿Quantes hores dec haver passat sense poder-hi pensar? Aquesta nit fugiré d'aquí i aniré a cercar-la. Em vénen unes irreprimibles ganes de plorar, perquè... tot d'una recordo que ahir volia anar-hi. Vaig fugir del llit, vaig saltar per la finestra. Vcia on posava els peus, car la nit era clara. Només un petó de qui jo estimava m'hauria bastat. No dolç, sinó apassionat, interminable: com els de la darrera nit. I en aquesta cambra tan trista evoco la seva presència absent, i parlo amb ella. — Ferit, vaig caure. No vaig poder trobar la teva casa amb finestres per a fer bonic. Sé que ets única, que, com la terra on he nascut, per a mi no n'hi ha d'altra. Que ets la millor de totes les dones que mai no concixeré. Impossible de comparar a les que he conegut. Vull estar amb tu, ben sol, i sentir la teva veu quan el meu alè és en el teu alè. Diré el teu nom baixet: arran de llavis sense gosar tocar els llavis. Et parlaré de tot allò que no entendreàs, i els teus ulls s'obriran per a comprendre i faràs una creu als dies del calendari, no per les coses que han de venir, sinó per totes aquelles que se n'han d'anar. Enyoro la teva presència per altra banda tan viva tothora; i aquestes nits que és com si valguessin per totes les nits de la meua vida i haguessin servit per a portar-te a mi. Veig la teva casa, les finestres, el silenci, els teus passos, els teus ulls dintre els quals neixen somnis. *Vull!* — Vaig dir, i vaig tenir-te.

He mort en néixer el dia. Per tal de poder anar amb Loki vaig arrencar-me les benes, i la ferida, a l'acte, s'eixamplà i s'aprofundí. Mai no hauria dit que hi hagués tanta de sang en el meu cos. El dolor de l'espatlla minvà. De primer, a poc a poc, s'apagà el llum. Les coses començaren a perdre color, quietament. Els impactes de la paret, la paret que tinc davant dels ulls (car aquest hospital, abans ajuntament, havia estat protagonista i escenari, tot allhora, de formidables lluites), es fongueren. — Tot fuij — jo pensava. — Aviat em trobaré fora d'aquí. Si això s'esdevé podré anar on em semblarà, puix que el terreny és sense entrebanes que deturin. Entrebanes com són ara els peus del llit que no em deixen arribar a la finestra, i, si aquesta és tancada, el perill d'esberlar-me el cap contra les parets. Però llavors em

passà una cosa estranya amb els peus: els perdia. I les mans. Sentia un glu-glu. Era la sang, que, a borbolls, s'escapava de la presó de les venes. Em vingué son: com mai no n'he tinguda de tan forta. Jo volia mantenir els ulls ben oberts per veure si les coses, junt amb la claror, tornaven: debades. Quan vaig pensar que potser era mort, ja ho estava.

Sento l'aire que m'han fet en tapar-me tot amb un Hençol. No he escoltat què deien els qui em voltaven, perquè no m'interessava.

Llavors m'han deixat: ben sol amb l'home mort que jo era. Però les meves orelles percebien les més lleus remors i al meu cor, rebel contra totes, hi havia restat, única, una gota de sang. Això m'ha permès de llançar els meus pensaments vers el lloc desitjat. Però han tornat sense companyia. "Loki" duien clavat en el més pregon de tot en anar-se'n... i tornaven amb el nom per guiatge.

Quina nit tan obscura tot al voltant!...

I de cop la remor inconfusible del combat. El xiulet dels obusos que aixequen brolladors de terra en esclatar. L'aliret d'un soldat que avança foll de coratge a desafiar les bales. I aquell n'arrossega d'altres. Llurs trinxeres són els sots fets pels obusos. Les metralladores devoren les cintes. Els fusells es rebenten de tant disparar. Per cada soldat caigut en neixen el doble.

I calla tot.

Suau, ve la remor de l'aigua riu avall. El riu és al meu costat; se'n duu moltes coses inútils, es fica dins els meus ulls: passen els arbres, el vent que els sacseja les fulles, la frescor en el meu pit que se'n sent inundat...

MERCÈ RODOREDA

CRÒNIQUES

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANDREU A. ARTÍS: *L'accent de Barcelona.* — FER-
RAN SOLDEVILA: *Un centenari: La restauració
de la Universitat de Barcelona.* — FERMÍ VER-
GÉS: *La nostra lluita a l'exterior.* — A. R. i V.:
Els alemanys de Txecoslovàquia. — SEBASTIÀ
GASCH: *Notes sobre l'art revolucionari.* — JOAN
SACS: *L'Exposició d'Arts i Tècniques a París.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

L'ACCENT DE BARCELONA

EL CAFÈ TANCAT. — *A totes les ciutats del món, el tancament d'un vell cafè sempre fa vessar llàgrimes literàries.*

Els literats barcelonins, des de ja anys, han abandonat els cafès als comerciants i als empleats. Així, sense el més petit comentari, ha pogut desaparèixer el Cafè del Liceu, als baixos del teatre.

El Cafè del Liceu tenia noranta anys. Cap de les reformes successives no li havia esbravat el perfum vuitcentista que desprenien els miralls, els llums i la "molesquine" dels seients.

A l'estiu, el Cafè del Liceu s'eixamplava sota els pòrtics de l'edifici. Al voltant de les taules, s'hi reunien gent de teatre. Hom hi veia els cabells blancs d'algun vell tenor i la corbata mig desfeta d'algun músic... Tot plegat proporcionava a la Rambla del Mig suggestions de Milà.

Algunes tardes en què assajava l'orquestra del Liceu, per una porta interior que comunicava amb el teatre, entraven al cafè les queixes dels violins. El Cafè del Liceu no ha pogut resistir dues temporades del teatre tancat. Ha mort en l'enyor dels violins.

EL CONFERENCIANT. — *Francesc Pujols, conferenciant. D'una tribuna passa a una altra. I parla de tot: dels poetes catalans en llengua castellana, del pintor Fortuny, de l'ànima catalana...*

Amb la meitat de les coses que Pujols diu a cada conferència, a l'estranger hi hauria molts que s'haurien fet una fama de pensadors profunds i que s'haurien obert les portes de tots els salons i de totes les acadèmies.

En canvi, Francesc Pujols ha estat a casa nostra considerat molt de temps com a humorista. Tot, perquè viu a Martorell i té l'orgull de parlar amb aquest to planer que dona el viure i el pen-

sar en contacte amb els arbres i els ceps d'aquest tros de terra benèdida en què es confonen el Pla del Llobregat i el Penedès.

MONUMENTS. — *Expliquen de la infantesa de l'ex-comte i de l'ex-baró de Güell, que quan arribaven a casa i eren interrogats respecte a llurs passeigs, responien: "Venim de veure l'avi blanc", o "Venim de veure l'avi negre", segons els atzars de la passejada els haguessin menat fins al monument a Joan Güell o fins al monument a Antoni López.*

Ara, els pics municipals farien impossibles aquestes dolces cnteses familiars. El monument a Güell ja no existeix, i l'altre deurà seguir la mateixa sort.

Ara que estem posats a enderrocar, potser que reviséssim la política estatuària barcelonina. Hem d'acostumar-nos a no considerar com a definitius els monuments que una generació de mal gust hagi pogut llegar-nos. Ja en farem de nous.

I a l'hora d'aixecar nous monuments, pensem que el repertori d'excel·lents motius estatuàris és limitadíssim. Un dia preguntaren a l'escultor Aristides Maillol com imaginava el monument a no recordem quin savi. L'artista es sorprengué de la pregunta.

— Com me l'imagino? — va respondre. — Una dona nua, naturalment!

UN EPITAFI. — *Josep Comas i Solà era el senyor del Tibidabo, Aixoplugat sota l'arquitectura horrible de la nostra muntanya, ell feia l'ullet als planetes. Moltes vegades, en anar a dormir, nosaltres pensàvem en tots els qui vetllaven les nits barcelonines: els "serenos", els forners, el venedors del peix, l'astrònom Comas i Solà...*

Sembla que el món científic internacional caracteritzava sobretot el nostre savi pel seu odi a les fórmules abstractes de certs físics matemàtics. Abans de la mecànica ondulatoria de De Broglie, l'any 1914, Comas i Solà donà a conèixer la seva teoria corpuscular ondulatoria de la radiació, completament dintre la tendència mecànico-racional de la ciència clàssica.

Un epitafi per a l'astrònom del Tibidabo: Tenia els ulls al cel i tocava de peus a terra.

PRIMER ACTE. — *Són molts els qui s'inquieten en veure el marasme del món teatral barceloní. Creuen que un nou esperit hauria ja de presidir les nostres escenes; que les obres i els costums haurien ja d'ésser-hi tots uns altres.*

Tanmateix, creure que, en ple afany de transformació i en plena guerra, poden sorgir obres netes de les impureses que enlletgien el teatre anterior al 19 de juliol de l'any passat, creure això potser denota una ingenuïtat excessiva.

Fins que totes les idees i tots els fets d'ara hagin estat pensats artísticament, pensats per artistes, no tindrem aquell nou teatre pel qual sospirem. La gestació demana un cert temps, i tot el que hom faci per apressar-la serà inoperant.

Durant la revolució francesa, les obres de circumstàncies, les obres dels impacients que volien forçar el nou esperit, foren totes lamentables. Un historiador teatral ha dit d'aquelles comèdies que semblaven escrites per negres en deliri.

La collita espiritual de la revolució francesa al teatre no tingué lloc fins bastants anys més tard. I no fou pas política, sinó literària: Hugo, Vigny i tots els romàntics.

Ara per ara, els negres en deliri són ineluctables. A més, qui sap vers on es projecta el gust del públic en aquests dies agitats? A les cartelleres barcelonines, ara hi surten diàriament uns noms que, des de ja uns anys, només hi treien el nas de tant en tant: Lehar, Kalman, Strauss, Lombard... Viena, l'altra avantguerra, oh paradisos artificials!

EL GALOP DELS CAVALLS. — *Els nostres conciutadans d'edat madura deuen haver vist amb una punta d'emoció el retorn dels cotxes de cavalls.*

El galop dels cavalls ritma novament les silencioses nits de Barcelona. Però, el retorn, com tots els retorns, és una mica trist.

La fútxenderia dels cotxers de la bona època restà concretada en una dita famosa. A un client que, distretament, indicà l'adreça sencera: "Carrer tal, número tal, pis tal", el cotxer li va respondre: "El pujo a dalt...?"

Ara, el cotxer, el cotxe i el cavall coneixen perfectament les limitacions de llur capvespre. Uns amics nostres agafaren el

vehicle al carrer de les Corts. "A la Sagrada Família", ordenaren al cotxer. I aquest, tot agafant les regnes, va respondre, humilment:

— Us deixaré a la plaça de Catalunya i allí agafeu el tramvia 60...

EL TRÀGIC "RENDEZ-VOUS". — Al final d'una pel·lícula anglesa que hem vist aquests dies, "La Cançó del Capvespre", hi ha una escena patètica. Una gran cantant, en la posta del seu art, posa a la gramola un disc impressionat per ella en els seus bons temps. Desesperada, en sentir aquella veu que és la seva i que ja no és la seva, cau morta en rodó.

Aquesta veu que es conserva eternament fresca, mentre el temps destrueix la gola d'on va sortir, invita a pensar.

Precisament, en aquest film que hem alludit, hi apareix la nostra Conxita Supervia. En el migdia de la glòria, va morir amb la seva veu, per a no exposar-se que, si continuaven vivint cada una pel seu cantó, la veu i ella coincidissin un dia en el "rendez-vous" tràgic de la protagonista del film. y Library Cluj

LA PLAÇA D'ESPANYA. — En fer-se fosc, tota la plaça d'Espanya, els edificis, la font, les estàtues, es fonen en un sol cos. És un món informe, un paisatge d'un altre planeta. La lletgesa, la inharmonia diürna del lloc, en perdre llum, en perdre arestes, es dissolen en una nova i estranya harmonia.

La bellesa de la plaça d'Espanya a entrada de fosc no es copsa al primer cop d'ull. És una harmonia que, tant com dels volums i dels espais immediats, participa del més enllà, ve del lluny i flota damunt de la plaça. Totes les esperances de la Barcelona futura hi són presents, totes les possibilitats del demà, vingudes de l'oest, hi convergeixen: els camps d'aviació, la ciutat de repòs de Castelldefels, l'estadi de dalt de la muntanya, la prolongació de la Diagonal... I allí, a tocar, l'Exposició, que és la bella dorment del bosc.

Existeixen indrets ciutadans, d'una poesia consagrada, que entendreixen el primer vingut. N'hi ha d'altres, però, com la

plaça d'Espanya, que per a ésser assaborits demanen la col·laboració dels cinc sentits i del cervell, perquè la seva poesia és una poesia de vigílies de creació, és el cant d'un món encara en larva, és un pressentiment d'albada.

ANDREU A. ARTÍS

UN CENTENARI: LA RESTAURACIÓ DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

L'any que acaba de finir s'ha escaigut el centenari de la restauració universitària barcelonina. Ara fa cent anys, funcionaven els ensenyaments de la Universitat de Barcelona, no amb denominacions i pretextos estantissos, com el 1835 i el 1836, sinó amb la plenitud de la denominació — universitat — i amb reconeixença legal. La Universitat que Martí l'Humà havia volgut fundar, que Alfons el Magnànim, a prec dels consellers barcelonins, havia atorgat, que en temps de Carles V havia començat a funcionar amplament, i que Felip V havia volgut destruir, ressorgia definitivament. Si bé truncada, tenia darrera seu una tradició respectable. El segle XVI havia estat un període flòrid per a la Universitat barcelonina. Menéndez Pelayo va fer-ne l'elogi, i davant la brillantor de la síntesi en què va encabir-lo, i davant la seva autoritat egrègia, no escau sinó reproduir-lo íntegrament:

La Universitat de Barcelona — diu — “sino arrebató a Lérida el monopolio de los Estudios jurídicos que tenía desde el tiempo de don Jaime II, ni a Valencia, verdadera Atenas de la corona de Aragón, la palma que siempre tuvo en Humanidades, en Filosofía y en Medicina, produjo, sin embargo, en todos estos ramos del saber un número de hijos ilustres capaces de envanecer a cualquier Academia, y vió ennoblecidas sus cátedras por insignes profesores forasteros, como el aragonés Juan Costa, autor del *Gobierno del ciudadano*, el peripatético helenista de Valencia Pedro Juan Núñez, y por discípulos tan famosos como el sevillano Juan de Mal-Lara. Este período

de esplendor universitario comienza para Barcelona en la segunda mitad del siglo XVI, y acompañó dignamente al movimiento arqueológico e histórico que en Tarragona se amparaba bajo el manto arzobispal de Antonio Agustín. El verdadero restaurador de la Universidad de Barcelona, el que a despecho de la tacañería concejil la hizo vivir en los fastos de la ciencia, fué el teólogo humanista Cosme Damián Hortolá, abad de Vilabertrán, nombrado rector en 1543; helenista y hebraizante; alumno de las Universidades de Alcalá, París y Bolonia; discípulo de Vatablo; protegido del cardenal Contareno; teólogo asistente al Concilio de Trento; versado en el estudio de los padres griegos y en la filosofía de Platón; émulo de Melchor Cano en la pureza de la dicción latina. Apenas dejó más fruto impreso de su profesorado de veinte años que la bella exposición simbólica del *Cantar de los Cantares*, digna de citarse al lado de la de fray Luis de León; pero su influencia fué tan profunda, que transformó los métodos, y en todas las oraciones inaugurales posteriores a la suya se encuentra la huella de su espíritu. Entonces prosperó la disciplina gramatical en manos de Bernardo Andreu, del ciceroniano Antonio Jolis, de los lexicógrafos Antich Roca y Onofre Pou. Entonces escribieron Juan Cassador, Jaime Cassá y Pedro Sunyer sus elegantes comedias latinas. Entonces el valenciano Francisco de Escobar, comentador de Aftonio y traductor de la Retórica de Aristóteles, lanzó la semilla de los estudios helénicos; y la activa propaganda de Núñez en favor del texto puro del Stagirita dió por resultado los notables comentarios aristotélicos de Antonio Jordana, de Antonio Sala y de Dionisio Jerónimo Jorba. Entonces renació la doctrina luliana modificada por el Renacimiento en las obras filosóficas del doctor Luis Juan Vileta, el más célebre de los profesores barceloneses después de Hortolá. Entonces el médico Antich Roca, fecundo polígrafo y editor de Ausias March, compuso en lengua vulgar un tratado de Aritmética. Entonces florecieron aquellas famosas literatas Isabel Iosa, a quien el Maestro Matamoros comparó con la Diótima de Platón, y Juliana Morell, asombro de Francia. Entonces, finalmente, llegó la Universidad a aquel apogeo que nos muestra tan al vivo Dionisio Jorba en su libro de las *Excelencias de Barcelona*, impreso en 1589" (1).

Menys conegut, però no menys digne d'ésser divulgat, és l'elogi del P. Llucià Gallissà. Figura insigne de la Universitat de Cervera, sembla que hauria hagut d'esquivar tot elogi a la Universitat de Barcelona, perquè restés més justificada la fundació de la seva cara Acadèmia certerina; però justament en l'hora de parlar d'aquella fundació el biògraf del gran Finestres, referint-se també al segle XVI, esclata en lloances fervoroses:

(1) Menéndez Pelayo, *Antología de Poetas líricos castellanos*, Madrid, 1908, XIII, p. 22-25.

“I aquesta — diu — és aquella edat d'or del gimnasi barcelonès en la qual va florir en barons doctíssims en grec i llatí, i no solament en professors nostres, sinó també forasters: dels quals sigui prou recordar Pere Joan Nuyes, valencià, i Bartomeu Marliani, milanès, que el seu col·lega Pere Sunyer anomena baró eloqüentíssim, el qual no solament tenia el ver art d'escriure, sinó que el comunicava talment als seus oients que tothom en restava admirat. Fóra, però, infinit d'esmentar tots els nostres que sobresortiren per l'erudició i pel coneixement de tota elegant doctrina. ¿Què diré, però, de Damià Hortolà que va professar-hi i d'allí, portat al concili tridentí, fou al consell dels pares? ¿Què de Joan Vileta, Joan Cassador, Francesc Calça, Pere Sunyer, Francesc Escobar, Lluís Blanc, Joan Costa, Joan Cristófor EsteHa, Antoni Ros, i molts altres, brillantíssims en escrits i en tota elegant doctrina? En el nombre dels quals no enyoraràs ni sapientíssims teòlegs, ni erudits juriconsults, ni doctes filòsofs, ni cultíssims filòlegs, ni diserts retòrics, ni greus i elegants historiadors. El mèrit d'una culta i castissa llatinitat fou aleshores tan general que qualsevol llibre elaborat en aquells temps que prenguis entre mans hi reconeixeràs fàcilment l'aptesa d'escriure en llatí pur i elegant” (1).

Encara, parlant del nou reglament del 1596, Gallissà escriu:

“Amb aquestes regles enfortida l'Acadèmia, hom la va veure florir novament d'homes preclars en tota mena de disciplines i d'erudits en llatí i ea grec.”

Aquesta Universitat de tan bella tradició fou suprimida iradament per Felip V. Val a dir que l'actitud i actuació dels universitaris — mestres i estudiants — enfront de Felip V, tant en els temps que van precedir a la guerra de Successió, com durant la lluita armada, assenyalaven gairebé fatalment la Universitat barcelonina a la venjança del vencedor. Havia estat una de les primeres institucions catalanes que van experimentar l'hostilitat del monarca borbònic i dels seus ministres, segurament perquè fou també una de les primeres institucions on d'una manera ostensible sorgeix l'oposició als qui sostenien la causa borbònica. Abrandada la conflagració, ocupa un lloc en la pugna. Portada a les darreres conseqüències i als darrers heroïsmes, les seves companyies d'estudiants i professors contribueixen, en forma no superada, a la defensa de Barcelona, Notícies coetànies ens en parlen, i l'esmentat Gallissà en recollia l'eco dels llavis ma-

(1) Lluçà Gallissà, *De Vita et Scriptis Josephi Finestres Comentariorum Libri quatuor*, Cervera, 1802, p. 36.

teixos de Finestres i el plasmava en un dels seus passatges d'afortunada i retòrica llatinitat: "Però quan les muralles de la ciutat van començar a ressonar d'armes entorn i a patir el setge, llavors, aterrides, les arts més mansuetes emmudiren, i el glavi de Themis va reforjar-se en trets hostils; i àdhuc els qui militaven sota la seva senyera van desertar als camps de Mart. Els estudis jurídics de Finestres, dels quals, sovint, vaig sentir-li parlar, s'escaigueren en aquesta mísera situació de la república, no sols civil sinó també literària, quan els estudiants de lleis i d'altres disciplines, en un tan gran perill per a la pàtria, llançats els llibres, cren cridats a prendre les armes."

Per això, als ulls del vencedor, el càstig dels homes no aparegué com a suficient. Calia castigar la institució. Si una campana va ésser punida perquè havia cridat a les armes en la lluita ¿com no havia d'ésser-ho també una institució que havia donat ànima i braços a la lluita? Així fou destruïda la Universitat de Barcelona, i així fou privada Barcelona d'universitat. La Universitat de Catalunya, a partir de l'any 1715, fou la Universitat de Cervera. Ho fou durant tot un segle, i més encara. Ho fou, pel cap baix, en el sentit que no n'hi hagué cap altra a Catalunya. Però també, enmig del seu servilisme obligat i del caràcter reaccionari que en conjunt va distingir-la, per la catalanitat essencial d'alguns dels seus homes més preclars, i pel fet d'haver-s'hi format figures glorioses de la nostra ciència, algunes de les quals seran els veritables capdavanters de la Universitat de Barcelona restaurada.

* * *

La capital de Catalunya no va resignar-se tot seguit a la pèrdua de la Universitat. Feblement, com les seves febles forces li ho permetien, va voler rescatar-la, quan encara no semblava ben afermada a Cervera. Però aviat hagué de comprendre que la decisió borbònica era, en aquest punt, irrevocable. I hagué de conformar-se amb els ensenyaments que el vencedor, per causes diverses, va voler deixar-hi: els de Medicina, que es donaven a l'Hospital de la Santa Creu, i els de Gramàtica i Retòrica, que els jesuïtes donaven al Col·legi de Cordelles. Hi havia, encara, els

Col·legis de les altres ordres religioses. Això era tot. Però de mica en mica, altres institucions culturals van sorgir o ressorgir: l'Acadèmia de Bones Lletres l'any 1729, el Seminari Tridentí el 1735, el Col·legi de Cirurgia el 1760, la Conferència físico-matemàtica experimental el 1764, la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, superació de la Conferència, el 1770, l'Acadèmia Mèdico-pràctica (1770), el Col·legi de Farmàcia (1815), les Escoles de la Junta de Comerç: la de Nàutica (1769), la de Nobles Arts (1775), la de Química (1805), la de Taquígrafia (1805), la de Càlcul i escriptura doble (1806), la de Maquinària (1808), la de Física experimental (1814), la d'Economia política (1814), la d'Agricultura i Botànica (1817), la d'Arquitectura (1817), la d'Aritmètica i Geometria (1819), la de Matemàtiques (1819), la de Constitució (1820), la de Llengües (italià, francès i anglès), la d'Arquitectura naval (1830). Amb raó ha estat dit que la Junta de Comerç aspirava a substituir la universitat absent.

Però l'aspiració, mai no esborrada del tot, a la restitució de la Universitat, comença a prendre una forma concreta cap a la fi de la divuitena centúria, i la guerra napoleònica, somovent Catalunya de dalt a baix i transformant ideologies i estimulant aspiracions, prepara una altra nova etapa per a la Universitat catalana. Finida la guerra, les temptatives per a la restauració de la Universitat de Barcelona prenen una intensitat i una volada que no havien tingut fins aleshores i que, tot mostrant com arrelava en les ments barcelonines el disseny de recobrament universitari, sembla presagiar transmutacions que ja no poden fer-se esperar llargament. L'escalf popular acompanya ara els dalers i les gestions de la intel·lectualitat i de les autoritats barcelonines, les forces vives els donen suport, àdhuc l'element eclesiàstic. I les tendències polítiques que pugnen per triomfar, i que acabaran triomfant, els afavoreixen. "Les universitats a les capitals" havia estat un dels postulats de les Corts de Càdiç; i mentre la Universitat de Cervera apareix aleshores com un baluard de l'absolutisme i de la reacció, la restauració de la Universitat de Barcelona apareix com un objectiu del liberalisme. Per això quan el liberalisme triomfa— 1820-1823 — Barcelona torna a tenir universitat; quan triomfa novament l'absolutisme, la torna a perdre.

I, amb l'evolució de Ferran VII, els darrers anys del seu regnat, i amb l'alliberament de Barcelona (desembre 1832) de la terrible opressió del Comte d'Espanya, la ciutat reprèn els seus esforços a favor de la restauració universitària. I enmig de les pugnes i calamitats que van affigir el país aquelles anyades tèrboles — guerra carlina, lluites entre progressistes i moderats, epidèmia de còlera, crema dels convents (1834), turbulències progressistes — Barcelona va persistir fins a aconseguir la seva universitat.

Fou, de primer, la creació de càtedres de Jurisprudència: anticipant-se amb els fets a les concessions legals, la ciutat va establir-les a l'edifici del convent de Sant Gaietà; i la Reial Ordre del 22 octubre del 1835 va venir a legalitzar-les. Fou, després, la instauració d'uns Estudis generals de segon i tercer ensenyament, inaugurats amb un solemne acte acadèmic, el 19 novembre del 1836 a l'església de Sant Felip Neri. Fou, finalment, la "instal·lació" de la Universitat literària, el 18 d'octubre del 1837, en la mateixa data que, feia tres-cents un anys, havia estat col·locada la primera pedra de l'antic Estudi general, a la Rambla. La Universitat de Cervera havia deixat d'existir per Reial Ordre del primer de setembre, i tots els seus esforços — que encara alguns va fer-ne — per a restablir una institució definitivament caducada, van resultar infructuosos. La Reial Ordre del 10 agost del 1842, consagrant "definitivament" la translació de la Universitat a Barcelona va venir a llevar-li les darreres esperances, si bé encara, deu anys més tard, la Diputació de Lleida gosava pledejar a favor de Cervera.

Si la universitat cerverina havia passat a la història — amb un balanç cultural que, en definitiva, apareix com a força favorable, — la Universitat de Barcelona reprenia la seva existència. Unes quantes figures de primer rengle, entre les quals destaquen les personalitats venerables de Martí d'Eixalà, de Xavier Llorens, de Josep Balari, de Milà i Fontanals, de Rubió i Ors, li donen un prestigi remarcable. Però el seu llarg divorci amb l'esperit de Catalunya la mena alhora al burocratisme i a l'esterilitat, que sols la transfusió de l'esperit de Catalunya hi ha aconseguit vèncer.

FERRAN SOLDEVILA

LA NOSTRA LLUITA A L'EXTERIOR

UNA de les sorpreses més considerables que ha tingut l'opinió pública espanyola ha estat de comprovar que els països de tendències democràtiques no s'han posat al nostre costat, decididament, en la nostra lluita contra el militarisme franquista. Aquesta sorpresa va augmentar encara més, en veure que no solament no es posaven al nostre costat sinó que se'n desenteniën, que feien veure que no els interessava i, finalment, que arribaven a una completa indiferència. Primer es parlà de l'ajut de les Internacionals obreres; però aquestes Internacionals, quan els milicians queien a milers i les bombes arrasaven la reraguarda, enviaven uns quants centenars de milers de francs, per tal de comprar queviures o medicaments. Fins a tal punt arribà aquest ajut inofensiu que més d'un cop dirigents republicans, generalment socialistes o internacionalistes, confessaren a la premsa que "no es necessitaven caritats". La solidaritat internacional quedà salvada per aquells milers d'antifeixistes, la majoria comunistes, que arribaren per l'octubre i el novembre i ajudaren a salvar Madrid de l'escomesa del militarisme franquista. Qui hagi vist l'arribada d'aquells combatents estrangers, barreja d'idealistes, de veritables revolucionaris, d'hommes acostumats a combatre en totes les latituds i climes, no podrà oblidar-los mai més. Fou l'única ambaixada solidària i magnífica de l'internacionalisme.

La manca d'ajut de caràcter internacional de classe fou la primera advertència que no passà debades. És clar que de tant en tant hi ha algun periòdic que parla de temptatives, de certes amenaces; però creiem que tothom ha d'estar conforme amb nosaltres que no hi ha hagut ajut decidit per part de les Internacionals a favor de la nostra causa. Davant de l'empenta del feixisme internacional, davant de l'aportació en massa d'Alemanya i Itàlia a favor de la causa dels militars espanyols, les internacionals obreres s'han limitat a obrir subscripcions i ficar-se en els nostres assumptes interiors quan hi ha hagut divergències que,

en tot cas, havien de resoldre els partits de classe espanyols sense ingerències que no venien a tomb. Largo Caballero va alimentar durant un quant temps l'esperança d'un aixecament de masses al nostre favor; es tenia la certesa que "una acció obrera posaria fi a les vacil·lacions democràtiques". Però no ha passat res. Ni a França ni a Anglaterra — països dirigents de la política democràtica europea — no han succeït fets de caràcter classista que hagin donat peu a una intervenció a favor nostre, és a dir: a una acció contra la ingerència feixista a Espanya. Noteu ben bé que no es tractava d'un fet revolucionari; es tractava d'un acte de legítima defensa, car ¿no s'ha repetit fins a l'esgotament la tesi que els feixismes lluitaven per encerclar França, per preparar la guerra contra les democràcies i l'obrerisme? Els Jouhaux, els Rocamond, els Citrine, els Bavin, per no parlar dels Blum, dels Faure, dels Attlee, s'han limitat a obrir grans llistes que s'omplien amb tímida esplendidesa...

Hem parlat en primer lloc dels sindicats; i els partits polítics? Hem de declarar rotundament que el partit socialista francès, i d'una manera especial Léon Blum, han estat funestos per a la nostra causa. El dia que es pugui escriure al detall una mica tan sols del que s'ha esdevingut en aquest punt, la gent s'esgarrifará amb molta raó. La posició personal de Léon Blum ha estat fatal per a la nostra causa. Si per comptes de Léon Blum — internacionalista — hi hagués hagut al Govern de París un jacobí — com ha dit molt bé Lloyd George — no hauria existit la no intervenció en sentit únic ni s'hauria permès que l'amenaça d'una intervenció italiana posés en perill la frontera franco-espanyola. Però Léon Blum, pel seu doble significat de jueu i de socialista, visqué literalment presoner de les reaccions dels partits de l'oposició, i la seva exquisida neutralitat arribà fins a límits inconcebibles. Va caldre un canvi d'orientació política i el convenciment que nosaltres constituïem "la trinxera contra l'imperialisme feixista" perquè s'observés més comprensió al nostre favor.

La política de la Internacional comunista va lligada, de fet, a l'actitud de la URSS. Els partits comunistes treballaren amb gran decisió a favor nostre. Però, a França especialment, llur campanya d'"armes i canons per a Espanya" fou mal vista i

pitjor interpretada per l'opinió pública. La Internacional Comunista ha seguit una línia política d'acord amb les seves tendències i a l'interès general que guia la seva acció. És evident que la Internacional Comunista ha de defensar avui interessos polítics d'una complexitat enorme. Es pot dir que ens trobem ara en aquells tombants curiosos de la història que els francesos han qualificat, amb paraula justa, de "revenant". No solament Trotski és un enemic per als elements oficials de la URSS; sinó que la seva política — Trotski és l'hòme de Brest-Litovsk — ha estat condemnada pels fets. Brest-Litovsk significa la illusió de la lluita contra els països capitalistes en bloc, sense distincions de raça ni de tendències. És ficar dintre el mateix sac l'Estat Major francès i l'Estat Major alemany, com si la geografia no existís i es substituís pels sentiments de classe. És l'apel·lació als interessos de classe per sobre les fronteres i el plantejament cru de dues tendències en el si de totes les nacions: capitalisme, obrerisme. Aquesta política ha estat desmentida pel que s'ha esdevingut a Europa, Àsia i Amèrica després de la Gran Guerra. No ha estat possible, a base de la consciència de classe, d'edificar un bloc prou fort per a sostenir internacionalment la URSS. L'any 1927, Xang-Kai-Xec trencava la col·laboració amb els comunistes xinesos; la desgraciada política de no col·laboració entre social-demòcrates i comunistes, a Alemanya, desfeia la possibilitat d'aturar l'adveniment del nazisme. Aquestes experiències donaven lloc a la creació del Front Popular, a l'enfortiment del pacte franco-soviètic i a la política democràtica contra els desiguis feixistes.

La URSS aportà a Espanya la seva col·laboració moral i material per solidaritat i per convenciment que a Espanya es defensava el pacte franco-soviètic. Car rera l'empenta feixista contra la República espanyola hi havia la intenció de Roma i Berlín d'enfonsar el pacte franco-soviètic i paral·lelament a l'ajut a Franco, von Ribbentropp era enviat a Londres per intrigar contra la intel·ligència d'Anglaterra i França, és a dir: per tal que Anglaterra posés, com a condició al seu ajut a França, l'anul·lació del pacte franco-soviètic. La interferència d'interessos diplomàtics augmentava, cada dia, la complicació de la nostra lluita,

fins a esdevenir un problema internacional de complicacions vastíssimes.

El temor d'una guerra, la divisió de l'opinió pública, el tergi-versament de les propagandes, les orientacions que seguí la República en els inicis de la lluita, feren vacillar els partits d'esquerra a França. Com digué Flandin, "cal que un nou comunicat d'Ems no obri la porta a una nova guerra". El punt de vista dels dirigents d'esquerra francesos és que, donada l'actual situació europea i asiàtica, cal posar els problemes socials a segon terme per a atendre únicament els afers polítics. Davant d'una Alemanya i d'una Itàlia rearmant-se amb ritme vertiginós, és impossible d'obrir la polèmica i la pugna en l'interior dels països democràtics. Uniu a aquesta visió els temors que una política intransigent porti a la guerra, temors explotats a bastament per les forces reaccionàries, i comprendreu fins a quin punt la prudència dels governs francesos es trobava controlada per aquests temors de l'opinió pública. És evident, tanmateix, que els governs francesos no saberen reduir certes campanyes que alimentaven els alts funcionaris del Quai d'Orsay. Així poguérem veure en periòdics netament oficiosos que durant molt temps es féu la política de "després de la caiguda de Madrid"; quan Madrid no va caure, es substituï per la política de "després de la victòria de Franco"; quan Guadalajara, aquests periòdics parlaren de la "definitiva ofensiva contra Madrid". Posicions que tendiren, juntament amb la política anglesa, a debilitar el nostre front internacional.

La política anglesa — no cal explicar-ho — ha estat d'un no intervencionisme parcial, portat amb una intel·ligència i una tenacitat remarcables. De bon antuvi es donaren bons consells, com per exemple que retiréssim l'esquadra que teníem a Tànger, per tal "d'evitar conflictes". Efectivament, s'evitaren conflictes, però Franco traslladà del Marroc a milers de moros. La creació i el desenvolupament del comitè de "No intervenció" passarà a la història com un organisme providencial... per a Franco i els seus aliats. Per què recordar-ho? Allò que cal saber és que rera aquesta política hi havia el disseny d'un grup poderós de conservadors que volien de totes passades arribar a un acord amb Alemanya per sobre de la política franco-soviètica. Mireu-vos

sota aquest prisma certs fets gairebé incomprendibles i em sembla que s'aclareixen o almenys s'expliquen molt millor que amb altres arguments.

Resta examinar la intervenció — ja no parlem d'opinions ara — d'Itàlia i Alemanya. S'ha dit que Alemanya i Itàlia estaven en connivència amb Franco per tal de portar a terme l'aixecament. No ho sabem. En honor a la veritat, hem de dir que no hi ha encara prou arguments per a justificar aquesta tesi. Això sí; Alemanya i Itàlia compregueren ràpidament els avantatges que podrien obtenir d'una intervenció a Espanya i acudiren en ajut de Franco. De primer antuvi Franco es trobà que, mancat de vaixells, no podia traslladar tropes del Marroc a la Península. Els avions que envià Alemanya serviren per a aquesta finalitat. Els aviadors — i els avions — de Hitler traslladaren milers de moros i de legionaris. La “marxa Yagüe” Badajoz-Talavera-Toledo fins a Madrid comptà amb excel·lents col·laboradors “tècnics” alemanys. Una vegada davant de Madrid i, encara més, una vegada davant la impossibilitat en què es trobà Franco de vèncer per mitjans propis, foren els italians els qui vingueren a Espanya. Es plantejà el problema de la manca d'efectius i, mentre l'Estat Major alemany es mostrava resoltament oposat a la tramesa d'efectius regulars de l'exèrcit, Itàlia enviava els primers milers de legionaris que serviren perquè Queipo del Llano s'atribuís la presa de Màlaga.

Així com la intervenció alemanya adquirí, en els primers temps, una gran ressonància, una vegada a Espanya els legionaris italians va semblar fer-se més discreta; evidentment, els alemanys observaren la poca amabilitat de l'espanyol, fins i tot l'odi que despertava entre els mateixos militars rebels l'existència d'una ajuda oberta estrangera. En canvi, els italians, després de la presa de Màlaga, arribaren a fer veritables filigranes i el món està convençut que Mussolini volia conquerir Espanya. La desfeta de Guadalajara fou un fet duríssim per als feixistes italians; l'honor, el crèdit, tot estava en joc. L'ofensiva contra Euzcadi i Santander fou feta amb el propòsit d'esborrar la vergonya de Guadalajara; però el món es girà d'horror davant la crueltat posada en pràctica i Franco, internacionalment, es trobà en situa-

ció difícil malgrat considerar-se els italians com a bastament venjats.

Els països latino-americans no han sabut mostrar-se amb prou altura moral per a ocupar un lloc digne d'honor. Parlem, naturalment, de llurs governs, perquè arreu la solidaritat dels pobles ha estat enèrgica i contínua. Mèxic ha sabut fer honor a la seva nissaga i es va posar al nostre costat amb energia i decisió. Colòmbia ha estat un altre país digne. Però la política sud-americana ha estat un handicap terrible arreu on l'hem trobada enfront nostre.

I ara voldríem fer unes quantes consideracions finals. Creiem que avui la diplomàcia republicana espanyola es troba en possessió de prou elements que li serveixin de punt de partida per a portar a terme una línia de conducta internacional basada en coneixements de primera mà. Abans que tot hem de fer una política de cara als nostres interessos, sense vanitats inservibles, però tampoc amb generositats que ningú no agracix. En el sòl de l'Espanya republicana milers de joves lluiten, amb coratge i idealisme sense parió, per la llibertat dels pobles d'Espanya i per la llibertat de la democràcia. Per egoisme nacional alguns països han sabut acudir al nostre costat i altres ho han fet amb una generositat que no agraiem mai prou. Sapiguem actuar amb independència, de cara a la totalitat dels pobles espanyols, sense entrebanes ideològics. En la unitat interior, el seny, l'organització i la disciplina, la República té el major aliat en les properes lluites internacionals.

FERMÍ VERGÉS

ELS ALEMANYS DE TXECOSLOVAQUIA

LA campanya persistent i violenta de la Premsa del Reich contra Txecoslovàquia ha donat una considerable importància internacional a la qüestió dels alemanys que són súbdits d'aquesta República. Hom els anomena sovint "alemanys sudetes"; però només una part d'ells viu en la regió de les muntanyes Sude-

tes, el nom de les quals ha servit per a l'alludida designació.

Són 3.200,000 els alemanys inclosos dins l'Estat txecoslovac sortit de la gran guerra, el qual té 14.700,000 habitants. La minoria germànica de Txecoslovàquia representa, doncs, el 22,5 per cent de la població total, segons el cens del 1930.

És un error, per cert molt estès, el creure que aquest nombrosíssim contingent d'alemanys va ésser afegit als txecs per obra dels tractats que posaren fi a la gran guerra dels anys 1914-1918. Recordem haver vist anys enrera aquesta afirmació errònia en una de les cròniques internacionals que publicava *La Veü de Catalunya*. I recentment l'hem vista a *L'Action Française*, de París, del dia 22 d'octubre, on J. Le Boucher escriu: "El jove Estat txecoslovac pateix d'un mal terrible i que podria, a la llarga, esdevenir mortal: no ha digerit els tres milions d'alemanys de què li van fer present els tractats de pau."

El problema dels alemanys que habiten al país dels txecs, no és pas un problema creat pels tractats de pau, ans bé es remunta a l'edat mitjana. En la nostra *Història dels moviments nacionalistes* (volum II, part corresponent al moviment nacional de Bohèmia) ens en vam ocupar amb la deguda extensió.

L'existència de considerables nuclis germànics en el país txec és un efecte de la immigració agressiva que, del segle XIIIe ençà, organitzaren els alemanys cap a l'est d'Europa, en l'amplíssima zona compresa entre la mar Bàltica i el riu Danubi. Un dels aspectes del *Drang nach Osten* (marxa cap a l'est) va ésser la instal·lació a Bohèmia i a Moràvia d'un gros nombre d'alemanys que han mantingut a través de les centúries llur llengua i llur caràcter nacional, i que, gràcies als ressorts polítics i als avantatges socials, van exercir durant molt de temps l'hegemonia damunt dels txecs.

Dins l'imperi d'Àustria, va ésser Bohèmia un constant camp de lluita entre txecs i alemanys. La nació txeca, posada sota l'acció dominadora i assimiladora dels alemanys, va passar per un llarg període de decadència, anàleg al de Catalunya, fins que a les darreries del segle XVIIIe va iniciar-se la renaixença nacional, que — com la catalana — va començar per la llengua vernaclea.

La immigració de segles passats va concretar-se en la formació

d'una mena de cinyell germànic. Els txecs que ocupen el planell de Bohèmia es troben voltats, dins el propi territori històric, per una zona gairebé contínua de comarques on predominen els alemanys.

Aquest fet ètnico-geogràfic planteja un problema interesantíssim des del punt de vista del principi de les nacionalitats. És el següent: ¿quan en el territori nacional d'un poble s'han format, per immigració de gent d'un altre poble, zones on els immigrants esdevenen majoria, caldrà que aquestes zones siguin separades del conjunt del territori per a formar una organització política distinta o per a ésser anexionades a un altre Estat? ¿Tenen dret els alemanys de Txecoslovàquia a constituir un Estat autònom dins la República o a entrar dins el Reich?

El problema no és difícil de resoldre, si el mirem a la llum del principi nacional. Els límits geogràfics de les nacions han estat formats per antics moviments de migració i d'invasió. Però des del moment que aquests límits s'han consolidat, el territori que comprenen ha d'ésser tingut com a propi de les nacions que l'ocupen, i ni la immigració ni la conquesta posterior no són títols vàlids per a esberlar la integritat territorial d'una nació, ni per a destruir la seva sobirania.

Per això creiem que són els txecs els qui tenen raó en el litigi multiseccular que mantenen amb els alemanys establerts damunt la terra txeca. Creat l'Estat independent de Txecoslovàquia, el problema dels alemanys que en són súbdits es redueix a un problema de minoria nacional, anàleg als d'altres minories de la República txeca i de nombrosos Estats d'Europa. No es tracta, doncs, d'un cas d'irredentisme alemany. Es tracta, al contrari, d'un vell cas d'invasió immigratòria en el territori nacional dels txecs.

Cal recordar que mentre els alemanys de Bohèmia, a despit d'ésser dins aquesta una minoria, hi dominaven amb el concurs del Govern de Viena, la majoria txeca, vexada i oprimida, va ésser objecte d'una forta acció desnacionalitzadora, fins al punt que la llengua vernacla i la consciència nacional dels txecs van arribar ben prop de la desaparició. I ara que Txecoslovàquia es governa democràticament, la minoria alemanya hi té drets de

ciutadania i d'idioma que la majoria txeca no havia tingut en temps de la dominació d'aquella minoria.

Des del punt de vista nacional, els txecs podrien aspirar a l'assimilació, sense violència, dels alemanys que s'anaren establint a Bohèmia, tal com a Catalunya, en l'època més moderna, han anat assimilant-se els immigrants d'altres terres d'Espanya. Masaryk va exposar aquest problema de lluita de races en els següents termes:

"Després dels russos, els alemanys són el poble més nombrós d'Europa; són els nostres veïns, ens volten per tres costats i en compten tres milions dins el nostre propi Estat... Des dels temps més llunyans, els alemanys empenyen cap a l'est i el sud-est. No cal esperar que una simple ordre dels vencedors basti a posar fi a aquesta tradició, a aquesta tàctica secular. Per això hem de fer entrar sempre en els nostres càlculs aquesta pressió alemanya. Els nostres historiadors, àdhuc Palatski, veuen l'essencial de la nostra tasca en el contacte i el combat permanent de l'eslavisme amb Roma i el germanisme, en la victòria sobre l'element estranger i en la seva assimilació."

A l'Europa central, però, el mètode de l'assimilació ha fracassat en l'edat moderna. Els grups ètnics i nacionals s'han mantingut a través de les lluites polítiques i bèl·liques. No hi ha cap probabilitat que els tres milions d'alemanys que conté Txecoslovàquia i que predominen en moltes comarques de la seva perifèria, siguin assimilats i absorbits per la massa de la població txeca. No podent-hi haver assimilació, era necessària una política de convivència. I així ho va comprendre Masaryk mateix, que com a President de la República va impulsar i facilitar la política de col·laboració de la minoria alemanya, la qual va participar en el govern de l'Estat txecoslovac i va adoptar una actitud de Heilisme.

La situació va canviar de sobte en triomfar els nazis al Reich. El partit anomenat dels alemanys sudetes, dirigit per Konrad Henlein, va fer una ràpida pujada, a despeses dels diversos partits alemanys de Txecoslovàquia que fins aleshores havien predominat, i en les darreres eleccions generals va aconseguir una grossa majoria sobre aquests.

Encara que Henlein ha fet múltiples declaracions de lleialtat a la República txecoslovaca, la seva acció, evidentment moguda per Berlín, té un caràcter pertorbador i està al servei dels plans nazis damunt l'Europa central.

Per ara, el programa màxim declarat de Henlein és l'atorgament de l'autonomia política a les contrades de Txecoslovàquia habitades per les minories. Sosté que Txecoslovàquia no és un Estat nacional, sinó un Estat de nacionalitats. Primer de tot, vol l'autonomia plena de la *Deutsch-Böhmen*, la Bohèmia alemanya. No costa gaire de veure, però, que la veritable finalitat de Henlein és preparar l'anexió de la *Deutsch-Böhmen* al Reich.

No direm que la política minoritària de Txecoslovàquia sigui perfecta, qualitat que en tal matèria és difícilment assolible. Direm, això sí, que és la més liberal que coneixem a l'Europa d'avui. Si haguéssim de fer objeccions a aquesta política, les fariem més aviat pel costat d'Eslovàquia i de la Rutènia subcarpàtica que no pas pel costat dels alemanys. Àdhuc per a la seva acció pertorbadora, el partit de Henlein pot fer ús de les grans llibertats democràtiques de la República txecoslovaca. N'hi ha prou de comparar la situació dels alemanys sudetes amb la dels alemanys del territori del Tirol anexas a Itàlia, per a comprendre els avantatges que hi ha en el fet de viure dins un règim de llibertat. Si una acció semblant a la de Henlein s'hagués intentat a Alemanya o a Itàlia per una minoria nacional, de seguida s'hauria produït una repressió implacable.

Quan incidents vulgars com el de Teplice (en alemany, Teplitz) són aprofitats per a intensificar escandalosament la campanya de la Premsa del Reich contra Txecoslovàquia, ningú no ha d'enganyar-se respecte a les intencions dels dirigents de Berlín i de llurs servidors i correigionaris de Txecoslovàquia. Els txecs són qualificats d'opressors per aquells que es proposen de dominar i oprimir novament la terra txeca. I és una pèrfida maniobra el posar el programa de Konrad Henlein sota el patrocini del principi de les nacionalitats, al qual l'Estat txecoslovac deu la seva vida.

A. R. I V.

NOTES SOBRE L'ART REVOLUCIONARI

EXISTEIX un cert tema que fa aparicions intermitents en el nostre món artístic. Busca-raons impenitent, gosariem dir, cadascuna de les seves incursions excita la combativitat dels tractadistes d'estètica, que, després d'exposar amb passió llurs preferències, es posen a polemitzar amb un ardor inestroncable. De vegades, s'ha arribat a fer un ús tan gran d'aquest tema, ha fet malgastar tanta tinta, que, totes les seves possibilitats aparentment exhaurides, ha estat abandonat pels mateixos polemistes com aquell que llença una llimona conscienciosament espremuda. Alshores tothom l'ha donat per mort. Però això no ha estat més que una vana illusió. Tan bon punt l'ambient ha semblat favorable, en efecte, ha reaparegut més arrogant i provocador que mai.

Ens referim a la doctrina de l'art per l'art. Els panegiristes d'aquesta teoria, recolzant-se en la *finalitat sense objecte* de Kant i en la *llibertat del fenomen*, afranquit de tota llei moral, de Schiller, es proclamen partidaris de la independència de l'art, i afirmen que l'obra artística és bella en si; que una pintura o una escultura tenen la seva significació pròpia, la seva realitat pròpia, les seves lleis pròpies; que les línies i les colors amb les quals el pintor s'expressa, els volums amb els quals l'escultor s'explica, han d'ésser fi en si, mai vehicle d'idees o de doctrines.

Contra aquests partidaris de l'autonomia de les arts s'han aixecat sempre els qui pretenen que l'art ha de tenir una finalitat d'educació moral. Aquests acèrrims adversaris de l'amoralisme de l'art, de l'art fi de si mateix, invoquen el testimoniatge de Plató que referia la Bellesa a la Veritat, i el d'altres filòsofs, com Campanella, que la referien a la Bondat, i arriben a fondre el Bell amb el Bo, tot identificant el sentiment estètic amb el moral. Per a aquests esteticistes, l'art no tan sols no pot ésser indiferent, no tan sols no pot desinteressar-se de la Veritat i del Bé, sinó que ha de prendre partit, ha de tenir un objecte moralitzador.

Anys enrera, a casa nostra, la discussió entre els partidaris de l'una i de l'altra tendència va arribar a adquirir una certa violència. Durant una llarga temporada, apologistes i detractors s'esbatussaren amb vehemència. Però ja sigui per cansament dels contendents, o per indiferència del públic, o per la fredor dels espectadors més intel·ligents, que sabien que només existeixen dues menes d'obres d'art, les bones i les dolentes, i que tota la resta no són més que preocupacions extra-artístiques, el cas és que un bon dia l'interès pel debat de l'art per l'art començà a desinflar-se ostensiblement fins a quedar reduït al no-res.

Ha pogut molt d'aleshores ençà. I si bé no es pot considerar la famosa doctrina com a morta i enterrada, perquè té la pell molt dura, sí que es pot afirmar que ha entrat en període agònic. Una agonia molt lenta, cal confessar-ho. Perquè darrerament acaba de sorprendre'ns amb una revifalla completament inesperada. La revifalla de la mort? Tot de símptomes ho fan creure.

Fou pocs dies després del 19 de juliol que s'operà aquesta revifalla i que la campanya contra l'art per l'art renasqué amb un vigor inesperat. Anys enrera, ja ho hem vist, els requisitoris més vibrants contra l'art fi de si mateix foren establerts pels moralistes.

Durant els primers dies de la sublevació militar, ho foren per aquells escriptors que des del primer moment entraren de ple en la lluita per la llibertat. Fins i tot alguns pintors improvisats crítics, que no havien pas demostrat amb anterioritat un zel revolucionari massa viu, s'encomanaren l'entusiasme delirant de l'hora, i es dedicaren amb convicció a acumular retrets contra els bodegons i els paisatges que ells consideraven com el símbol més perfecte de l'art burgès, d'un art amputat de tota inquietud social.

Tots aquells vehements pamfletaris exigien que l'art fos posat al servei del poble. Reclamaven un art valentament revolucionari, que s'expressés en un llenguatge més eloqüent que l'emprat per les impassibles Natures Mortes i pels inútils Paisatges, titllats d'inhumans, per tal com desvinculaven l'art dels problemes socials. Volien, en fi, un art que fos un instrument de propaganda revolucionària. Un art amb argument, que colpís la massa treba-

lladora amb la mateixa contundència persuasiva d'un bon orador de míting.

Aquesta imprevista resurrecció de l'anècdota — i de l'anècdota més declamatorià — corria el risc d'engendrar, artísticament parlant, un estat d'esperit semblant al de la Barcelona de les acaballes del segle passat, al d'aquell reialme absurd del quadre d'història — *Los Comuneros de Castilla*, *La campana de Huesca*, *Doña Juana la Loca*, etc., etc., — en el qual la tela més bona era la més rica de pompa afectada, la més grandiloqüent i efectista.

Que d'aquest entusiasme exagerat per l'anecdòtic i l'accidental, en detriment de les valors que asseguraven la perdurabilitat de l'obra d'art, no en podia sortir res de bo, s'encarregava de demostrar-nos-ho la darrera Exposició de Primavera.

Existeixen obres de tesi revolucionària però de valor pictòric nul, i obres sense argument però magistralment pintades. Ben equilibrades, hi ha també les teles revolucionàries que són al mateix temps obres d'art. Aquesta darrera categoria no figurava en l'esmentada Exposició perquè els pintors de talent que hi exhibien havien continuat cultivant llurs temes preferits, que no són precisament revolucionaris, i perquè els temes de circumstàncies només hi eren representats pels altres pintors.

Punyets enlaire, boques immensament obertes, mans crispades de ràbia i de dolor, bombardeigs de ciutats indefenses, execucions sumàries en places de braus, cabdills en llur llit de mort, barricades i trinxeres, tot això i molt més ens oferien les obres d'aquests altres pintors, tan riques d'escenografia revolucionària com pobres de valors pictòriques, pobresa que obligà el jurat a relegar-les a la *sala del crim* — permeteu-nos de manllevar a l'argot dels artistes aquests mots tan pintorescos com eloqüents — on componien un conjunt gesticulant i energumènic que feia una certa angúnia.

Aquella Exposició fou un cop mortal per als partidaris de l'art, mitjà de propaganda. Féu caure la bena als ulls de molts, que s'adonaren a la fi que la pintura i l'escultura no s'han de classificar en morals i immorals, burgeses i proletàries, sinó en bones i dolentes. Són la pintura i l'escultura bones que compten. Tot el que es digui en contra és literatura. I que consti que no

som nosaltres sols a sostenir aquest punt de vista. Gide, per exemple, home d'un esperit revolucionari provat, ha escrit: "Ja és prou ensenyament el que una obra ofereix pel sol fet d'ésser bella."

Aquesta, i cap més, és la sana doctrina. No cal produir obres d'art destinades als obrers, sinó que cal educar el gust d'aquests obrers per tal que siguin capaços d'emocionar-se davant les obres belles. Són aquestes obres belles les que cal proposar-los com a exemple, no les obres que han estat relegades a la funció d'instrument de propaganda, i que no tenen altre valor que aquest. Ja ho deia Lenin: "Cal que els obrers no es tanquin en el marc artificialment estret de la *literatura per a obrers*, i que aprenguin a comprendre cada dia millor la *literatura general*... Els obrers llegeixen i volen llegir tot allò que s'escriu per als intellectuals."

No és desitjable, doncs, reduir l'art a un instrument de propaganda, quan pot ésser un instrument de cultura. Són les obres belles, repetim-ho, les d'ahir i les d'avui, les clàssiques i les modernes, les que cal oferir als obrers per tal que *aprenguin a conèixer-les cada dia millor*. És així com treballarem a favor de l'elevació artística i espiritual del poble. Així i sent-li veure també que, entre les obres belles d'ahir i d'avui, també n'hi ha de revolucionàries. No de falsament revolucionàries, sinó d'autènticament revolucionàries. Vegem-ho.

La veritable revolució no són els himnes i les banderes, les manifestacions apoteòsiques i els mitings monstres, els pasquins i els cartells i altres expansions espectaculars i epidèrmiques. La veritable revolució és la tasca silenciosa i eficient dels homes que malden per edificar, damunt les cendres d'un passat que ja no ha de tornar, una societat més conforme a la justícia, al dret, a la raó, que malden per bastir un ordre nou. I que el volen bastir d'una manera intel·ligent.

Així mateix, el pintor veritablement revolucionari no és aquell que pinta barricades enardides ni marxas de la fam. És aquell que dóna accents inèdits al llenguatge formal i colorístic quan aquest, engavanyat per fórmules acadèmiques o convertit en habilitat buida pels virtuosos del pinzell, ha esdevingut perfec-

tament inoperant. És el pintor que malda per bastir un ordre pictòric nou. I que el vol bastir d'una manera intel·ligent.

Els dos pintors més revolucionaris, més autènticament revolucionaris de la pintura contemporània, són Cézanne i Picasso.

En reacció contra l'impressionisme, que considerà la color·lum com un element pictòric essencial, i menyspreà obertament la forma, a la qual sempre la color havia estat subordinada, Cézanne es lliurà a un anàlisi apassionat de la realitat, no amb l'anhel de traduir-ne els fugaços efectes lluminosos, sinó amb el desig de precisar-ne la forma tangible. Quan un impressionista pintava una muntanya, no hi havia tal muntanya. Havia estat devorada purament i simplement per la llum. Cézanne restituí a la pintura aquesta muntanya. I la hi tornà amb robustesa trasbalsadora tot accentuant-ne enèrgicament els volums, posant-los vigorosament en evidència, reduint-los quasi a formes geomètriques primàries. "En la natura, tot és esferes i cilindres", no es cansava de dir el mestre d'Aix.

Cézanne fou el generador del cubisme. Picasso n'és el pontífex màxim. BCU Cluj / Central University Library Cluj

El genial andalús porta la lliçó cezanniana a les darreres conseqüències. Cézanne acceptà sempre la realitat com a punt de partida. Picasso declara la realitat i el quadre inconciliables. Considera la realitat com una nosa, que destorba la tasca feixuga de descompondre els volums, d'estudiar-ne les parts constitutives, de reduir-los a prismes i cilindres, cons i esferes, de situar-los ordenadament en l'espai. I es pren les màximes llibertats davant la natura. La realitat òptica és immolada a la concepció formal. La concepció triomfa de la visió. La plàstica domina la representació. I neixen aquelles obres desconcertants de Picasso en les quals l'equilibri formal és la preocupació mestressa, equilibri al qual figuració, representació, versemblança visual són supeditades. La realitat del quadre — harmonia de formes — és anteposada a la realitat òptica.

Totes les reaccions s'expressen amb accents de gran violència. I així no ens ha d'estranyar si la reacció constructivista del cubisme contra el colorisme ultrancer de l'impressionisme va adquirir proporcions tan exagerades.

Afegirem que, en el fons, les obres cubistes de Picasso foren un savi *plongeon* que permeté de tocar el fons de la veritat pictòrica, i que contribuí decisivament a retrobar les lleis primordials de l'obra pintada, les lleis de composició i de construcció, que governaren el quadre en tots els grans moments de la Història de l'art, i que l'impressionisme havia menyspreat fins a prescindir-ne en absolut, i fins a fer-les desaparèixer.

Això ens autoritza a afirmar que el cas Cézanne-Picasso és curiós, molt curiós, gairebé paradoxal. En efecte: Cézanne i Picasso, sobretot Picasso, després d'expressar-se amb un vocabulari inèdit i agressiu, que ha fet indignar de valent tots els reaccionaris de la pintura; després de trasbalsar profundament els elements de la realitat visible per a lliurar-se a la recerca dolorosa de l'oculta harmonia general; després d'actuar revolucionàriament per a instaurar un ordre pictòric nou, després de tot això, Cézanne i Picasso troben, sense buscar-lo, més ben dit retroben, un ordre vell: les grans lleis, les lleis eternes de la pintura que l'impressionisme havia fet fonedisses.

Cézanne i Picasso han salvat la pintura. Llur revolució ha estat salvadora. Ha estat una autèntica revolució. Més autèntica que la de la pintura demagògica i cartellística d'aquells que volen redimir la humanitat amb llurs pinzells.

SEBASTIÀ GASCH

L'EXPOSICIÓ D'ARTS TÈCNIQUES A PARÍS

UNA gran exposició universal i internacional com la que enguany es celebra a París té, per consuetud, i potser per necessitat, tres directives cabdals: la d'una fira de mostres, la d'un certamen de divulgació de totes les activitats intel·lectuals i manuals i, per fi, la d'una important manifestació artística. Aquestes tres directives són magníficament manifestes en l'actual exposició de París, la més gran, la més perfecta i rica de totes les exposicions consemblants realitzades a París i arreu del món

civilitzat. Es tracta d'un èxit esclatant, hiperbòlic. El geni francès, les condicions d'organització de festes gegantines que des de fa tres segles demostra París, enguany han estat sobrepassades de molt. Potser no existeix cap altra capital al món tan ben utilçada d'homes i d'eines per a rebre en aquests colossals espectacles de glòria nacional. D'altra banda cal posar de relleu que aquesta exposició fou construïda amb els millors materials, fins amb materials de gran luxe. I notem encara que la majoria de les nacions que hi han concorregut han estat igualment esplèndides, tant pel que fa a l'arquitectura com per la decoració interior dels pavellons. En canvi, no es pot pas dir que França o cap de les altres nacions hagi aportat res de nou. Pel que fa a les arts decoratives i aplicades, començant per l'arquitectura, l'exposició parisenca de les arts decoratives del 1925 era molt més interessant. I la manifestació colonial de l'exposició d'enguany està, no cal dir-ho, molt per sota de les darreres exposicions colonials franceses. França triomfa, tanmateix, i amb un esplendor indescriptible. Ací es percep de faiso més o menys directa la força moral i material d'aquest poble tan perdurablement assentat en la glòria. Hi persevera i hi creix.

Una de les característiques de tota gran exposició és, o sol ésser, allò que els francesos anomenen el "clou", la nota excepcional i cridanera de la festa. A l'Exposició Universal del 1889 el "clou" fou la torre Eiffel. A l'exposició que reportem el "clou" ha estat el pavelló dels Soviets. La gent s'hi empeny i un servei d'ordre ha d'ésser-hi mantingut a partir de migdia. En aquest pavelló es mostren certament coses meravelloses, coses que exhibides per Anglaterra, posem per cas, no farien fred ni calor, però que, exposades per un poble que vint anys enrera era exclusivament agrícola, miserable crònic i analfabet, us meravellen. El més "cagoulard" dels visitants ha de confessar, davant d'aquesta colpidora evidència, que el comunisme rus tenia tota la raó a posar el de dalt a baix; i encara caldria afegir que a hores d'ara en té una mica més. Hom rep al pavelló rus una com intuïció que el país dels Soviets és el més fecund i ordenat d'Europa. En canvi, vegeu: Anglaterra fa un trist paper en aquesta exposició.

Acarat al pavelló soviètic l'alemany aconsegueix també un

enorme èxit de públic; èxit simplement francès; perquè el visitant dels altres països poc hi veurà de sensacional: potser el que més hi destaca és la llana artificial, cosa verament prodigiosa. Altrament, Alemanya ha fet un magnífic esforç de presentació en aquesta ocasió. El Brasil i l'Argentina també destaquen sorprenentment; i els Estats Units, i els països escandinaus, Polònia, Suïssa i, sobretot, Bèlgica. Itàlia ha despès molt en presentació, però el contingut és més aviat material turístic, fotografies de monuments antics, propaganda feixista, bromera i retòrica de símili marbre. Fins Lusitània fa el seu paper en un pavelló ben arranjat i ben moblat de tota mena d'estadístiques a llaor del govern d'Oliveira Salazar.

Una innovació en l'exposicionisme serà tal vegada l'arquitectura purament decorativa, sense cap utilitat pràctica, escampada ací i allà a manera de pedrons o fites; extravagàncies monumentals, que en la immensitat d'aquesta exposició són com punts d'orientació per al freqüentador. Una altra innovació, que per a nosaltres no ho és pas, és la de les aigües lluminoses, en l'agencament de les quals el nostre inventor Bohigues ha tingut intervenció principal.

Profans com som en mecànica i en les seves aplicacions científiques, no podem donar cap informació sobre tals matèries, però gosaríem dir que ni en aeronàutica ni en automobilisme no hi ha novetats a l'exposició de París. El Palau de les Ciències és un prodigi de divulgació científica, i el Planetàrium arriba a sublimar per uns minuts les idees dels cervells més baixos de sostre. La pobreta Pedagogia no fa pas aquesta vegada allò que abans en dèiem "un paper lluit". Com el Dret Internacional, com la Moral, la Pedagogia es troba, més que en decadència, en un vera degeneració.

Igualment la pintura i l'escultura modernes, tant pel que manifesta França com pel que ens volen fer admirar les altres nacions. Una de les característiques més gaies d'aquesta exposició, de l'arquitectura d'aquesta exposició, és la decoració pictòrica i escultòrica que per fi els arquitectes han sol·licitat. Bé, doncs, es pot assegurar que aquesta pintura decorativa és superior a la pintura de cavallet que ens és oferta al Palau de les

Arts Modernes i sobretot al Petit Palais, on França ha reunit les obres dels asos de la pintura més avançada..., avançada en el camí de perdició. Quin malson el que us engrapa en el Petit Palais! El Museu dels horrors. Sols alguns pocs escultors, Mallol el primer, es salven del naufragi. Però aquests són homes d'algunes gèneres anteriors als perpetradors de l'art anomenat "vi-vent".

El millor de l'Exposició d'Arts i Tècniques és l'"Exposition des Chefs d'Oeuvre de l'Art Français". És un èxtasi constant per al visitant poc o molt conecixedor o amador de pintura i d'escultura. Es tracta d'una exposició d'art francès de tots els temps, des del període merovingi fins als impressionistes. Gairebé tan important com aquesta exposició és la de miniatures franceses, la qual comprèn des del període carolingi fins a les acaballes del goticisme; s'ha obert a la Bibliothèque Nationale.

En quant a l'aportació d'Espanya a la gran exposició, tothom convé que l'esforç realitzat pel Govern en aquesta avinentesa ha estat enorme; més encara si hom recorda en quins moments tràgics hagué d'ésser empresa la construcció del pavelló espanyol.

JOAN SACS

LIBRES

BCU Cluj / Central University Library Cluj

J. BOFILL I FERRO: *El darrer llibre de Clementina Arderiu*.—DOMÈNEC GUANSÉ: “*La corda greu*”, de Carles Pi i Sunyer.—D. G.: “*La literatura catalana moderna*” de R. Tasis i Marca. — “*Al marge de la guerra i de la revolució*”, de J. Pous i Pagès.—LLUÍS MONTANYÀ: *Julien Benda, o l'esperit de contradicció*.—L. M.: *El Premi Nobel de Literatura*. — Jean Prevost. — M. M.: *La nova utopia de Wells*.—Virginia Woolf, “*The years*”. — PAU VILA: *Un llibre sobre Espanya*. — M. S.: “*Història de la literatura*” de Klabund.

EL DARRER LLIBRE DE CLEMENTINA ARDERIU

LA primera impressió de conjunt que dóna una lectura dels poemes de Clementina Arderiu, la més admirable poetessa que mai hagi tingut Catalunya, és la d'un fenomen espontani, d'alguna cosa que va desclont-se sense esforç, naturalment, amb un cert determinisme, amb una necessitat gairebé. La lluita de creació en què l'esforç de voluntat va elaborant les qualitats in-nates, tan albiradora en les obres d'altres poetes, i fins en alguns llur principal encís, és aquí ben poc visible. Aquests poemes se'ns presenten, amb llur gràcia tan peculiar, amb llur característic miralleig de colors i de llums, sense que ens decantim a suposar-hi cap mena de lluita ni d'esforç, ni, a manera d'un ésser natural, cap altra motivació que un expandiment del goig de viure o la voluptat del poeta en crear-los. L'esforç, necessàriament, hi ha d'ésser, potser aquella impressió de què parlàvem prové de l'habilitat a dissimular-lo; però hi és, certament, tan ben amagat que no traspua en el petit món vivaç i complet del poema. Com a conseqüència, una interrogació queda plantejada: La capacitat i el gust d'evitar la sensació de *métier* ¿són característiques de la poesia femenina? La poesia femenina ¿deriva més de l'alegria d'Ésser que de l'afany de Crear? Les dades més elementals de la psicologia femenina, i el record d'altres poetesses — Desbordes-Valmore, Cristina Rossetti, entre les més il·lustres — ens induiria a contestar afirmativament, i gairebé gosariem dir que la poesia femenina (amb excepcions, com, per exemple, la comtessa de Noailles) és un gènere literari a part, amb una retòrica ben específica, fins i tot amb certes predileccions mètriques.

Clementina Arderiu està, per tant, ben bé dins la línia de la poesia femenina, de la qual, si bé n'accentua alguns aspectes, com

hem constatat anteriorment, n'atenua d'altres. Per exemple, no hi trobem aquella preocupació del propi cos, tan freqüent en les poetesses, interferència en la poesia de la vanitat femenívola.

Algú ha dit que els poemes de la primera època de Clementina Arderiu recordaven certes cançons, cordialment líriques, de la joventut de Goethe. És una comparança ben justa, i que ens mena a fer notar el parentiu de la seva poesia amb la del neo-romanticisme posterior a Goethe, que justament s'inspirà en les cançons de joventut del gran poeta alemany. No podríem parlar d'influència, ans d'una retirada que potser la semblança del medi explicaria, una burgesia arborada de passió intel·lectual i amb un gran sentit nacionalista. Altrament cal comptar amb l'aportació de Maragall. Aquest poeta constitueix un cas d'originalitat i d'independència literària que costa d'apreciar en tota la seva magnitud. Un curiós anacronisme que dóna a una gran part de la poesia catalana posterior un no sé què de desplaçat en el temps, i fins en l'espai. No sembla que França sigui tan veïna, ni que faci gairebé cent anys de Goethe i de Novalis. D'altra banda, Guerau de Liost i Carles Riba signifiquen el trànsit a un altre moment de la literatura catalana. Clouen el neo-romanticisme català per tal com són els dos experiments literaris més pròxims al concepte clàssic de la poesia que hem tingut en el nostre país. Maragall és un tipus literari que quedaria bastant encaixat a Alemanya entre l'any vint i l'any quaranta; sembla més aviat un contemporani de Tieck, de Wackenroder o de Schelling, que no de Moréas, de Mallarmé i de Rudyard Kipling. És indubtable que hi hagué a Catalunya una supervivència del romanticisme, del més pur romanticisme, que persistia aquí quan ja era pertot arreu un moviment acabat o transformat profundament. Ultra Joan Maragall, ens vénen a la memòria immediatament algunes coses de Carner, i els poemes llargs de Josep M.ª de Sagarra — "El Comte Arnau", "El mal caçador" — aquests darrers potser únics per la factura i la sensibilitat en l'Europa contemporània.

Sigui per les raons esmentades, sigui per una mera coincidència, Clementina Arderiu fa pensar en una època "biedermaier" catalana, fa pensar en el món d'aquella burgesia il·lustrada i decantada a totes les belles arts, que es disposava a constituir un

gran poble després d'haver donat al món el tresor inexhaurible de Goethe. Per tant: romanticisme temperat, suau, lluminós; la casa, el *home*, en el sentit més ampli, amb tota la complexitat i pregonesa, com a motiu poètic insistent; una íntima, joiosa simplicitat en la dicció. La simfonia domèstica sona en Clementina Arderiu amb notes que deixen estranyes ressonàncies polivalents, que desperten ecos en les cambres més diverses i més secretes de l'esperit. La casa, el clos de la família, esdevé una cosa tan elaborada per la fantasia, tan exaltada a una existència més lírica, que contorba. Vibra tota ella, ressona, creuríem que vol tornar-se música només. Els mateixos perfils de les parets, de les motlures, de les portes, si la concreteu i procureu materialitzar-la, us els imaginariu desdibuixats per una mena de tremolor, emocional, diríem. En el carrer encalmat del suburbi barceloní, el vent es transforma en un ésser de forma humana, en un singular viant que llança el seu clam al cel. A les cambres, a les alcoves, us imaginariu que ha d'haver-hi un aire encantat, un aire expectant, que espera que les larves de somni que hi floten com unes noctiluques en un fons de mar, es congriïn tot d'una en un bell somni lluminós i musical. El mateix nom de la mestressa, endut per una revolada lírica, s'estructura en un bell poema, on les síl·labes brillen i guspíregen com diamants. I quan s'escau que la mort hi arriba (així en el poema "Presència de la mort", un dels més admirables que mai hagi escrit Clementina Arderiu) la mateixa mort no gosa trencar la beatitud domèstica d'aquella casa tota substància lírica, pura categoria poètica; pretén adaptar-se a la jocunda bonesa del medi, i oculta la seva negror indefugible darrera d'una cortina blanca, d'un raig de sol matinal, o d'una punta del coixí:

*Entre tanta llum,
qui l'endevinava?*

I el poeta ens ho va explicant amb els termes més planers, més casolans, d'una blanesa més de cada dia, que mai hagi emprat:

*Manyac entre el sol
de les deu tocaes...*

Aquí el motiu poètic de la casa, bàsic en la lírica de Clementina Arderiu, assoleix una amplitud i unes proporcions insospitades. Aquell petit món sembla voler reptar la Mort, i la Mort ha d'entrar-hi amagada, dissimulada sota alguna cosa clara i joiosa, perquè se sent impotent per a trencar amb la seva ombra sinistra el conjur d'aquella joia neta i dura com el diamant. Un moment sembla com si el poeta cregués que la Mort no prevaldrà contra aquell clos ple de llum matinal, de verds i roses delicats, d'ordre segur, de tendreses harmònicament conjugades. Però ve el desenllaç:

*Fou la galta pàl·lida
que em digué la mort.*

L'acompliment, a desgrat de tot, de la tasca inexorable, formulada amb una tan corprenedora simplicitat, el silenci que s'estableix després de la paraula "mort", on es prolonga terriblement el ressò de la sinistra paraula, planteja aleshores la tragèdia amb un joc agudíssim de contrastos.

A vegades Clementina Arderiu s'allunya d'aquest clos domèstic, i va pel món amb uns ulls àvidament oberts a totes les coses, però amb l'esperit frisant per exaltar-les a la pròpia noblesa. La bondat essencial d'aquella llum de casa l'acompanya onsevulla que vagi. I pot parlar de les coses més remotes, de les que sembla que encaixen menys amb el seu món, naturalment, senzillament, com parlaria de les cortines del seu balcó o de les flors del seu jardí. Tot el que Clementina evoca sembla portat a una vida més innocent, és voltat d'una llum d'irreductible puresa, i no hi sobtareu cap grumoll del fang originari. Així pot escriure aquella admirable "Cançó de la jove cortesana", en què el lliure joc de la sinceritat es resol en una fantasia verbal d'una tan digna i delicada ingenuïtat.

En la poesia de Clementina Arderiu a penes descobrirem cap influència literària de Carles Riba; i això no obstant, en l'enriquiment i la transcendentalització d'aquell món domèstic on respiren i creixen els poemes de Clementina Arderiu sobtariem la col·laboració secreta, silenciosa, de Carles Riba, determinada potser per la seva sola presència. No podem parlar, doncs, d'una

influència pròpiament literària, i d'altra banda tampoc d'una semblança o coincidència; són dos tipus de poeta més aviat divergents. La poesia de Riba s'agrada més de l'exegesi dels fenòmens vitals, és essencialment analítica, i ben hé dins d'aquella tendència a l'abstracte, a una mena de matemàtica, que han innovat en la lírica Rilke i Valéry; Clementina tendeix a la revelació intuïtiva, i, per tant, a l'amor de les coses concretes i vives, innocents. Altrament, hi ha un fenomen de formació literària que és comú a tots dos i que s'observa fàcilment llegint llurs obres en reculls que apleguin llur producció des de la joventut: en els primers poemes de tots dos hi ha una marcadíssima influència de models medievals: Edat Mitjana catalana, italiana, provençal. Després, a mesura que el temps va passant, s'alliberen gradualment d'aquell món una mica arqueològic, i s'orienten, cadascun en la seva direcció, vers escoles d'una modernitat decisiva. A desgrat de tot, aquella influència era a l'inici i alguna importància ha d'haver tingut en el traçat de la ruta. Entre aquests poemes de juvenesa de Clementina Arderiu n'hi ha de meravellosament reeixits, especialment alguns de tendència mística. Hi és ben palesa aquella mística cortesia, aparionament de la cortesia amb les més altes efusions de l'ànima, elevació de la cortesia a les esferes més transcendents, que és el tret característic del més pur de la poesia a l'Edat Mitjana. Clementina Arderiu interpreta perfectament aquest concepte, i ens mostra un sentit místic pregon i veritable, però alhora pulcre, contingut, ple de bones maneres, és a dir, occidental.

En l'estat intel·lectual, mig meditació mig somni, que un bon poeta determina en el lector sensible, entre la confusió de residus d'imatges purament plàstiques, d'elements musicals, i de ressons mig música mig forma, les idees es polaritzen al volt de tres nuclis principals, amb la resultant de tres grups d'idees que s'interfereixen i es combinen: les reflexions al volt de la impressió personal, subjectiva; les que es fan sobre el poema en ell mateix, com una cosa independent, en certa manera deslligada de l'autor i del lector; i tot el món de comentaris i d'esforços imaginatius per a refer la visió que tingué el poeta de les coses de què ens parla. Aquest darrer sector és el que més ens atreu i ens apassio-

na, potsar per la seva mateixa dificultat essencial, ja que la impenetrabilitat dels esperits és invencible. Quan un poeta ens parla, per exemple, d'una rosa, es desperta en nosaltres un afany ple de passió per veure aquella rosa que el poema ens posa a frec, però de la qual mai no podrem copsar el veritable color, ni la veritable forma, ni el veritable perfum. Un poema parteix de la tensió, per a realitzar-se, del poeta, però es forma veritablement en topar els dos corrents oposats: el que mou el poeta a revelar el seu món i el que impulsa el lector a penetrar-lo. A una banda queda, però, sempre, un marge d'inexpressat, que determina; a l'altra, un marge d'incopsable. I el que més apassiona romandrà sempre en el misteri. ¿Era més meravellosa la rosa que veia el poeta, que la que jo veig després d'haver-lo llegit? O ¿és la poesia que em torna meravellosa una rosa no menys vulgar que la que jo veig en el meu jardí? Llegir un poeta és com veure de lluny la costa d'un màgic país en el qual no podrem atracar mai, més seductor com més inabordable. Però no defallim, i ens lliurem a la voluptat insuperada d'imaginar-lo, de tractar de refer-lo. I sempre hi ha una impressió de conjunt que ens dóna l'obra del poeta i que situem al bell mig del món que la imaginació va creant, com un sol que tot ho fa viure i determina el contorn i la forma de les coses. I les coses del món de Clementina Arderiu jo les veig creades, il·luminades i precisades per l'alta llum de la Felicitat.

J. BOFILL I FERRO

LA CORDA GREU, DE CARLES PI I SUNYER

EL títol dóna una idea del to del llibre; de la sensibilitat i estat d'esperit que l'inspira. No hi ha sinó vibracions greus, profundes, ressons vellutats de violoncel. És un llibre que aplega el sediment de les hores més fecundes — fecundes pel dolor i per la inquietud — de les cogitacions del seu autor. No tot hi és escrit de fresc. La majoria de les pàgines — l'autor ho adverteix

en el pròleg — daten de temps. Només algunes han estat escrites durant les hores dramàtiques i tumultuoses que vivim. Llur unitat no prové sinó d'aquest to greu, que s'adiu amb aquestes hores punyents, en les quals el pensament pren “una intensitat més profunda i més humana”. I el seu autor voldria — ell mateix ho adverteix — que servissin per a demostrar que “som un poble que, enmig del torb, sent l'angoixa de les qüestions cabdals, i que cerca, en la dramàtica desolació d'un món en runes, el camí d'una regla moral”.

Llibre de perfeccionament espiritual, l'autor, segons declara, no pretén d'haver ofert un camí ni un guia. Més que un guia — diu — les seves pàgines són un esforç per a retrobar-se ell mateix. L'autor es revela, així, discret coneixedor dels propis límits. No: el seu llibre, on són agitades les qüestions cabdals de l'esperit humà, no és d'aqueixos llibres que deixen, amb unes quantes afirmacions dogmàtiques, satisfetes i tranquil·litzades les ànimes ingènues. El seu llibre és dels que inquieten i que fins entristeixen perquè no conclouen; perquè els grans interrogants no hi són mai contestats; perquè estimula el desig de saber i perquè només ens ensenya que no aribarem mai a contestar-nos el darrer per què.

Però estimem els llibres així, i fins la tristesa i la insatisfacció que deixen, pels panorames interiors que ens descobreixen, pels alts cims que ens assenyalen i vers els quals ens ensenyen a volar. Perquè ens fan comprendre la bellesa d'aquests cims i de llurs enormes solituds, i perquè ens fan sentir també, pel contrast, el valor de la companyia, l'acció fecunda de barrejar-se en les bregues humanes.

En realitat, l'autor no s'ha proposat altra cosa que contribuir a desvetllar aquests sentiments elevats, i encomanar, com a conseqüència, un daler de perfecció moral. Incapaç de dilucidar si el bé i el mal són en nosaltres mateixos o fora de nosaltres, sap, en canvi, que les úniques victòries que compten són les victòries damunt d'un mateix. I, de totes aquestes victòries, la victòria moral més important és, per a ell, la de vèncer en nosaltres el terror de la mort. Només — diu — serà forta i fecunda — i en

darrer terme útil, podríem afegir — la moral que aconseguixi dominar aquest terror de la carn al no ésser.

Definit així, el llibre podria semblar que ens guia vers un ideal estoic, de perfecció o, més concretament, vers l'ascetisme, sobretot si anotem les reiterades afirmacions de la necessitat d'ésser humil, per a ésser feliç, i del renunciament — renunciament a tot allò que és extern, banal, fugisser — com el millor camí de perfecció. Però més que els estoics i que els ascetes, en aquest camí de perfecció i de superació a la temença de la mort, potser el guia Montaigne.

Ponderat, reflexiu, fins relativista, massa humà per a acceptar com a ideal l'ascetisme, sent la mateixa grandesa de les caigudes, i té il·luminacions en les quals troba explicacions d'ordre metafísic — com la de l'instint de persistència de l'ànima en altres vides — a l'atracció meravellosa de la carn.

És, altrament, més aviat panteista, no sols per aquella explicació prudhoniana de l'eternitat reflectida en el moviment de les generacions que se succeeixen, ans, sobretot, perquè, enamorat de la bellesa del món, funda en el record, ja que no pot en la fe, tota una filosofia que li permet d'esperar, en un renaixement, o en una reencarnació, el retrobament de tot el que ha estimat. Hi ha així, en moltes pàgines, com un magne ressò, com la presència del "Cant Espiritual", de Maragall, sense aquella rectificació precaucionista de la darrera estrofa inútil o imbecil.

Però tampoc no és maragallià. Ningú no és més oposat a Maragall. No en té ni el fervor, ni la flama, ni la seguretat. Ell no fa gairebé sinó interrogar. El dubte el punyeix, el martiritza, li renova el turment de Hamlet. Tot i que no veu en la mort un alliberament, sinó que cerca només de conformar-s'hi, la incertesa del més enllà és al centre de les seves cogitacions, com en el monòleg immortal. Moltes de les seves pàgines semblen escrites davant la calavera empolsinada de Yorik.

Tot això no explica encara el llibre. Díficil, altrament, d'explicar, no sols per la seva densitat, sovint lapidària, no sols per la dispersió i per la insistència amb què els temes — matèria inesgotable — són repesos, ans perquè és lluny de formar un conjunt, d'encloure un sistema; perquè deixa la sensació que l'autor

no pot arribar mai al final de les seves reflexions. Ja hem dit, amb les seves mateixes paraules, que el llibre era només un esforç per a retrobar-se; esforç que a moments pren un aire de confessió. Tan fortament la personalitat de qui l'ha escrit hi traspua, que si mai algú vol arriscar-se a fer-ne el retrat psicològic, a evocar-ne la figura moral, haurà de recórrer, amb més profit que a cap anècdota, que a cap detall i dada biogràfica, a la rica pedrera que el llibre representa.

Les seves reflexions, més de moralista que pròpiament de filòsof, són, altrament, sovint esmaltades de sentiments poètics. Una nit meravellosa, d'un capvespre d'estiu, per exemple, fa que es preguntí: "¿No podria ésser, l'aroma torbadora, una forma sensible d'una consciència ignorada?" I un bell jardí, en una tarda d'hivern, després de la pluja, li fa exclamar: "Un jardí s'adiu, com un acord sonor, amb l'ànima."

És el mateix subjectivisme que l'impulsa a esdevenir naturalment líric. Molts fragments són ja veritables poemes en prosa. En realitat, tot el llibre és una obra de poeta i fins, a moments, sobta, en la seva dispersió i en la seva insistència, que el pensament i els sentiments que l'han inspirat, en lloc d'haver cristallitzat en aquicixes pàgines de prosa, ben tallada i translúcida, no hagin cristallitzat en uns quants poemes metafísics, dels quals el "Cant Espiritual" o el famós monòleg de Hamlet, ja esmentats, li haurien pogut furnir el model.

DOMÈNEC GUANSE

LA LITERATURA CATALANA MODERNA, de RAFAEL TASIS I MARCA. (Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.) — R. Tasis i Marca ha assolit d'oferir en les breus pàgines d'un opuscle un panorama molt complet de la literatura catalana moderna. Després d'un parell de capítols on fa sensible el nexce de la literatura antiga amb l'actual i de deturar-se una bella estona a detallar l'obra frondosa de Maragall, assenyala, sense esperit excessivament classificador i sota els epígrafs generals de poesia, teatre, novel·la, assaig i crítica, les orientacions i significat de l'obra dels autors catalans més destacats. Les preferències de l'autor de l'opuscle, les opinions que podrien resultar massa personals, són sacrificades a l'objectivitat informativa, al desig d'oferir una visió completa, comprensiva i justa del conjunt. Fins i tot, superant les passions del moment que es presta a tantes

animadversions i a tants exclusivismes, el seu esperit liberal li ha permès de redactar amb una absoluta imparcialitat aquest breu resum d'història literària. De dreta o d'esquerra, catòlic o comunista, hi són tots els escriptors importants amb llur pròpia significació, sense escamoteig de cap mena, única manera d'haver realitzat amb dignitat i eficiència aquesta tasca. Ho ha pogut fer així, tanmateix, perquè si és cert que, d'escriptors catalans, n'hi ha de totes les tendències; si n'hi ha que, en aquests moments, es comporten coratjosament i altres d'una manera vergonyant; si n'hi ha que són absents materialment i altres moralment; no n'hi ha cap que hagi gosat o decidit de passar-se a l'enemic: que tots resten fidels a l'esperit de Catalunya.

És clar que en un opuscle així sempre serà discutible la tria de les obres i dels autors inelosos. Cada lector una mica informat, segons el gust o tendència personal, tendirà a proposar-hi addicions o supressions. Més aviat, però, són supressions que no pas addicions el que hi caldria, ja que l'opuscle és redactat, si no amb esperit entusiasta, amb benevolència evident. D'addicions no hi manca sinó la de Carles Capdevila que, com a crític d'art, biògraf, assagista i evocador del vuit-cents barceloní, ha deixat pàgines molt intel·ligents; que ha escrit amb "L'amor retrobat" la millor novel·la catalana d'anàlisi i amb "El quart de la sort" un excel·lent acte de comèdia.

Si en general Tasis i Marca es mostra poc personal i, sobretot, no gens personalista en el seu treball, si fins accepta en les valoracions un criteri oficial, la seva personalitat, tanmateix, traspua en la manera de matisar aquest criteri i s'aferma en la definició d'obres que encara no han assolit una consagració definitiva.—D. G.

AL MARCE DE LA GUERRA I DE LA REVOLUCIÓ, de Pous i Pagès. (*Edicions del Casal de la Cultura.*)—La revolució no ha tingut gaires moralistes. Són molt pocs aquells que han parlat dels problemes plantejats per la revolució des d'un punt de vista desinteressat, de moralista. La majoria de les veus han estat i segueixen essent veus polèmiques, que defensen punts de vista de partit. D'ací llur destí efímer, moridor. Pous i Pagès, moralista de sempre, moralista en els seus articles, novel·les i comèdies, que troba en l'especulació moral la seva raó d'ésser com a escriptor i fins, en certa manera, la raó d'ésser de l'escriptor, és un dels pocs moralistes dels moments revolucionaris que hem viscut. No gens dogmàtic, més que intentar d'establir la doctrina d'una moral nova, la seva funció ha estat la de crític: crític sever, de vegades indignat, però sempre comprensiu, no negat mai a les reaccions humanes, per violentes o desorbitades que hagin estat.

Pel que més s'ha interessat a través de tots els seus parlaments, conferències i discursos, alguns dels quals, en ésser pronunciat, van tenir un gran ressò i una evident eficiència, és per salvar l'esperit, salvar les essències de la personalitat catalana; defensar el dret dels catalans i de ningú més que els catalans, a disposar del destí de Catalunya, i, com a conseqüència, a

crear la resistència suficient per a evitar que Catalunya esdevingués un mas robat a mans de quatre facinerosos acabats d'arribar, o el camp d'experimentació de les més bàrbares i infantils utopies d'un grup de delirants sense cultura... No va ésser certament la seva l'única veu que s'alçà en els moments de perill, però sí una de les més investides d'autoritat, per la ciència, l'experiència i els anys; una de les que amb més de coratge han desafiat els riscos. La còlera, una còlera magnífica, de gran estil, el fa prorrompre en anatemes contra els aprofitadors de la revolució, contra els nous rics, contra els judas, els malfactors, corbs i pirates de tota mena, que van caure, en els moments més tèrbols, damunt el cos nu, crucificat i sagnant de Catalunya. Era una còlera, però, generosa, sense rancor personal, prompta a convertir-se en una abraçada cordial, amplíssima. Era un eco de la mateixa Catalunya malmesa que parlava. I aquella veu amb ressons bíblics, profètics, va impressionar i remoure moltes consciències.

Aquelles pàgines tonants, aquell clam d'un esperit ferit i revoltat per les desviacions revolucionàries, i l'esperança que entre elles fulgura d'una vida millor, constitueixen, fins ara, algunes de les millors pàgines que ha inspirat el moviment revolucionari. Aquest estat d'inspiració, que no exclou lucidesa, sinó que l'afina, que fa endevinar el sentit ocult de molts actes, de molts gestos, de moltes paraules, es reflecteix en els períodes d'una prosa animada, viva, vigorosa, rica i castissa, que, sense complaure's excessivament en les cadències, té sempre un equilibri i un ritme que arrosseguen l'oient o el lector.

I això conforta. Perquè sembla que, en aquests darrers temps, el gust d'escriure, la voluptat d'escriure es perdin. Massa gent oblida que escriure i que parlar en públic és un art. Que l'escriptor és un artista. Més d'un cop haureu llegit aquella esgarrifosa afirmació segons la qual el que cal és "dir coses". Com si "dir coses", és a dir, descobrir, interpretar, trobar el significat del món, fos més fàcil que l'art d'escriure; com si aquestes dues funcions poguessin esdevenir insolidàries, com si les "coses" poguessin considerar-se com a dites, mentre no han trobat la forma que els creau. L'enorme impressió de molts dels discursos i conferències llegits per Pous i Pagès provenia precisament del fet d'haver trobat la forma d'interpretar, de dir allò que molts sentien. — D. G.

JULIEN BENDA O L'ESPERIT DE CONTRADICCIÓ

JULIEN Benda ha reunit en un volum, sota el títol de *Précision* (1) els articles publicats durant un període de set anys (1930-1937) en diverses revistes franceses, als quals ha afegit el discurs pronunciat al Congrés d'Escriptors per a la Defensa de la Cultura. En aquesta cinquantena de treballs, que ha classificat en set grups: Funció del *clerc*, Mètode, Literatura, Nacionalisme i Pacifisme, Comunisme i Coses de França, Benda tracta de determinar l'aplicació de la seva teoria del *clerc* — definit d'una manera dogmàtica en *La Trahison des Clercs* i d'una manera autobiogràfica en *La Jeunesse d'un Clerc* — a l'activitat política dels escriptors. Els textos que el formen, diu el seu autor, "han nascut per a respondre a una gran quantitat d'objeccions fetes a la posició que vaig prendre, aviat farà deu anys, en la meua *Trahison des Clercs* i m'han permès de precisar encara el meu pensament sobre diversos punts". Es tracta, en realitat, d'una mena de diari intel·lectual d'un escriptor que s'interroga contínuament sobre els esdeveniments i sobre la discussió de les idees. Llibre interessant com pocs avui dia en què les qüestions de la literatura pura han d'ésser ajornades en espera de torn, desplaçades per temes més peremptoris i d'un interès vital més immediat.

Julien Benda, d'ençà del llibre que el féu famós, reté l'atenció del gran públic i dels intel·lectuals. Filòsof agressiu, sempre amb les armes a la mà, és un polemista nat. És també un pensador que descobreix punts de contacte entre coses que no tenen relacions aparents; que estudia, amb una paciència i una tenacitat que fan honor al seu sentit sever del deure, l'encadenament estret

(1) Callimard. N. R. F.

de tots els esdeveniments de l'Univers i que es lliura a la contemplació de les coses eternes. Escriptor àgil i intel·ligent, té un estil que segueix una línia delicada entre la idea i la sensació. Ens plau la seva passió, la seva ironia (a més de *Belphégor* i d'*Ordination*, recomanem la lectura del seu llibre, no tan conegut, *Délice d'Eleuthère*, dictari de vacances d'un filòsof, en el qual, amb una gràcia exquisida, es deixa sorprendre indefens, en un vagabundatge de la seva raó inflexible, i ens permet d'entreveure la seva profunda humanitat), el seu furor de contradir i de contradir-se, el seu pessimisme transcendent unit a una vitalitat intensa. És, quan vol, un excel·lent humanista i ha donat proves d'un sentit agut de la història que no deixa de sorprendre en aquest impugador de les coses temporals. En Julien Benda es dona el cas d'un intel·lectual de raça, que difícilment es podrà reproduir.

Dues tesis principals es desprenen de *Précision*. Que l'intel·lectual pur pot servir els principis de llibertat i de justícia sense *traïr*. I que nacionalisme i *clericatura* (respectem la seva terminologia l'abast de la qual és prou conegut) són incompatibles. A aquests dos temes, que són els essencials del llibre i els que tenen avui més importància per a nosaltres, limitarem el nostre comentari. Cal dir que no n'exhaureixen l'interès. Es troben a *Précision* un cert nombre de remarques extraordinàriament justes i lúcides sobre la paradoxa del pacifisme integral; les falses pretensions morals de la ciència; la cèlebre noció de la inquietud; les relacions entre els universitaris i els homes de lletres; la baixesa del pensament reaccionari a través de Barrés i de Maurras; la mania redempcionista dels intel·lectuals, element permanent de la filosofia de *dretes*; la raó de l'adhesió circumstancial de Benda al comunisme, en la mesura en la qual aquesta doctrina política assumeix la defensa de les causes abandonades pel pensament liberal. Punts de vista, sovint discutibles, però d'una originalitat de pensament i d'una lògica evidents. Mai com en Julien Benda, antibergsonià declarat que, tot i defensar la raó contra els sentits i la filosofia contra l'art, viu i treballa en perpètua contradicció amb els seus propis principis, puix que es revela humà i sensible quan reacciona davant fets concrets i no contra

teories abstractes, no s'havia donat el cas de trobar encarnat allò universal en un escriptor tan personal.

* * *

L'autor de *La Trahison des Clercs* és un intel·lectual francès forsuat per l'afec Dreyfus, com ell mateix explica en aquell document social de primer ordre que és *La Jeunesse d'un Clerc*. Es tractava en el moment d'aquell procés famós, com avui encara, de lluitar contra els defensors d'un règim feudal en franca derrota. Els homes que dirigien la campanya a favor de l'acusat, ho feien convenguets que defensaven els mateixos valors intemporalment dels quals Benda s'ha erigit avui en campió. I afirmaven, com ell ho fa ara, que aquesta defensa era la de tota una tradició de civilització occidental. Julien Benda ha continuat *dreyfusard*, i és precisament en nom d'aquesta posició que ha emprès — amb una gosadia i un coratge que hem d'agrair-li i d'admirar, en aquest temps de defeccions inexplicables — el partit de la causa d'Etiòpia, del front popular francès i de la nostra.

El cas de Benda és patètic, perquè la contradicció és evident. ¡Llàstima que no la vulgui reconèixer, ell que ha escrit un assaig l'objecte del qual era de fundar la idea d'absolut sobre el principi de contradicció! A mida que els esdeveniments es tornen més revoltants i més peremptoris, Benda multiplica les seves infidelitats a la lletra — no gosaríem dir a l'esperit — de *La Trahison des Clercs*. En aquell llibre Benda denunciava el fet que molts intel·lectuals, sobretot Barrés i d'Annunzio, havien menyspreat les valors veritables de la intel·ligència per a posar-se al servei d'interessos materials; és a dir, que havien fet política, en el sentit baix i inintel·lectual d'aquesta paraula. I afirma que la tasca dels *clerics* és la de “pensar correctament i trobar la veritat, sense preocupar-se del que en pugni resultar per al planeta”. En nom de l'Esperit pur, hi condemna tot apostolat. Per contra, Benda, avui, no es desinteressa de la sort del món. I en els seus articles, en els seus discursos, en lliurar el seu missatge arrogant en defensa dels vexats i dels oprimits, dels assedegats de justícia i de llibertat, fa apostolat. Abans de reconèixer, però, el fracàs de la seva teoria, cada vegada malda per demostrar que és essent infidel

a la seva tesi quan millor la defensa. El fet és que Benda roman, malgrat ell mateix, fidel a un cert nombre de valors històriques i temporals i s'esforça per justificar-les quan les afirma eternes i d'acord amb la Raó. És la característica i la trajectòria de tot esforç humà vers l'absolut. En el fons Benda repeteix, amb un gran rigor de mètode, l'operació intel·lectual dels filòsofs del segle XVIIIe per la qual es tracta de conferir a idees condicionades per un moment determinat de la història, la mateixa dignitat que des de Plató i de la teologia catòlica hom ha conferit a les realitats eternes. Posició contradictòria que hauria d'ésser un exemple per als seus adversaris. Perquè per a un escriptor d'avui cap posició no és més confortable que el replegament damunt d'ell mateix, la torre de vori o, com diuen, la defensa intransigent de les coses eternes.

Quan l'esperit liberal de Benda ha reaccionat d'una manera implícita contra les seves teories i ha adoptat una actitud de franca adhesió a totes les causes nobles, els atacs han sovintejat. Hom li ha dit que ell també havia pres partit, que ell, el definidor de la puresa del *clerc* i de la seva obligada indiferència davant les coses materials, havia traït. Benda, amb la seva gran intel·ligència, es defensa valerosament, amb una lògica, una mica sofística, però tanmateix impressionant. Diu que els seus contraponents confonen la política baixament egoïsta amb la defensa de les valors morals més elevades, com són la justícia i els drets dels homes, els quals comprenen el dret de les nacions a viure en llibertat i de rebutjar la dominació a la qual voldrien sotmetre-les els nous règims feudals dits totalitaris. Benda, en defensar-se, sosté que l'intel·lectual està veritablement en el seu paper quan surt de la seva cambra de treball per defensar la seva voluntat de justícia i que això no té res a veure amb les tasques miserables de la baixa política. ("Aquesta crítica de l'Estat i de la Societat em sembla eminentment la funció de l'escriptor. *La Trahison des Clercs* es produeix precisament quan l'escriptor ha trencat amb aquesta funció i s'ha fet conformista.") I per reforçar el seu argument retreu l'exemple de Zola, el qual no traïa quan llançava a la cara dels animals de presa del seu temps el famós *J'accuse*. Com tampoc no traïa Anatole France, intel·lectual per-

fecte, quan ajudava i defensava Zola amb tota la força del seu gran talent. En *Précision*, Benda proclama que hi ha una doctrina política que l'intel·lectual té el deure de subscriure i és la doctrina republicana, en tant que garanteix els drets de l'home i els de l'esperit. Per això — diu — quan donem la nostra adhesió incondicional al govern legítim de la república espanyola, estem exactament dintre la lògica més estricta, la més orgànica de la nostra professió d'intel·lectuals.

La seva idea essencial és que el *clerc* té el dret, sense fer traïció a la seva elevada missió intel·lectual, d'acceptar l'Esquerra, o, per dir-ho amb les seves pròpies paraules: "El misteri de l'esquerra pot ésser rebut pel cleric." (D'acord amb la seva doctrina es podria objectar que l'intel·lectual, definit per ell, en general, pel seu únic vot de no ocupar-se més que de les valors que estan fora del temps, difícilment hauria d'estar en situació de rebre una mística particular.) Benda, que s'ha burlat sempre de la mania dels intel·lectuals de voler salvar el món, s'emociona davant la lluita d'Espanya contra els sublevats i els invasors, perquè la nostra causa encarna als seus ulls les úniques valors per les quals val la pena de viure quan es vol ésser digne del títol d'intel·lectual. El *clerc* que defensa principis eternals, com els de la Justícia i de la Veritat, no pot desconèixer que aquestes valors són les que proclamen les esquerres, mentre que les dretes propugnen valors de violència, de força i d'injustícia. "Els homes d'esquerra poden declarar llurs objectius, els de dreta no poden confessar-los." Benda no conclou, però nosaltres podem fer-ho per ell. No pot haver-hi intel·lectual autèntic que sigui de dreta. El *clerc* o és d'esquerra, o no és.

En el moment actual en què determinats escriptors francesos han triat el camí del feixisme, tot allò que hi ha de noblement representatiu en el país de Descartes, de Molière, de Voltaire, de Diderot, d'Hugo i de Zola, troba en la figura de Benda, filòsof de pura raça, la revelació de la tradició i de la invenció franceses, el campió digne de la cultura i de la llibertat.

* * *

L'altra tesi defensada per Benda en el seu darrer llibre (tema central, també, del seu anterior *Discours à la nation européenne*) és la pretesa incompatibilitat entre el nacionalisme — que ell confon deliberadament amb el sentiment legítim d'amor a la nacionalitat pròpia — i la funció de l'escriptor. Benda sosté que la idea de nació particular ha d'atenuar-se i, fins i tot, de suprimir-se, perquè pugui realitzar-se l'Europa que desitgem.

Voldríem mostrar-nos, en principi, d'acord amb el seu punt de vista, sense deixar per això de combatre'l. En aquests assaigs sobre nacionalisme i pacifisme, el dimoni de la contradicció continua inquietant el seu esperit. I Benda sembla complaure's a jugar amb l'equívoc. Feta la part d'aquesta confusió, a la qual ens referirem tot seguit, és un goig que reconforta el de compartir amb Benda les admiracions i els menyspreus que l'han decidit a llançar, enfront de la cega embriaguesa en la qual hem caigut, l'afirmació de principis, avui perduts, però inalterables i recuperables. Només caldria a Benda humanitzar els seus principis, massa elevats i purs, per a fer-los assequibles als homes en l'estat actual de llur civilització.

Nosaltres defensem la legitimitat d'un sentiment de nacionalitat destacada dintre l'Europa de civilització autèntica a la qual aspirem en la seva mateixa mesura. Els esdeveniments — experiència viva i pròxima per a nosaltres — ens donen avui la raó; contradiuen les seves teories d'una puresa gairebé inhumana. Voldríem subratllar el valor indispensable de les llengües nacionals, dintre de la unió — per ara utòpica — dels esperits. Prendre el partit de la sensibilitat com a font de comprensió mútua, al costat de l'imperi de la *religió de la claredat* que Benda voldria veure instaurat.

L'autor de *Précision* és un dels pocs europeus que conciben la importància de la saviesa i de la rectitud de les edats pretèrites, molt sovint superiors a la nostra, i que comprèn, per exemple, que només la categoria dels set pecats capitals, com a norma de la vida i del judici, val per tota la psicologia moderna. Els nacionalismes que Benda combat — i nosaltres amb ell, —

viuen justament d'aquells vicis: orgull, avarícia, còlera, enveja. Se'ns ha parlat de les forces tellúriques com d'un poder que aspira a tenir vigència i el qual havem de respectar. Aquestes forces terrenals — com diu el notable historiador J. Huizinga en la seva rèplica a Julien Benda — trobaren llur avaluació justa fa mil cinc-cents anys, quan Sant Agustí oposà la Ciutat de Déu a la ciutat de la terra. Se'ns repeteix fins a assaciar-nos, que el dret no és altra cosa que una modalitat de la força i que la força ha de dominar. Hom ha oblidat massa la diferència, assenyalada ja per Aristòtil, entre el rei i el tirà, i que *la dominació és dolenta en ella mateixa*. Tot això avui fa somriure; no és modern. Conceptes generals en els quals ja no creu ningú: justícia, veritat, llibertat, en tant que idees abstractes, formen un conjunt de divinitats periclitades. L'inventari romàntic que s'evoca sota el nom de forces tellúriques és atapeït d'idees falses. La civilització moderna, que es creu il·lustrada, és plena de supersticions. Supersticions tècniques i polítiques, com són la creença en l'eficàcia ulterior dels submarins, els creuers, la guerra aèria o química. Una edat futura qualificarà tots aquests mites de superstició pura, més perniciosa i més absurda que tots els amulets i els sortilegis del món antic. Aquestes supersticions modernes comporten sempre una part d'affectació i d'impostura. En el fons, no caiem en el parany. El dèspota, a la nit, quan es disposa al descans, comprèn per un moment tota la vanitat de la mentida en la qual es troba submergit. Ortega i Gasset, en *La rebelión de las masas*, es refereix a aquest pòsit d'insinceritat profunda que constitueix la part viciada de totes les preteses conviccions polítiques massa doctrinàries.

La porta d'entrada d'aquestes malalties públiques: superstició i insinceritat, és, per damunt de tot, el nacionalisme, pres en el sentit de sentiment excessiu i morbós, caricatura d'aquell altre sentiment sa i natural de sentir-se lligat a la pàtria nativa. El seu creixement desmesurat es deu als elements mecànics de la nostra civilització, a la facilitat de les comunicacions, a la publicitat i, sobretot, a l'organització social. L'autor de *La Trahison des Clercs* coneix prou bé aquestes fonts del nacionalisme que combat. Cada dia veiem com la perfecció de les organitza-

cions polítiques, socials i econòmiques ha donat per resultat una rigidesa de formes i forces socials que impedeix la lliure i total expansió de la cultura.

I passem a les nostres objeccions sobre el contingut del llibre de Benda. *Précision* propugna el retorn a una vida de l'esperit més senzilla, més veritable, més clara. Hem llegit amb un sentiment d'alliberació el repte que llança als falsos déus de l'època. "Digueu a Europa que no serà realitzada si no disminueix la seva valoració del món sensible ni modera el seu esperit pràctic." Cal "morir en la religió bàrbara de la invenció, de la creació i de l'originalitat", "rebutjar el desvergonyit culte del jo, la pitjor de les modes literàries". Afirmacions que podem subscriure en teoria, tot i considerant que representen un ascetisme cultural del qual les masses seran incapaces. No oblidem que sempre caldrà comptar amb una multitud d'esperit opac, que romandrà indiferent o hostil.

Benda anatematitza el domini íntegre de la sensibilitat. Ens exhorta a restaurar l'esperit apollini i a reivindicar la primàcia de la intel·ligència damunt la sensibilitat. Ens posa en guàrdia contra tot allò que sigui romanticisme i denuncia l'enemic en els "sectaris del pintoresc". "Els pobles s'afanyen per sentir-se en la part més irracional del seu ésser: raça, llengua, territori, llegenda... Us dic que és necessari destruir aquesta obra."

Coneixem les destrocés causades per l'esperit romàntic, empitjorades per l'actual racisme. Detestem la infelicitat retòrica de la sang i el sòl. Però si els pobles tenen en un recó de llur ànima una mica de coneixement íntim i d'amor secret els uns pels altres, és gràcies a les obres de la sensibilitat. Res no ens fa oblidar tant tot allò que ens separa de la raça germànica com un lied de Schubert, ni ens farà sentir l'ànima russa millor que Dostoievski i Tolstoi. Benda, com Goethe, fa una crida a la llum. Sempre ens caldrà, però, una mica de crepuscle.

Benda reprova com d'origen inferior tot sentiment de lligam a la nacionalitat particular i distinta. És per això que creiem trobar en la valoració que fa del principi "nació" una equivocació històrica. Benda contempla la gènesi d'una nació com un conglomerat més o menys fortuit condicionat per mòbils de crei-

xença de les propietats territorials. Quan — com diu Huizinga en el treball esmentat — la major part dels estats i de les nacions d'Europa s'ha format precisament en aquell "domini del jutge" que Benda defincix com "transcendent al tu i al jo" fonamentat sobre la idea d'una comunitat de justícia real. Aquesta *idea* de què parla Benda, era la idea sagrada d'una unitat de dret. La nació, en tant que sorgeix d'una idea de justícia, és de naixement noble. I si les nacions han viscut sempre, fins ara, de la violació del dret aliè, mai, en ocasions anteriors (com queda perfectament demostrat en *La Trahison des Clercs*) no han subordinat aquesta idea d'un dret general i inalterable a la noció d'imperi o de nació.

Benda vol obligar els intel·lectuals a un ascetisme que representaria la renúncia a tot allò que és la llar, la família i la pàtria. Ens cal esperar una mica encara. El nacionalisme que Benda avorreix és a punt d'esfondrar-se en el ridícul. No ens entristeixi el fet que les masses siguin avui intoxicades per sistemes temporals d'autoritat. Cal admetre la part, que no manca, d'esperit de sacrifici i d'amor. La naturalesa conserva els seus drets. És inevitable. Els egoïsmes col·lectius que Benda reprova no impedeixen el pensament en l'universaal, de la mateixa manera que no és necessari a l'individu desprendre's de tot allò que el lliga a la seva casa, als seus fills, a la seva terra, per a elevar-se a l'altura d'un deure públic o patriòtic. Benda s'aplica a desconèixer aquesta tensió polar que pot fer-nos nacionals i europeus a la vegada.

Si ell admetés, al costat del "nacionalisme" execrat com a voluntat perversa, la "nacionalitat" com a propietat natural i històrica que no podem ultrapassar, amb el seu complement sentimental de patriotisme sa, podríem esperar confiats l'adveniment d'una Europa nova sense el sacrifici impossible de les nacions que voldria imposar-nos.

Ja sabem que l'obra a realitzar no és, en primer terme, d'ordre intel·lectual. Es tracta de restablir una convicció moral. Reposar els principis ètics absoluts i inalterables que proclamen una Justícia per damunt de tot allò que és Estat, nació o política. Extirpar la creença blasfema en una moral subordinada a l'interès d'un poble o d'una classe. Confondre l'inventor miserable

d'aquella màxima segons la qual els Estats no han de conduir-se d'acord amb la moral comuna.

Heus ací la naturalesa ètica d'aquest defecte del nostre temps i la tasca que ens pertoca, justificativa del pessimisme profund amb el qual Benda cloïa *La Trahison des Clercs*. Amb un dret perfecte no ha sabut trobar, per acabar els seus treballs sobre aquest tema, una nota menys ombrívola que la paraula de l'Evangelí: *Cal que torneu a néixer*.

Tinguem paciència. El pèndol dels temps arriba a la fi de la seva cursa. Els excessos d'uns nacionalismes desenfrenats, àvids de conquesta, conduiran aviat les nacions totalitàries a l'absurd i al ridícul. L'exasperació nacional que ha portat fins al deliri esperits nobles serà útil a la idea d'Europa. Baixarà la febre. Els grans errors han passat sempre.

LLUÍS MONTANYÀ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EL PREMI NOBEL DE LITERATURA

Roger Martin du Gard, Premi Nobel de Literatura d'aquest any, si no és — com ha dit algú aquests dies — un dels més grans novel·listes francesos, n'és, almenys, un dels més purs. La seva discreció en els medis literaris, la seva actitud retreta, que fan la seva figura noble i simpàtica, han impedit, fins ara, la seva popularitat. El Premi Nobel i el de la "Ville de Paris" que li ha estat atribuït també aquest any, el faran cèlebre, potser a contrarcor. Martin du Gard és un home tranquil que mira viure els altres homes amb una simpatia condolguda. Com si temés perdre la seva felicitat, ofereix a la fortuna gelosa el seu gran amor pels homes i la seva resignació serena. Si és cruel amb els seus personatges, ho és d'una manera fatal, com el destí. És per això que el fons de *Les Thibault* (1), sèrie de novel·les guanyadora del Premi, està impregnat d'un pessimisme còsmic. Du Gard treballa amb

(1) Gallimard.

una mena de lassitud — els seus llibres, amb l'excepció de *Jean Barois*, són sempre de poca extensió — que es tradueix en una íntima fusió de l'esperit i la natura, en el sentiment d'un sofriment paral·lel de l'esperit i de les coses, del poder del fat damunt de nosaltres. La seva sensibilitat afuada desconfia d'ella mateixa. Tem els impulsos i el lirisme fàcil. En la seva obra, el dolor no s'arrenca els cabells: contingut, esdevé intensa tristesa. La concepció severa que té del seu art li dóna el menyspreu de la retòrica; només una eloqüència sorda anima els seus llibres. Els mots hi són simples, d'una simplicitat unida i vigorosa. No descriu per descriure. No busca el detall curiós, interessant en ell mateix, sinó aquell que revela o illumina un estat d'ànima nou. Roger Martin du Gard, l'obra del qual és seguida amb simpatia i admiració pels intel·ligents, posa en pràctica allò que, segons Duhamel — personalitat semblant, per oposada, a la seva — és la finalitat i la raó mateixa de l'art del novel·lista: "Contemplar el món i els homes, imitar els objectes de la contemplació, posar de relleu les alineacions i els lligams susceptibles d'illuminar allò que hi ha de més secret i de més característic en aquests objectes."

Roger Martin du Gard va néixer a París l'any 1881. La seva primera novel·la, *Devenir*, va publicar-se l'any 1908 i és considerada pel seu autor com un treball d'aprenentatge, com una de les experiències que l'han portat a la realització de *Les Thibault*. Escrivé després dues novel·les que destrueix en manuscrit. Publica més tard *L'un de nous* (1910), l'edició de la qual recull i destrueix també, passats alguns anys, induït per un concepte rígid d'exigència envers ell mateix. L'any 1913 surt a la llum *Jean Barois*, novel·la en la qual descriu l'odissea intel·lectual d'un jove burgès del 1900, que travessa gairebé simultàniament una crisi religiosa i una crisi política i que no pot suportar totes les seves desil·lusions. L'ambient del modernisme, l'atmosfera de l'afer Dreyfus, reviu en aquest llibre a la vegada extens i no gaire segur d'ell mateix, que és, essencialment, la novel·la de la lluita i dels malentesos de dues generacions a l'època d'aquell procés que començà la consciència del món. (Martin du Gard ha estat sempre, per dir-ho com Benda, un *clerc* d'esquerra.) Mobilitzat l'any 1914 resta al front durant els quatre anys de guerra. *Jean Barois*, pu-

blicat l'any 1913, no va tenir, doncs, més que un any de temps per a ésser conegut, abans que una generació nova reemplaçés l'anterior. De teatre, té dues farses rurals (*Le Testament du Père Leleu*, representada per Jacques Copeau, l'any 1920, i *La Gonfle*, 1928), i un drama, *Taciturne*, extret de la seva narració *Confidence Africaine*.

Els set volums de *Les Thibault* (*Le Cahier Gris*, *Le Pénitencier*, *La Belle Saison*, *La Consultation*, *La Sorellina*, *La Mort du Père* i *Été 1914*) aparegueren del 1922 al 1937. Els primers volums es publicaren amb regularitat fins a l'any 1929. Llur aparició s'interrompé aleshores durant prop de vuit anys. Quan els tres darrers volums foren editats, a començaments d'aquest any, hom pogué veure que l'autor havia esmenat lleugerament el seu propòsit i que havia renunciat a anar més enllà de la guerra del 1914, límit que Jules Romains sembla voler audaçment ultrapassar en el seu cicle admirable, *Les Hommes de Bonne Volonté*. *Les Thibault*, novel·la d'una família contemporània, és, com *Jean Barois*, el llibre d'una formació, la de tres adolescents que esdevenen homes en el moment precís en què el món va a esfondrar-se a llur entorn. Llur destí és cruel. Jacques, sucumbeix estèrilment en una gesta absurda d'objector de consciència. Antoine serà un gran metge burgès, però mai un reformador com es proposava. Daniel trobarà la mort al front o sobreviurà com un artista, com un pur diletant sense conseqüències. El cicle de *Les Thibault* acaba amb *Été 1914*, sense conclusió. Martin du Gard anuncia, però, un epíleg que "donarà a l'obra el seu acabament".

Novel·lista agosarat no recula davant cap ambient ni cap situació. Descriu els més difícils, els més arriscats, sense complaença, amb una mena de fredor experimental. Du Gard segueix la tradició dels naturalistes francesos, com es pot veure, sobretot, en la petita novel·la *Vielle France*, plena de satíriques i profundes observacions sobre la vida als medis pagesos, requisitòria implacable contra els representants rurals d'una societat condemnada a mort.

René Lalou diu de Martin du Gard que "és el testimoni del triomf de la vida, que dura a través dels fracassos patètics i de

les precioses victòries dels homes i de les generacions". Amb tot, la conclusió que es desprèn de la seva obra no és gaire encoratjadora. Podríem resumir-la dient que l'Univers escapa totalment a la nostra intel·ligència i que els grans conflictes en els quals l'ànima fóra temptada de prendre partit amb passió, són en definitiva simples remolins a la superfície d'un Occà absurd. Així, doncs, la posició moral d'aquest autor fóra de creure que cal obrar com si la consciència pogués algun dia exercir algun poder temporal. Que val més servir l'esperit sense esperança que no aprovar les seves contínues derrotes i la seva inferioritat palesa. Que el privilegi de l'espècie humana és de jutjar la realitat i de no acceptar idealment tot allò que es veu obligada a acceptar en la vida pràctica. Aquest és l'únic idealisme que pot haver trobat en l'obra amarga de Roger Martin du Gard el Jurat d'Estocolm, el qual ha de premiar, d'acord amb el desig del seu fundador, "l'obra més alta en el sentit idealista" que produeixi la literatura universal. — L. M.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

JEAN PREVOST, novellista, assagista i traductor remarcable de poemes que, amb la seva darrera novel·la *Le sel sur la plaie* aconseguia una duresa gairebé stendhaliana, acaba de publicar a les edicions de la nrf. una altra bella novel·la, *La Chasse du Matin*. Aquest llibre representa, dintre l'obra de Prevost, un esforç vers la comprensió, amb una mena de desencís amargat i coratjós alhora. La generació posterior a la guerra, de la qual l'autor de *Plaisir des Sports* fou un dels representants més típics, arribà a la maduresa en una època en què la vida era fàcil i es produí massa sovint d'una manera insuportable i inhumana. Molts dels homes que hi pertanyen no han pogut resistir l'acció doblement corruptora de la prosperitat i de la crisi. Per contra, la generació que avui entra en lluita es troba al davant d'una situació penosa i indecisa. És la seva història la que Prevost esbossa en *La Chasse du Matin*. El llibre comença en una platja, amb unes escenes entre joves banyistes. Llurs converses tenen tot l'ardor característic dels adolescents d'avui, llur ironia, llur brutalitat, llur llenguatge i llur concepte singular de l'honor. En el moment de la partida per a aquesta cacera del matí, molts d'ells tenen grans esperances, malgrat saber per endavant que arriben a un món en el qual els serà molt difícil de realitzar-les. L'heroi del llibre és Roger Dannery, arquitecte que es lliura a la política, amb una gran ambició aviat decebuda. Enfront d'aquest personatge l'autor posa Crouzon, protagonista de *Sel sur la plaie*, diputat intel·ligent i apassionat que aviat es constitueix en cap d'aquell grup de joves amics. Després d'aquest començament esplendo-

rós, vora la mar, enmig de la joia física, el plaer dels esports i les lluites i discussions amicals, la vida es va estrenyent a llur entorn. Crouzon funda un diari—amb aquest motiu Prevost escriu unes pàgines molt interessants i vivents sobre el periodisme—i troba la mort en el curs d'una manifestació popular en protesta d'una campanya considerada adversa a les aspiracions obreres. Dannery, revoltat i excedit, abandona definitivament la política i es dedica a la seva professió. Es casa amb una dona exquisida, construeix una caseta al sol, té un fill. Treballa per un ordre veritable i ideal, en el qual els homes es lliuraran a tasques admirables i simples i seran protegits per tal que puguin accomplir-les. Podria ésser, però, que un dia no masa llunyà, la revolució o la guerra—aquestes ones periòdiques de folia, de violència i de sang que sotraguegen els pobles i que avui traspalsen el nostre fins a les seves arrels més profundes—foragitin Roger Dannery del seu claustre i de la seva felicitat plàcida. La Cacera del Matí acaba amb una calma una mica amarga, amb molts renunciaments a l'horitzó, però amb una resignació, sorprenent i commovedora, a les seves limitacions.—L. M.

LA NOVA UTOPIA DE WELLS

A Anglaterra tornen a estar de moda les fantasies cosmològiques derivades de Verne. La publicació del llibre de Wells *Star-begotten* (Chatto and Windus) coincideix amb la d'una novella d'Olaf Stapledon que duu un títol semblant: *Star Maker*. Stapledon havia donat una primera mostra de la seva vívida imaginació en un altre llibre de tema còsmic: *Last and First Men*, molt més "localista" que la seva última novella, ja que només es referia a l'home i al sistema solar, mentre que *Star Maker* tracta d'una guerra universal interplanetària.

Wells imagina la possible influència dels habitants de Mart sobre els cromosomes humans, mitjançant les misterioses radiacions còsmiques, i la creació d'un nou tipus d'humanitat, més lúcid, fort i serè: una nova versió de l'*Übermensch*, però no tan ambigu, més net de la "barrija-barreja oriental" de què un dels personatges de Wells acusa el superhome de Nietzsche.

Star-begotten, ben mirat, no és sinó la transposició en el pla novel·lístic de les elucubracions històriques, científiques, socials, polítiques, que trobaríem en recents assaigs de Wells: *The Work. Wealth and Happiness of Mankind* i *The Open Conspiracy*. No és pas una novella que pugui ésser titllada d'"escapista". L'autor hi revisa, amb feliç concisió, els problemes d'avui, tot allò que angunia els homes "raonables i civilitzats, els quals viuen sota la impressió d'ésser uns aficionats en un vaixell que s'enfonsa". Emmiralla el caos espiritual, social, econòmic i polític contemporani — que un dels personatges de la novella compara al període de la guerra dels Trenta Anys — i somnia, a través dels diàlegs dels protagonistes (un escriptor, un metge i un explorador científic), l'adveniment d'una edat d'or, d'una Arcàdia mecanitzada però harmoniosa, la Pax Mundi d'una humanitat adulta a la fi,

“de ment dura i clara”. Els elets dispersos pel món, els “engendrants d’estrella”, en un moment donat ocuparan totes les posicions importants en el camp científic, mèdic, mecànic, administratiu, evitaran que “el Ximple Mitjà — Demos, *Homo pseudo-sapiens* — segueixi delirant, engrapant avarament i destruint”, i encomanaran a llurs subordinats la visió redemptora. “No serà cap revolució — comenta Keppel, l’home de ciència. — Serà millor cosa que una revolució. Una revolució no és sinó un capgirament social. ¿Què és una revolució, en realitat? Es produeix un creixent desequilibri de classes o de grups, el centre de gravetat es decanta, el rai matusser es capgira, i queda de cara amunt un costat diferent de la vella andròmina. Això és tot el que hi ha en una revolució. No és pas d’una revolució que jo parlo: és una altra manera de viure i comportar-se; és l’alba d’un nou dia”.

Però el mateix Keppel reconeix la impossibilitat de dibuixar amb trets precisos la nova Utopia. Si la hipòtesi és que els superhòmes venidors seran d’intel·ligència més sòlida, més equilibrats i assenyats que nosaltres, ¿com podríem insinuar les nostres imaginacions en llur ment, i anticipar allò que pensaran i faran? “Si les nostres intel·ligències fossin tan poderoses com les d’ells, ja bastiríem llur món de seguida.” Així i tot, anticipa detalls més o menys perfilats. Ens pinta un món sense problemes (que recorda la dita de Francesc Pujols: “Vindrà un dia en què els catalans, quan vagin pel món, ho trobaran tot pagat”): l’aspra natura dominada, desxifrat l’enigma de la propietat i el diner, un cos bell i vigorós, una indumentària més rica i variada que la nostra, una nova decoració, una nova arquitectura, una nova música. Heus ací el món que plasmarien, amb llur “conspiració oberta”, els superhòmes nats d’una fecundació còsmica. Un món nou? Potser no tant com sembla. Coneixent les idees de Wells, gairebé diríem que no és sinó el món de la prosperitat nord-americana d’abans de la crisi, el paradís ianquí anterior al 1929, lleugerament retocat i vist amb vidre d’augment. Així com el somni daurat d’Arnold Bennett era el pompàtic hotel de luxe (descriu amb trèmula admiració en una de les seves últimes novel·les, *Imperial Hotel*), Wells, en els seus assaigs recents, “veu el món com un vast magatzem de seccions innúmeres, i evoca la

múltiple activitat d'aquest formiguer humà, des dels empaquetadors i minyons missatgers de la planta baixa, fins a la dama de moda que es fa maquillar el rostre a l'últim pis". Ben cert, com han remarcat el marxista Mirski i el catòlic Dawson, el gran heroi modern, per a Wells, és el superhome econòmic: Ford, Rockefeller, Pierpoint Morgan, Alfred Lowenstein. La seva Utopia seria regida per una tecnocràcia.

Però hi ha alguna ombra en aquesta tranquil·la fe del progressista illimitat, utopista. Endeveineu en les seves doctrines un fons d'íntim descoratjament, una vacil·lació, al costat d'una viva esperança. En aquest sentit és singularment reveladora una de les últimes escenes de *Star-begotten*:

"Davis s'estava assegut, molt pensívol.

"— Keppel — va dir tot d'una: — ¿creieu realment tot això, totes aquestes coses sobre la gent futura? ¿O bé és que només parleu per parlar? Digueu-m'ho clarament. ¿Esteu segur que el món, després d'uns quants decennis turbulents, d'una generació, a tot estirar, recobrarà la salut?

"Keppel va romandre un moment callat. Després digué:

"— No.

"— Hum! — féu Davis. I després, en una intuïció ràpida: — Però, ho creieu impossible?

"Keppel somrigué amb el somriure d'un follet, amical i maliciós alhora.

"— No — repetí amb igual convicció: — tampoc ho crec impossible."

M. M.

VIRGINIA WOOLF. THE YEARS. (THE HOGARTH PRESS). — Aquesta novel·la ha estat comparada als grans llibres nats sota el signe, sota l'obsessió del Temps: *The Old Wives Tale*, de Bennett, la llarga *Forsyte Saga*, de Galsworthy, *Cavalcade*. Però, com ha observat justament un crític, cal fer aquestes comparances superficials com una simple indicació del fet que la consciència del Temps és un tret característic de la nostra època. Si una famosa campana londinenca marcava implacablement el ritme d'una altra celebrada novel·la de Virginia Woolf, també en *The Years* hi ha un acompanyament inalterable de rellotges, les hores de vegades hi esdevenen dramàticament perceptibles: "El toc de l'hora omplí la cambra; suaument, tumult-

tuosament, com si fos un vol de blans sospirs que s'apressessin l'un damunt de l'altre, però amagant alguna cosa dura. Lady Pargiter comptà. Era tard."

Però és ben cert el que escrivia Scott-James: de totes les impressions del trànsit del temps, evocades amb l'art subtil, admirable, de la novel·lista de *The Years*, dels canvis externs o dels canvis íntims en el pensament i el costum que dibuixen una època, no n'hi ha cap de tan melangiosa en l'obra de Virginia Woolf com la d'aquelles cases que un dia foren plenes de vida i que, després, romanen buides, fredes, la transició "no pas deguda a l'Esperit de l'Època, sinó a la successió de les morts i a la dissolució de les famílies i al fat de tota carn en tots els temps". Una de les pàgines memorables de *To the Lighthouse* és precisament l'evocació de la casa deserta dels Ramsay, abandonada a la curiositat insistent dels "brins d'aire" com a uns esperits maliciosos.

En aquest món fluent i esvanívol, el caràcter dels personatges que evoca l'autora de *The Years* té una rara fixesa. Virginia Woolf no creu, com Proust, en un "jo" radicalment inestable, canviant: els seus personatges revelen "la més gran tenacitat a ésser sempre ells mateixos". Però hi ha afinitats innegables entre aquest món i el de Proust: és una vida viscuda gairebé sempre en el record, talment que ha pogut dir-se d'aquest llibre que el present hi és sempre el passat; i també hi trobaríem la mateixa esterilitat social del món de Proust, que escandalitzava els moralistes. Cert: la majoria dels personatges de *The Years* no treballen: "lloguen cases, visiten els seus agents de Borsa, o van a reunions, sopen, parlen, es casen primmiradament — però no tenen projectes, giravolten indolentment com en un cercle."

Hi ha moments, però, que els mateixos protagonistes tenen consciència d'aquesta futilitat, d'aquesta repetició buida i inútil. Llavors hi ha com un moment d'angoixa metafísica, un crit pascalià. Així l'escena de *The Years* en què, mentre els altres parlen, Peggy obre un llibre i llegeix aquests mots: "*La médiocrité de l'univers m'étonne et me révolte... la petitesse de toutes choses m'emplit de dégoût.*" Però aviat les figures de Virginia Woolf s'enfonsen novament en llur món de somnàmbuls, en el que algú ha anomenat "l'embolcall mig transparent de la vida". M. M.

UN LLIBRE SOBRE ESPANYA

EL títol d'aquest llibre (1) desvetlla, en veure'l, una viva curiositat. Un estudi d'Espanya per autors holandesos convida a la lectura. Serà un llibre documental, serè o apassionat? ¿Serà un llibre d'informació lleugera, improvisat davant l'esquer de l'interès del públic europeu i americà pel drama espanyol? El nom de l'autor, o més ben dit, dels autors, no ens orienta de moment perquè no l'hem trobat fins ara dins el cercle dels nostres estudis, tot i que un fullejjament ràpid del llibre i una lectura de l'índex ens permeten de comprovar que es tracta d'una obra de base geogràfica. Aviat, però, ens adonem que, malgrat destinar prop de tres-cents pàgines a qüestions de geografia hispànica, els autors del llibre no deuen ésser geògrafs. Els capítols geogràfics són més descriptius que explicatius, i la informació — que a manca d'una bibliografia orientadora s'endevina a través d'algunes cites inframarginals — és de segona mà i endarrerida d'un quart de segle. Hom pot dir que la base expositiva de l'estudi de conjunt del país és inspirada en els llibres d'Antonio Blásquez i de J. Palau Vera, obres meritíssimes pel temps en què es redactaren, ja que aleshores, fora dels escrits de Torres Campos (1895) i del "Resumen fisiogràfico de la Península Ibérica" de Dantín Cereceda (1912), no hi havia altres treballs de valor científic ni de conjunt ni monografies, com no fes en el camp geològic. Per cert que, àdhuc a través de les planes d'aquest llibre holandès, hom veu com són vives i plenes d'instruccions geogràfiques les planes del Manual Escolar del nostre malaguanyat Joan Palau Vera. Sens dubte, els senyors Gescher, si haguessin estat geògrafs de professió, no haurien descone-

(1) B. H. et F. M. Gescher: "L'Espagne dans le monde", traduit de l'hollandès per J. Van Asbroeck. Volum en octau allargat de 350 pàgines. Ed. Payot. París, 1937.

gut almenys els tres volumets del Manual de L. Martín Echevarría, "Geografía de España" (1928), l'aplec d'estudis d'E. Hernández Pacheco, titulat "Síntesis fisiográfica y geológica de España" (1934) o bé el volum VII de la Geografía Universal de Vidal de la Blache i L. Gallois amb un bon estudi geogràfic de Max Sone sobre la Península Ibèrica (1934), en el qual Espanya és estudiada amb amplitud i amb acompanyament d'una bibliografia de les obres essencials per a un coneixement geogràfic de primera mà del país.

"L'Espagne dans le monde" no és, doncs, un llibre de geografia en un sentit fonamentalment científic, ni els autors, pel que sembla, tampoc no es proposaven de fer una obra d'aquesta mena. Quan en acabar la lectura hom tanca el volum, s'adona que el que ells volien era presentar un país, que sens dubte concixen personalment, tractant-lo amb simpatia, però també amb imparcialitat.

Els senyors Gescher deuen ésser persones d'una cultura general per damunt del nivell mitjà europeu i amb un bon bagatge lingüístic. Aquesta qualitat s'endevina a través de fragments transcrits de diversos idiomes, en els resums i en les traduccions de les obres castellanes que han llegit i especialment en les digressions etimològiques en les quals de tant en tant es complauen.

Aquesta formació personal, la visió pròpia d'un país al qual s'han afeccionat i una traça a exposar els temes fan que el llibre sigui clar, atractiu i orientador. La part dedicada al problema agrari és un bon resum, ben comprensiu, de l'esforç fet per la República per tal d'endegar-lo; imparcialment són exposats els obstacles d'ordre financer i d'oposició senyorial que dificultaven una ràpida solució del problema. Els altres capítols de caràcter no geogràfic, així com certs subcapítols que no tenen tampoc aquest caràcter, solen ésser desiguals. Les qüestions sovint hi són tractades amb imprecisió o lleugeresa, la qual cosa fa suposar que són degudes a una altra ploma que les de tema geogràfic. Hi ha inexactituds històriques, com quan, referint-se als canvis de govern sovintejats durant el segle XIX, es diu que aquests canvis "accentuen els desordres polítics a través dels quals les "proclamations de la 'République'" alternen amb les "Restau-

rations" (pàg. 26). En canvi, amb fina percepció, els autors parlen de la política centralista i escriuen que, en escollir Felip II Madrid com a capital, aquesta localització permeté "a la "Meseta" de dominar les regions perifèriques. El poder central d'usurpació continental, no comprengué gaire les qüestions marines i les negligí". Així en les pàgines del llibre es troben sovint juxtaposats conceptes i descripcions molt encertats al costat d'exposicions confuses o de fets erronis. Hom diria que és una obra feta a base d'una bona informació — de vegades, però, no posada al dia — i de retalls de premsa; o bé que el seu cos, la part geogràfica i econòmica, ja estava preparada, i per tant ben pensada i ben treballada, i que la part històrica, política i social ha estat improvisada per tal de donar al públic un llibre sobre Espanya, ara que la tragèdia plana damunt d'ella. Sens dubte el capítol que es ressent més d'aquesta precipitació és el darrer, "L'evolució política actual". Evidentment, és un capítol de circumstàncies, quasi periodístic, puix que s'escrivía encara el juny d'enguany. Una manca de matisació en la cronologia o en l'exposició dels fets des de l'adveniment de la República, a causa d'una informació deficiente per partidista o per incompleta, fa que no siguin justos certs conceptes o que s'exposin fets erronis, com, per exemple, la mort del cardenal arquebisbe de Tarragona a mans d'una munió de partidaris del Front Popular (pàg. 341). Com és sabut, el doctor Vidal i Barraquer, que des que dura la guerra ha residit a Itàlia (a Roma, a Florència, etc.) fou posat en salvament per homes del Front Popular. La forma que els autors tracten els esdeveniments recents no és tan equànime com en les pàgines anteriors del llibre, sens dubte per les raons abans exposades. Altrament, no s'explicaria que hom fes tants retrets al poble per certes incidències doloroses esperonades per la revolta militar, quan en el capítol "Població i vida social", per excusar certes atzagaiades populars del 1931 i del 1936, afegeixen els autors: "cal tanmateix fer remarcar que la caiguda de la reialesa en altres països ha provocat generalment una revolució que prengué proporcions catastròfiques" (pàg. 174).

Per la conveniència que aquest llibre s'expandís pel món i ajudés a comprendre millor Espanya, fóra bo, per a servir millor

la veritat històrica, que fos revisat acuradament i refet el darrer capítol amb una documentació més seriosa i més ben interpretada.

Afegirem, per acabar, que Catalunya és el territori d'Espanya menys ben conegut dels senyors Gescher: no sabem si perquè no coneixem la llengua o perquè no hi han fet estada. El molt parlar de separatisme permet de suposar que la coneixença política i social que manifesten del poble català és feta a través de certa premsa castellana.

En resum: un llibre escrit amb simpatia, però amb errors d'informació, que en general no desvirtuen el bon servei que pot fer als estrangers que vulguin situar-se per a comprendre millor Espanya i el seu drama.

PAU VILA

LA "HISTORIA DE LA LITERATURA" de KLABUND, que acaba de publicar l'Editorial Labor traduïda al castellà, no és un manual, o almenys no és un manual de consulta, d'aquells on hom troba perfectament ordenades les dades essencials de la ciència que vol conèixer, i els judicis que l'experiència del temps ha donat com a més segurs i més definitivament establerts sobre les matèries que tracta. El manual clàssic és un índex complet de totes les coses essencials de la branca que toca: un esquelet que serveix d'aguant a tot un ordre de coneixements; però alhora, si el manual és bo, el lector sap que pot esmentar a tot arreu qualsevol dels judicis que hi troba, segur que, si no passarà per gaire original, tampoc no detonarà ni en l'ambient més exigent. Ara bé, aquell que volgués fer aquesta experiència amb cites tretes del llibre de Klabund s'exposaria una mica. L'autor ens hi dona opinions sovint molt personals. El pròleg ja ens ho fa saber, i així no podem donar-nos per enganyats. L'autor procedeix per intuïcions, per llampecs que il·luminen només el temps d'un tancar i obrir d'ulls, i que d'una manera ràpida ens fan veure una fisonomia de conjunt d'un autor, d'un període o d'una literatura. Sovint reïx completament en aquestes impressions, que ens situen de ple dintre de l'ambient peculiar, personal, d'un temps o d'un escriptor, el fan reviuir no se sap ben bé com, i en deixen una imatge que el lector tindrà sempre present, fins quan arribi a conèixer més pregonament aquella matèria. Però aquest procediment té els seus perills. Un d'ells és el de no donar la imatge prou exacta. L'impressionisme té això, i més encara perquè el perill d'unes afirmacions massa categòriques, típic del manual, esdevé més greu quan l'afirmació no recau en una característica essencial, sinó en la que s'ha triat com a més suggestiva. A més, aquestes afirmacions

agudes i suggestives, filles de cops d'all ràpids, d'intuïcions brillants, tenen l'inconvenient que per força han de prescindir d'innombrables aspectes, secundaris potser, però que són els que formen l'ambient dintre del qual aquelles afirmacions tenen llur realitat. Deixades anar, prenen camins insospitats, i a voltes arriben molt més enllà del que l'autor voldria. Quan l'autor parla, per exemple, de la cultura grega, ve a dir que ella inaugura unes característiques que encara són les de tota la cultura d'Europa, i defineix (pàg. 45) aquesta "característica bàsica de la cultura occidental (de aquí que todos los que hoy poblamos Europa seamos todavía... griegos): *el hombre no significa nada, la obra lo es todo*. Lo contrario que en el oriente asiático, donde la obra no es nada y el hombre lo es todo" (subratllo jo). I afegeix el comentari de com Homer desapareixia darrera la seva obra. Però més avall (pàg. 150), en ocasió d'una enumeració brillant, diu: "...Shakespeare es el genio del drama, como Li-tai-pe lo es de la lírica, Dostoyevski de la novela, Homero de la epopeya y Dante de la alegoría. Pero a todos ellos sobrepuja un alemán, Goethe, *cuya vida ha sido la obra literaria más perfecta que jamás haya sido vivida*." Heus ací com Goethe queda exclòs sense remei de la cultura occidental, per la relació entre dues afirmacions massa simples. No diré que aquest resultat insospitat no pugui tenir els seus aspectes alligoadors, però és evident que l'autor no anava per ací. Ara, és clar, aquesta mateixa brillantor simple de les afirmacions, i l'art amb què sovint són produïdes les síntesis, fa que el llibre prengui interès, apassioni el lector, li faci posar atenció, no sols en els autors i les obres, sinó en els problemes de la crítica i de la història literària: el pròleg ens ho indica, i és evident que una de les qualitats del llibre és aquesta. L'autor ens dona sovint excel·lents i personalíssimes visions crítiques, sempre d'aquesta manera ràpida i brillant. És clar que no li podem exigir que tingui un criteri personal sobre tots els autors i les obres de què parla; però ell no sempre sap deixar a temps la seva manera incisiva; llavors això el priva de refugiar-se en l'opinió consagrada—com fan els manuals—i el porta a caure en el món dels tòpics: n'hi ha prou amb veure algunes identitats que estableix, o bé certs comentaris a la literatura francesa. A força d'acumular les frases de crítica, potser acabaríem per amagar l'innegable valor de l'obra, que com és natural es manifesta més en l'examen de les literatures velles, que es poden fer veure més bé de conjunt que les modernes. Sobre la literatura alemanya hi ha pàgines magnífiques. La present edició és completada amb bones referències sobre les tres literatures ibèriques, que es confonen sovint del tot amb el text original: això fa major encara la barreja brillant que és una de les característiques més curioses del llibre.—M. S.

REVISTA DE CATALUNYA

Institució de les Lletres Catalanes

Secció de Revistes:

A. ROVIRA I VIRGILI   J. SERRA I HUNTER
FERRAN SOLDEVILA

Redactor en Cap
ARMAND OBIOLS

Administració:
Rambla de Catalunya, 41
Telèfon 20303

Distribució:
Llibreria Catalònia
Telèfon 24647

BCU Cluj · Cluj · Cluj University Library Cluj

BUTLLETÍ DE SUBSCRIPCIÓ

Vulגעu subscriure'm a la REVISTA DE CATALUNYA, a partir del mes d.....

Barcelona, ... d..... del 193...
(Signatura)

Nom .....

Adreça .....

Un any, 48 pessetes

Un semestre, 24 pessetes

EDICIONS PROA

BIBLIOTECA «A TOT VENT»

La millor col·lecció catalana
de literatura moderna

BCU Cluj - Central University Library Cluj

BIBLIOTECA «LA MIRADA»

Biblioteca selecta
de literatura catalana

NOVEL·LA - CONTES - POESIA

Quan us calgui un llibre, recordeu que la

LLIBRERIA CATALONIA

3, RONDA DE SANT PERE, 3

TELEFON 24647

és la millor assortida de Barcelona.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Llibres catalans, castellans

Tecnologia en general

Llibres per a infants i escolars

Relligadures

Paperveria

Objectes d'Escriptori, etc., etc.

DISTRIBUÏDORA DE LA
«REVISTA DE CATALUNYA»

Edicions de la Institució
de les Lletres Catalanes

Obres d'aparició pròxima:

PERE BOHIGUES
ROMANCER CATALÀ

JAUME SERRA HUNTER
ASSAIGS

CARLES RIBA
PER COMPRENDRE, 2.ª edició

(Premi Maragall 1937)

MERCE RODOREDÀ
ALOMA

(Premi Crexells 1937)

JOSEP LEONART
LES ELEGIES I ELS JARDINS

(Premi Folguera 1937)

ANTONI ROVIRA I VIRGILI
QUINZE ARTICLES

(Premi Almirall 1937)

Edicions del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya

PERE QUART

BESTIARI

(Premi Folguera 1936)

Preu: 10 ptes.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

XAVIER BENGUEREL

EL CASAMENT DE LA XELA

(Premi Iglèsias 1936)

Preu: 6,50 ptes.

AGUSTÍ ESCLASANS

LA CIUTAT DE BARCELONA

EN L'OBRA DE JACINT VERDAGUER

(Premi Maragall 1936)

Preu: 8 ptes.

Meridià

*Setmanari de Literatura,
Art i Política*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Tribuna del Front Intel'lectual
Antifeixista*

GENERALITAT DE CATALUNYA

Departament de Cultura

FUNDACIÓ BERNAT METGE

Col·lecció Catalana dels Clàssics Grecs i Llatins

Comissari de la Generalitat: CARLES RIBA

Volums apareguts darrerament:

- 81.—Plutarc: *Vides Paral·leles* (T. VII) per Carles Riba.
- 82.—Plaute: *Comèdies* (Vol. IV) per Marçal Olivari.

Volums a punt de publicar:

- 83.—Plutarc: *Vides Paral·leles* (T. VIII) per Carles Riba.
- 84.—Ciceró: *Dels Deures* (Vol. I) per Eduard Valentí.

Adrecen-vos a EDITORIAL ALPHA.-Passeig de Pi i Margall, 114, ent.
TELEFON 81613

LLIBRERIA VERDAGUER

A. DOMENECH, S. en C.
Fundada l'any 1835

RAMBLA DEL MIG. 5
Telèfon 16164

*Fons especial d'obres catalanes
i referents a Catalunya*

*Gran estoc d'obres científiques
i artístiques,
espanyoles i estrangeres*

Subscripcions - Relligats

Llibreria Bastinos

PELAYO, 52. - Telèf. 20600

⚡
LES ADRECES QUE
TENIU INTERES A
RECORDAR PER A
LES VOSTRES COM-
PRES DE LLIBRES

Llibreria Bosch

RONDA UNIVERSITAT, 11

⚡
Telèfon 10424

M. i J. ROSICH i RUBIERA

Antic Basar Espanyol

Livaller, 20 i Rauric, 7

Telèfon 17083

PAPERERIA - OBJECTES PER A ESCRIPTORI

LLIBRES RATLLATS

BCU Cluj / Central University Library Cluj

JOAN TEIXIDOR

L'AVENTURA FRAGIL

POEMES

JOAN VINYOLI

PRIMER DESENLLAÇ

POEMES

EDICIONS DE LA RESIDENCIA D'ESTUDIANTS

DICCIONARI ENCICLOPÈDIC
DE LA
LLENGUA CATALANA
AMB LA CORRESPONDÈNCIA CASTELLANA

Edició il·lustrada que conté tots els vocables, modismes i aforismes, mots tècnics de ciències, art i indústries, biografies de personatges cèlebres, antics i moderns, nom i descripció de poblacions, rius i muntanyes de les comarques on és parlat el català en qual-sevol de les seves variants.

Consta de quatre volums en quart, formant un total de 3.806 pàgines, il·lustrats amb 3.141 gravats, 167 làmines en negre i 43 impressions en color, 40 mapes i un Vocabulari castellà-català

Demaneu-lo a totes les llibreries

SALVAT EDITORS, E. C. 41-Carrer de Mallorca-49 : BARCELONA

EDITORIAL

APOLO

Ofereix les traduccions castellanes de les següents obres:

de

THOMAS MANN

LA MONTAÑA MÁGICA
LOS BUDDENBROOK

de

BERTRAND RUSSELL

FUNDAMENTOS DE FILOSOFÍA
ANÁLISIS DE LA MENTE

de

STEFAN ZWEIG

LA CURACIÓN POR EL ESPÍRITU - LA LUCHA CONTRA EL DEMONIO
TRES POETAS DE SU VIDA

de

JAKOB WASSERMANN

EL HOMBRECILLO DE LOS GANSOS

de

CHARLES MORGAN

LA FUENTE

de

GIOVANNI PAPINI

GOG - PALABRAS Y SANGRE - DANTE VIVO

de

EL CONDE DE GOBINEAU

ENSAYO SOBRE LA DESIGUALDAD
DE LAS RAZAS HUMANAS

de

ARTHUR SCHNITZLER

LA ÚLTIMA AVENTURA
DEL CABALLERO CASANOVA

*En els propers números de la REVISTA DE CATALUNYA
seguirem donant títols d'obres traduïdes al castellà*

Les edicions APOLO poden adquirir-se en totes les llibreries importants d'Espanya i America

S U M A R I

L. NICOLAU D'OLWER. — Un altre front.

A. ROVIRA I VIRGILI. — El clima de llibertat, factor vital per a la nació catalana.

J. SERRA I HUNTER. — Assaig sobre l'atzar i la contingència.

MAURICI SERRAHIMA. — Werther, romàntic.

CARLES RIBA. — Tannkas de les quatre estacions.

M. RODOREDA. — En una nit obscura.

CRÒNIQUES

Andreu A. ARTÍS, L'accent de Barcelona. — Ferran SOLDEVILA, Un centenari: La restauració de la Universitat de Barcelona. — Fermí VERGÉS, La nostra lluita a l'exterior. — A. R. i V., Els alemanys de Txecoslovàquia. — Sebastià GASCH, Notes sobre l'art revolucionari. — Joan SACS, L'Exposició d'Arts i Tècniques a París.

LLIBRES

J. BOFILL I FERRO, El darrer llibre de Clementina Arderiu. — Domènec GUANSÉ, "La corda greu", de Carles Pi i Sunyer. — D. G.: "La literatura catalana moderna", de R. Tasis i Marca. — "Al marge de la guerra i de la revolució", de J. Pous i Pagès. — Lluís MONTANYÀ: Julien Benda, o l'esperit de contradicció. — L. M.: El Premi Nobel de Literatura. — Jean Prevost. — M. M.: La nova utopia de Wells. — Virginia Woolf, "The years". — Pau VILA, Un llibre sobre Espanya. — M. S.: "Història de la literatura", de Klabund.